iletişim | anı

Ev (1946-1954)

Gün Zileli

GÜN ZİLELİ

Ev

(1946-1954)

"EV" ÜZERİNE

İnsanlar da kediler gibidir, evlerine bağlanırlar. Ama hayat çoğunlukla bu bağlanmaya izin vermez. Üstelik insan ömrü, kedi ömründen çok uzundur. Bir eve taşıdığınızda, hemen yerleşmeye girişirsiniz, sanki bir daha hiç taşmmayacakmış gibi. Sonra "göç" gelip yine kapınıza dayanır. Üzüntüyle toplanmaya başlarsınız. Ayrıldığınız, basit bir mekân değildir. Ömrünüzden bir şeyler bırakırsınız o evde.

Filistinli Ebu Suut el Haravi, "evinden kaçmaya zorlandığın için utanma" diyor. Türkçede tam öyle değil ama birçok dilde "ev", yaşanan yurdu da temsil ediyor. Gittikçe azalan aile fertlerinin birlikte yaşadığı aile ocağını terk edeli yaklaşık otuz beş yıl oluyor. Neredeyse on beş yıl geçecek, "yurt" anlamındaki "ev"den kaçmak zorunda kalışımın üzerinden. Utanmıyorum. Kader de utanmasın. Utanması gereken başkaları var.

Yıllar sonra, 2002'de, "ev" e döndüğümde artık ana evi yoktu. Buna rağmen, başımı yastığa huzurla koyabildiğim, insan sıcaklığındaki çok sayıda ev karşıladı beni. Necmiye'nin, Orhan'ın, Hasan'ın, Sarı Murat'ın, burada adlarını anmadığım diğer arkadaş ve yakınlarımın evleri ana ocağımı aratmadı.

Belki diyorum, bu evlerdeki kısa konukluğum sırasında doğdu bu kitabı yazma fikri. "Ev"e dönmüş, ruhsal akrabalarıma tek tek ulaşmaya başlamıştım. Sesleri kulaklarımda, kokuları ve anıları belleğimdeki o eski evlere, bir zamanlar birlikte yaşadığım, çoğu artık hayatta olmayan yakınlarıma dönmenin de zamanı değil miydi?

I.

1946-1950

Saraçoğlu

24 Ekim 1946’da, Ankara’da, anneannem (Nazire Kızılkaya), dedem (Fuat Kızılkaya), “Hala” dediğimiz, ismini hiçbir zaman ögrenemedigim, dedemin kız kardeşi ve küçük dayımın (Semin Kızılkaya) oturdukları, Demirtepe-Sümer Sokağındaki, balkonları yuvarlak sûtunlu üç katlı evin birinci katında dünyaya gelmişim. Bir yıl önceki, Birleşmiş Milletler adlı ucubenin kuruluşuyla aynı güne rastlaması dışında bir şikâyetim yok doğum günümden. Metin (Kızıl-kaya) dayımın koyduğu adımdan da. Hem adımı severim, hem de adıma uygun olarak, gündüzleri.

Doğduğum evin yerinde yeller estiğini, Türkiye’den ayrıldıktan on üç yıl sonra, 2002 yılında, Ankara’ya ilk kez gidip, bu evi görmek gibi safdilce heveslere kapıldığım zaman anladım. Bırakın evi, sokağın bile aynı sokak olduğuna bin şahit islerdi. Burasının gerçekten Sümer Sokağı olup olmadığından kuşkuya düştüğümden, birkaç kişiye sormak zorunda kaldım. Ne eski Yargıtay Başkanı İmran Öktem’in, duvarları kanun kitaplarıyla dolu evi; ne İsmet hanımın, anneannemlerin evinin hemen karşısına düşen, çamlarla

kaplı, kuş sesleri içindeki bahçesi; ne Tapu Kadastro Okulumun. yanı başındaki evin alt katında bulunan dükkânda icrayı sanat eden, pantolonlarımı diktirdiğim terzi; ne de daha sonraki yıllarda osurduğumuz, Aziz Kalfa'nın evi dire-nebilmişti mega kent canavarının önüne gelen her şeyi ezip geçen dev ayaklarına. Her şey iz bırakmamacasına yok edilmiş, kuşlar ötmez olmuş, bunların yerini, hiçbir özellikleri olmadığı için insanın belleğinde bir iz bile bırakmayan kişiliksiz **apartmanlar almıştı. Sadece,** sokağın, Demirtepe tarafına bakan köşesindeki Tapu Kadastro Okulu'nun açık güneş kahverengisine çalan yaşlanmış duvarları gülümsüyordu bana, eski günlerden bir tanıdık olarak.

Daha sonraları annemden (Nihal Zileli) dinlediğime göre, beni doğurmamak için o zamanın olanakları içinde epeyce direnmiş. Birtakım

iğneler yaptırmış, eşin dostun tavsiyesiyle bazı kocakarı ilâçları bile denemiş. Ama ben, Nuh demiş, peygamber dememişim. Ne varsa burada, dünyaya gelmek için olağanüstü direnç göstermişim. Annem, “katır inadımın”, dünyaya gelmek konusundaki bu direncimle bağlantılı olduğunu söylerdi. Aslında, o zamanın modem, kentli, çekirdek ailesi için ben gerçekten de biraz fazla kaçmıştım. Üstelik ağabeylerimle aramda epeyce yaş farkı vardı. Babamın ilk çocuğu, 1930 doğumlu Nejat (Zileli) ağabeyimi söz konusu bile etmiyorum, Turgay (Zileli) ağabeyim benden tam on üç, Can (Zileli) ise dört yaş büyüktü. Çan’la aramızdaki yaş farkı neyse de, Turgay ağabeyimle olan fark hayliceydi, bir iki yıl daha eklense ve köy yeri olsa, benim yaşımda bir çocuğu bile olabilirdi. Bu yaş farkına rağmen, daha sonraki yıllarda onunla çok iyi arkadaş olabilmemiz, ruhsal yapılarımızdaki benzerlikle ilgiliydi.

Kardeşler arasındaki yaş farkıyla boy farkı arasında ters orantı vardı. Nejat’la Turgay, en kısa boylulanmızdı. Can_v ikisinden de uzundu. Ben ise, hepsinden uzundum. Turgay, daha sonraki yıllarda, bu boy farkının, annemin adaletsiz uygulamalarından kaynaklandığını, o alaycı diliyle, ama acı acı dillendirmiştir. Annem, her nedense (belki de o zamanın yeni gelişen modemist-kentli estetik değerleriyle bağlantılı olarak, göğsü erkenden sarkmasın diye) küçük Turgaydı üç aylıkken, anîden sütten kesmiş. Hem de nasıl zalimce bir yöntemle. Meme uçlarına kinin sürerek. Bebek, memeye her saldırışında korkunç çığlıklarla uzaklaşmak zorunda kalıyormuş. Olayın bu acı ayrıntılarını bir gûn annemden dinlemiştim. O da yıllar sonra bunu büyük bir üzüntüyle anlatıyordu. Turgay’m çocukluğu, belki de doğal beslenmesinin bu anî kesilişi nedeniyle hep hastalıklar içinde geçmiş. Devamlı bademcikleri şişer, anjin olur, ateşi çıkarmış. O zamanki siyah beyaz fotoğraflardan bile bellidir yüksek ateşten kızarmış yanakları.

Turgay’dan üç yaş büyük Nejat ağabeyimle baba bir, ana ayrı kardeştik. Babamın (Necati Zileli) yaşadığı evlilik dışı bir ilişki sonucu dünyaya gelmişti. Bu maceranın nasıl, hangi koşullarda yaşandığını, çocukluğumda bile çok merak ettiğim halde öğrenememişimdir. Babam bu konularda, o zamanın çoğu erkeği gibi ağzı sıkı bir insandı. Öte yandan, bu ağzı sıkılıkta karısından çekinmesinin, onunla arayı bozmama güdüsünün de rolü olabilir. Öğrenebildiklerim oldukça kısıtlıdır.

1920’1 i yılların sonunda, babam kurmay okuluna devam etmektedir. O sırada genç bir kızla tanışır (bu konu evde öylesine tabuydu ki, adını hâlâ bilmem bu talihsiz kadının), aralarında, o dönemki Türkiye’nin ölçülerine göre hayü ileri boyutta bir aşk ilişkisi yaşanır Hayatını banka memuresi olarak kazanan, uzaktan bir kere gördüğüm, ufak tefek, sarışın bu hanım hamile kalır. Babam, nedendir bilinmez, kadının toplum tarafından dışlanacağını, belki de hayatının mahvolacağını bile bile evlenmeye yanaşmaz. Bunun üzerine genç kadın, çareyi babamın devam etmekte olduğu kurmay okulunun komutanına başvurmakta bulur. Bir gün komutanın karşısına çıkıp, içinde bulunduğu zor durumu anlatır, yüzbaşı Necati Zileli’yi kendisiyle evlenmeye razı etmesini talep eder. Kadın gittikten sonra, okul komutanı, babamı makamına çağırır, durumu açıkça ortaya koyup, Mya bu kızı alırsın ya da okuldan çıkar gidersin” der. Babam, topuklarını birbirine vurarak, “baş üstüne komutanım'’ dedikten sonra keskin bir dönüşle kapıdan çıkıp gider. Bu “baş ûsiüne”nin ne anlama geldiği kısa sûre sonra anlaşılır. Babam, kurmay okulunu yanda terk edip birliğine döner. îleriki yıllarda babam, generalliğe terfi edememesini kurmay okulunu bitirememiş olmasına bağlayacaktı. Bence bu bir teselliydi. Çünkü çevrede ters örnekler de vardı. Babamın arkadaşlarından Sırrı Süberker, kurmay okulunu bitirmiş olmasına rağmen, 27 Mayıs’tan hemen sonraki “Eminsu” (Emekli İnkılâp Subayları) tasfiyesi sırasında, daha albaylık sûresi bile dolmadan emekli edilmişti. Öte yandan, amcam Fuat İnal, kurmay okulundan mezun olmadığı halde, 1960’h yılların sonlarına doğru generalliğe terfi etmiş, tümgeneralliğe kadar yükselmişti.

Peki bundan sonra olanlar? Ne olacak, kadıncağızın karnı gitgide büyümüş, sonunda bebeği kendi başına dünyaya gelirmiş. Neyse ki, kadının kendini geç indirebilecek bir mesleği varmış, sokaklarda perişan olmamış. Ancak olay bununla bitmiyor. Bir de babamın, bu olaydan yaklaşık iki yıl sonra annemle evlenmesine, bundan sonrasına ilişkin kulağıma çalınanlar var.

Babam, o zamanlar, at üstünde Ankara sokaklarından geçerek birliğine giden genç bir yüzbaşı. O dar sokaklardan geçip giderken, evlerin pencerelerine şöyle bir göz atmaktan da geri kalmıyor tabiî, çünkü o zamanlar, kızlarla tanışmak için bugünkü gibi ev partileri ya da kızlarla erkeklerin buluştuğu mekânlar pek yok. Bu arada, pencerenin önünde

oturup, “beyaz atlı prenslini bekleyen on yedi yaşındaki Nihal’le göz göze geliyorlar. O zamanki toplumsal ölçülere göre genç yüzbaşı ideal bir erkek onun için. O zamanlar kızlar, beyaz eşya mağazası sahiplerinin, banka müdürleri' nin ya da zengin müteahhitlerin peşinde koşmuyorlar. Dar gelirli de olsa ‘'yakışıklı bir zabit” onların gönlünü çelmek için birebir. Süvari yüzbaşısı, sabahları hep aynı yerden geçmeye devam ediyor. Nihal de, aynı saatte pencerenin önünde hazır ve nazır tabiî. Bu “resmigeçit”lerden birinde, genç zabit cebinden bir kibrit kutusu çıkarıp Nihal’e göstererek yolun kenarına fırlatıyor. Genç kız, büyük bir heyecan içinde inip alıyor kibrit kutusunu, içinden çıkan bir aşk mektubudur ve tenha bir yerde buluşmayı önermektedir. Nihal, korka korka gidiyor randevuya, sonra sokak aralarında, karanlık köşelerde birkaç kaçamak buluşma, ardından, Necati beyin yakınlarının kız istemek üzere, jandarma binbaşısı Fuat beyle zevcesi Nazire hanımın evlerinin yolunu tutma-lan.

Evlilik kısa sürede gerçekleşiyor. Samnm yüzbaşı Necati, daha önce yaşadığı aşk ilişkisinden bir an önce uzaklaşmak için elini biraz da çabuk tutuyor. Gerçi, iki yaşındaki Nejat’ı kendi nüfusuna almış, evlilik dışı bir çocuğu olduğunu karısına da başından söylemiş. Annemin bana anlattığı, evlilik sonrasına ilişkin bir olay daha var. Yeni evli çift, bir gün, Ankara’nın kalabalık bir yerinde alışveriş yapmaktadır. O sırada, iki yaşında küçük bir çocuk, “baba” diye gelip genç süvari subayının çizmelerine sanlıyor. Genç subay, elbette eğilip küçük çocuğunu kucağına alıyor. Nihal hanım, ufaklığın annesini bir köşeden onlara bakarken görüyor. Annemin iddiasına göre, Nejat’ın annesi eski sevgilisini takip ediyor, onun merhamet duygulannı harekete geçirmek için küçük çocuğuna genç zabiti gösterip, “bak işte baban, git onun yanına” diyormuş. Bana bu, Necati beyin, karısını ikna ettiği versiyon gibi geliyor. Bana kalırsa, Necati bey, evli olmasına rağmen, çocuğunu ve annesini belli aralıklarla ziyaret ediyordu. Nejat, babasını, büyük ihtimalle bu ziyaretlerden tanıyordu, sokaktaki dramatik olay bir raslantı sonucu meydana gelmişti.

Sonraki yıllarda Nejat ve annesiyle en yakın ilişki kuran Can oldu, ikide bir onların evine gider, gece yatısına kalırdı. Çan’ın anlattığına göre, babamın özellikle binicilik resimleriyle dolu bir “Necati bey ibadethanesinden farksızmış evleri. Nejat’ın annesi hiç evlenmedi. Babam, 1961 yılında, Haydarpaşa Hastanesi’nde, 61 yaşında kanserden son nefesini

verirken, ölüm döşeğinin bir yanında annem, diğer yanında Nejat’ın annesi bulunuyordu. Annemin ağlayarak anlattığına göre, ölürken bir eli annemin, diğer eli Nejat’ın annesinin elindeymiş.

İçimizde, san, kıvırcık saçlanyla babama en çok benzeyen Nejat, ben doğduğumda lisede okuyan koca bir delikanlıymış, o sırada bizde kalıyormuş. Ne yazık ki kaybolan, onun kucağında çekilmiş bir resmim bile vardı. Liseyi bitirince evden aynlmış. Daha sonraki yıllarda, uzun aralıklarla da olsa onunla bazı temaslanm oldu.

Pek çalışkan bir öğrenci olmadığı anlaşılan Nejat, sonunda İktisat Fakültesi’ni bitirip, annesi gibi bankacılığa intisap etti. Yeni Kolej’de okuduğum yıllarda, Etibank’ın Beyoğlu şubesinde çalışırken ziyaret etmiştim onu. Beş altı arkadaşıyla, küçük, havasız bir odada çalışıyordu. Gençliğin o kendine özgü esprili, neşeli ortamı içinde birbirlerine takılıyor ve tabiî ki, bol bol kızlardan söz ediyorlardı. O sırada henüz evlenmemişti. Daha sonra, Ege Üniversitesinden akademisyen bir kızla evlendi. Kızı uzaktan şöyle bir görmüştüm. Bir gün Turgay, delikanlılık yıllarını birlikte geçirmiş arkadaşların teklifsizliğiyle, karısının pek de güzel ol-madiğini oldukça açık seçik bir dille ifade edince, hiç bozulmadan şu yanıtı vermişti: “Ne diyorsun sen oğlum! Güzel karı alayım da, evin kapısında topla tüfekle mi bekleyeyim!” Erkeklerin değişmez korkusunu dile getiren bu sözler hepimizi güldürmüştü.

Babamın kardeşleri, belki onun adına duydukları vicdan azabının da etkisiyle, bizden çok Nejat'a ilgi gösterir, onu hepimizden çok severlerdi. Dahası, biz kardeşler içinde babama en düşkünümüz oydu. Babamın cenazesinde, ağladığı belli olmasın diye taktığı koyu renk gözlüklerine rağmen gözyaşlarının yanaklanndan nasıl süzüldüğünü hatırlarım.

Yarılma (1954-1972)’da anlattığım (s. 531-537), 12 Mart döneminde, İzmir’de yakalanıp poliste onunla yüzleştirilmem olayından sonra, 1974 yılında hapisten çıkınca Nejat ağabeyimi bir kere daha ziyaret ettim. İzmir Etibank müdürüydü. Arkadaşlarıyla çalıştığı Beyoğlu’ndaki havasız oda ile bir valinin odasından bile daha mükellef makam odası arasında hiçbir benzerlik yoktu. Ona, isteği üzerine, belki de bir vefa borcu olarak, babamın, özellikle binicilik fotoğraflarını götürmüştüm. Çok sevinmişti. Annem, benim her yaptığıma kızmayı âdet haline getirdiğinden, buna da

kızmıştı. Hayır, fotoğrafların değerini bilse canım yanmayacak. Büyük hatıra değerine sahip yüzlerce fotoğrafı özensizce bir torbaya tıkıştırmıştı„ babamın fotoğraflarını onların arasından seçmiştim. Annemin ölümünden sonra onca fotoğrafa ne oldu, hiç bilmiyorum.

Daha sonraki yıllarda Nejat ağabeyimin, İzmir'in önemli zenginlerinden biri haline geldiğini duydum, içimizde, para kazanma konusunda “yetenekli” bir tek o çıktı. O kadar zengin olmuş ki, babamdan miras at düşkünlüğüyle yanş atlan satın alıp, haralar kurmuş. Ona hepimizden daha bağlı olduğunu kanularcasına, at yarışları alanında özel “Necati Zileli Kupa”lan düzenletmiş.

Nejat ağabeyim, 1990’ların başında, aynı babam gibi, 61 yaşında anî bir kalp sektesiyle vefat etti. Ondan birkaç yıl sonra da Turgay ağabeyim, yine 60 yaşında, diyaliz makinesine bağlanmasıyla sonuçlanan böbrek yetmezliğinin de yol açmış olabileceği bir kalp kriziyle yaşamım yitirdi. Nedendir bilmem, ölüm bana, korkunç olduğu kadar gülünç de gelir. Hareket eden, gülen, konuşan bir canlı, anîden bu tür şeyleri yapmaktan “vazgeçip” anlamsız bir et ve kemik yığınına dönüşüyor. Belki de bu yüzden, ölümle dalga geçmeyi tercih ederim. Geçen yıl Türkiye’ye gittiğimde, bir huzur evinde yaşamakta olan Çan’ı ziyaret etmiştim. O sırada 59 yaşındaydı. Ona, “eee, sıra sende, artık yavaş yavaş hazırlan bakalım” dedim, “seneye 60 olacaksın.” Bu tür münasebetsiz şakalanma alışık olduğundan, gülerek yanıtladı beni.

Baba tarafım, Kafkasya’dan, muhtemelen 19. yüzyılın başlarında ya da ortalarına doğru gelmiş. Dönemin, köklerden kopma Kemalist modasının sonucu, bize aile kökenlerimiz konusunda pek fazla şey anlatılmamıştır. Kafkasya’dan ne zaman gelmişlerdir, oradaki kökenleri nedir, hiç bilmeyiz. Bununla birlikte, Kafkasya’dan yola çıkıldığında, dedem Zileli Deli Halil’in (inal) babası küçük bir çocuk olduğuna ve dedem 1959 yılında, 93 yaşında öldüğüne göre, en azından 19. yüzyılın ortalarında geldiklerini hesaplayabiliriz. Bir başka bilgi ise, Kafkasya’dan geldiklerinde, Denizli’nin Tavas ilçesine yerleştikleridir. Üçü kız, üçü erkek altı kardeşin en büyüğü Necati, 1900 yılında, Erzurum'da doğmuş. Bu şehirde doğmasının nedeni, büyük ihtimalle pederinin o sırada orada süvari zabiti olarak görevli bulun-masıydı. Kafkasya’dan geldiklerine, askerliğe ve atlara

bu kadar meraklı olduklanna göre, Çerkez kökenli olabilirler. Uzun yıllar korunduktan sonra, annemin ölümüyle birlikte kaybolduğunu sandığım bir fotoğraf vardı. Küçük Necati üç yaşlarında. Sembolik olarak bir askerî üniforma giydirilmiş. İki yanında, üniformalan içinde iki Osmanlı zabiti daha var. Kısa boylusu, dayısı; neredeyse iki metre boyundaki diğeri ise, amcası. Özellikle amca, filinta gibi boyu ve san-şınlığıyla, tam bir Çerkez.

Anne tarafım ise, 19. yüzyılın sonlarında, Balkanların iyice karıştığı yıllarda, Yugoslavya’nın Koçana kasabasından göç etmiş. Annemin anlattığına göre, “evliya soyundan” ge-liyorlarmış. Annesi ile babası akrabaymış. Nazire hanımın babasının, Ayasofya'nın hemen yanında bir tekkesi varmış. Bu tekkede, özellikle ramazanlarda, fakirler için kazanlar kaynarmış. Nihal ile, kardeş gibi büyüdüğü, kuzeni Neba-hat (Ergüder) teyzenin çocuklukları bu tekkede geçmiş. Dedemle kardeşi Ahmet (Rıfat Kemerdere) amca, o zamanın büyük aile geleneğine uygun olarak, bu tekkeyi bir süre çoluk çocuklarıyla birlikte ev olarak da kullanmışlar.

Doğduğum Sümer Sokağı’ndaki ev çok geniş sayılmazdı ama, genişçe bir oturma ve üç yatak odası vardı. Evin, hiç evlenmeden yaşlanmış, dedemin kız kardeşi Hala’nın, içinde devamlı yemek yapmakla uğraştığı uzun bir mutfağı bulunuyordu. Bu mutfak, uzun, sütunlu bir arka balkona açılırdı. Bu balkonla oturma odasını birleştiren bir kapı daha vardı. Balkonda, Hala’nın beslediği çok sayıda kedi ve kedi yavrusu bar mirdi. Bunlar, zaman zaman salona da girip yatar» halıların üzerinde güneşlenirlerdi. Oturma odasında, arkalan demirlikli eski tip koltuklar bulunurdu. Demirleri daha alt kancalara taktığınızda koltuğun sırt kısmı aşağıya doğru iner, neredeyse bir şezlonga dönüşürdü. Bu koltukla-nn sırtlarını yükseltip alçaltarak çeşitli oyunlar oynamaya bayılırdım. O zamana kadar dedemlerin bu evde belki on yılı geçmişti. Daha sonra nedense buradan taşınmak zorunda kaldılar. Sümer Sokağı’na o kadar alışmışlardı ki, biraz daha ilerideki bir başka apartmanın, eskisinden daha küçük zemin katına taşındılar. Artık Hala öldüğünden buraya sığışmakta fazla güçlük çekmemiş olmalılar. Hemen karşı dairede, benim gibi çocukların bile hayranlığını kazanan, İpek (Kramer) adlı, sarışın, çok güzel bir kız otururdu, yine kendisi gibi sarışın, annesi Vuslat hanımla birlikte. Bu kız, daha sonra, Adnan Menderes’in daha ileriki yıllarda intihar eden oğullarından Yüksel Menderes ile evlendi.

Anneannemlerin evini elbette doğar doğmaz bu kadar ayrıntılı zihnime kazımış olmam imkânsız. Zaten o sırada, adım Millî Şef döneminin önemli simalanndan Şükrü Saraçoğlu'ndan alan Saraçoğlu Mahallesi'nde oturuyorduk. Subay ve memurlara tahsis edilen bu mahallenin bir yanı, daha sonraki yıllarda taşınacağımız Kumrular Caddesi'ne açılırdı (Kumruların diğer yanı Sümer Sokağı'yla birleşirdi). Dünyaya ilişkin ilk acı-tatlı anılarım bu evde yaşanmıştır. Annem beni karşı komşuya götürmüştü. Komşunun da, bir pusetin üzerine kurulmuş, benim kadar ufak bir bebeği vardı. Bu bebek, benden pek hoşlanmamış (ya da fazla hoşlanmış) olacak ki, saçımı bir tutam koparana kadar çekmişti. Feryatlanma annem yetişmişti. İkinci acı anım da saçlarla ilgili. O zamanlar subaylann evlerinde emirberler çalıştırıldığı gibi, evlere berberlik yapan erler de gönderilirdi. Anlayacağınız, bu subaylar kastı ellerinin altındaki zanaat erbabını bedavaya hizmete koşmaktan pek hoşlanırdı. O gün de eve, askere alınmadan önceki mesleğinin berberlik olduğunu söyleyen bir asker gelmiş, biz "prens"lerin saçlarını kesmeye girişmişti. Ama şu talihsizliğe bakın ki, askerî berber yanlışlıkla makası kaçırmış, kulağımı ucundan kesip kanatmıştı. Tabiî bende de bugünkü "bilinç" olmadığından basmıştım yaygarayı. Babamın, askeri çatık kaşlarla nasıl payladığını, "berberlik yapamayacağım" birliğine bildireceğini söylediğini bugün gibi hatırlıyorum. Zavallı çocuk, belki de bu konuda gerçekten ehil değildi de, askerlik denen işkencenin etkilerini azaltmak için berber olduğunu söylemişti, bu hiç de ihtimal dışı bir şey değil. Bu tür '‘kaytarmalara" yol açan şeyin nedenleri üzerinde pek durulmaz da, genellikle "kaytaranlar" cezalandırılır.

Annem, beni, emirbere bırakıp, gündüzleri gezmeye giderdi. O küçük yaşıma rağmen, emirberin ismi bile belleğime kazınmış: İsmet. Cama dayanır, annemin arkasından mahzun mahzun bakar, galiba biraz da ağlardım. Uzaklaştıkça sesimi uzaktan az duyacağım düşünerek sesimi gittikçe kısıp, "anne, anne" derdim. Gözden kaybolunca da, anık geri dönmeyeceği duygusuna kapılırdım. Zavallı İsmet beni nasıl oyalayabilirdi ki? Annemden umudu kesince kendi kendime oynamaya başlar, halının etrafında başım dönünce-ye kadar koşardım. Annemin iki kürk yakası vardı. Bunlan "köpeğim" yapardım. Gardroptaki giyeceklerden korktuğumdan, onlan oradan alıncaya kadar akla karayı seçerdim. Babam akşamlan eve geldiğinde onunla "atçılık" oynamak en sevdiğim şeydi. Sabahlan babamı

almaya bir asker gelirdi, yedeğinde iki atla. Babam, bir iki yaylandıktan sonra atının sırtına binerdi. Her sabah seyrederdim onu. Akşam da sıra bana gelirdi. Babam, “atım” olur, beni sırtında gezdirirdi. Odanın içinde yeterince gezdirdikten sonra beni sedire bırakınca, “at, bugün git, yann yine gel, e mi?” derdim ona.

Annem beni çoğunlukla öğle uykusuna yatırırdı. Uyandığımda annemin arkadaşlannın içeriki odadan gelen seslerini, içeriğini anlayamadığım, anlamak için çaba göstermediğim konuşmalarını duyardım. Bu konuşmalar, mırıltılar, kadın sesleri, beni âdeta büyülerdi, gözlerimi içeriki odadan gelen ışığa diker, yattığım yerden kalkmadan, su şırıltısı gibi akıp giden sesleri dinlerdim uzun sûre.

Can, benden dört yaş büyük olduğundan, Turgay ağabeyim ve arkadaşlarıyla oynamaya daha yatkındı. O küçücük parmaklarıyla, ağabeyimle arkadaşlarının icat ettikleri düğme maçını oynamaktan geri kalmazdı. Bu düğme maçının hayatımızda uzun yıllar son derece belirleyici rolü olmuştur (YanJma, s. 45-46). işte Can bu oyunda büyüklerle boy ölçüşmekten geri kalmaz, önemli durumlarda Mhakem”e itiraz eder, yeri göğü inletirdi. Böyie önemli maçlardan birinde, Can kendisini iyice kızdırınca Turgay onu kovalamaya kalkmış, o da kaçayım derken, holle salonu ayıran buzlu cama çarpıp kırarak salona atlamıştı. Neyse ki, bir yerine bir şey olmamıştı.

Can, *Yarılma'da* anlattığım gibi (s. 78), olağanüstü zeki bir çocuklu. Herkes, onun ileride bir fizik âlimi falan olacağım söylüyordu. Bununla da kalmıyordu. O zamanın ünlü millî güreşçilerinden Yaşar Doğu, nereden anladıysa, onun aynı zamanda iyi bir güreşçi olacağını saptamıştı, zaman zaman mahalleye uğrayıp, Çan’ı yanma katarak başka mahallelerdeki çocuklarla güreşmeye götürürdü. Can, herhalde Yaşar Doğu’dan aldığı cesaretle enikonu "kabadayılaşmış, bir gün aile dostumuz ve komşumuz Sırrı enişte ile Perihan (Süberker) teyze bize akşam vakti oturmaya geldiklerinde, oğulları, kendi yaşıtı Baykan’ı (Süberker) altma alıp bir güzel pataklamıştı. Babam onu tutup zorla çekerek, Baykan’ın daha fazla dayak yemesini güç belâ önleyebilmişti. Bu olay onların belleğine öylesine yer etmişti ki, Arnavutköy’deki Vezirköşkü Sokağında yıllar sonra yine komşu olduğumuzda, artık koca delikanlılar olmuş Can ile Baykan birbirlerine

karşı oldukça çekingen ve saygılı davranırlardı. Can, Baykan’ın gıyabında, “nasıl dövmüştüm ama” diye övünse de, onun yanında bu olaydan asla söz etmez, en ufak bir imada bile bulunmaz, Baykan da olayı hatırlatacak hiçbir konunun uzağından bile geçmezdi.

O zamanlar da kaba kuvvet ve kavga, toplumun önemli “deger[rt]lerindendi. Eğer çevrede birisinin iyi kavga ettiği söylentisi yayılmışsa, insanlar o kişiden hem çekinir, hem de saygı gösterirlerdi. O dönem Ankara'sının “kabadayı mahallesi” olarak bilinen Yenidoğan’dan olduğu söylenen, ama nedense bizim oralarda da zaman zaman boy gösteren bir Aydogdu abi vardı. Kendisini uzaktan şöyle bir görmüştüm. Orta boylu, açık alınlı, az konuşan, ilk bakışta **“kabadayı”** olduğunu pek ele vermeyen bir görünüşü vardı. Aydogdu abi, “iyi kafa atmasıyla” ünlüydü. Söylendiğine göre, rakibinin yanına sezdirmeden yaklaşır, anî bir kafa darbesiyle bir seksen uzatırmış. Onun tanık olmadığımız kavga hikâyeleri bizi o kadar etkilemişti ki, İstanbul’a taşındıktan sonra bile Çan'la oynadığımız tek ortak oyun, “Aydoğduculuk" oyunuydu. Oyuna başlamadan önce kim “Aydogdu” olacak diye çekişirdik aramızda.

Oyunun ötesinde, aile fertlerinin dahil olduğu sahici kavgalara da tanık olurduk zaman zaman. Can, o sıralar Yaşar Doğu’dan aldığı cesaretle (ömrünün daha sonraki yıllarında da güçlülerden hem korkar, hem de onları severdi) sağa sola posta atmaya başlamıştı. Daha sonraki yıllarda benim de okuyacağım, Saraçoğlu Mahallesi’nin bitişiğindeki Namık Kemal Ortaokulu’nun arka bahçesinde çocuklar çift kale top oynarlardı. Yine bir gün, çocuklar maç yapıyordu. Seyirciler arasında Turgay ağabeyimle ben de bulunuyorduk. Derken Can, ne olduysa, bir çocukla kavgaya tutuştu. Ama bu sefer rakibi dişli çıkmıştı, ağabeyim, üstünde oturduğumuz duvardan sahaya atlayıp onun yardımına koşmak gereğini duydu. Eh herhalde çocuğun ağabeyi de armut toplamıyordu. O da sahaya atladı. Bu sefer iki delikanlı birbirine girdi, işin kötüsü, Turgay, kendinden yaşça daha büyük, irice delikanlıdan fena halde dayak yedi. Bundan sonra olay yatışacağına Jaha da büyüdü. Ağabeyim, dayak yediği gence, “sen gününü göreceksin” diye bağırıp, Semin “dayısının birazdan burada olacağını duyurdu. O sıralar Ankara Hukuk Fakültesi’nde öğrenci, uzun boylu, zayıf bir genç olan dayım, aile çevresinde dolaşan bir efsaneye göre, “çok iyi” kavga ediyordu. Elbette böyle bir durumda yeğeninin imdadına yetişmesi gerekirdi,

“kabadayılık yasaları” bunu gerektiriyordu. Ağabeyimin, yakında daha büyük bir arbede çıkacağını ilân eden sözleri, mahalle gençlerinin ve çocuklarının ilgisini fazlasıyla uyandırmış, peşine neredeyse yüz kişi takılmıştı.

Kızgın adımlarla okulun bahçesinden çıktı, hemen karşıdaki Meram Pastanesi’ne girerek telefon ahizesini eline aldı. Bir iki yeri aradıktan sonra Semin dayıyı gerçekten de buldu. Çevresini sarmış mahallelilerin iyi duyabilmesi için olacak, sesini iyice yükselterek şöyle dedi ona: “Dayı, beni burada dövdüler, şu anda da hayatî tehlike içindeyim, hemen yardımıma gelir misin?” “Hayatî tehlike”nin abartma olduğunu o zamanki çocuk kafamla ben bile algılamıştım, ama telefonda konuşurken gördüğüm gibi, oldukça hırpalanmıştı, şakağından aşağı süzülen, artık kurumaya yüz tutmuş kanı o zaman farketmiştim.

Hiç ummuyordum ama Semin dayı gerçekten de geldi yarım saat sonra. Mahallenin gençleri çevresini aldılar. Olay yerine keşfe gelen bir savcı tavrıyla, ağabeyimden ve diğer gençlerden olup bitenin özetini gayet soğukkanlı dinledikten sonra okulun bahçesine girdi. Yeni bir kavga seyretmenin hazzını tatmaya can atan meraklı kalabalık da peşinden tabii. Ancak, sonuç tam bir sukutuhayaldi. Çünkü okulun bahçesinde artık in cin top oynamaktaydı. Neyse, ağabeyim yine de bir gövde gösterisi yapmıştı ya!

Bu çocuk ya da delikanlı kavgası o kadar önemli değil de, o sıralar kırklarını sûren babamın, sokağın ortasında tekme yumruk kavgaya girmesine (daha doğrusu adam dövmesine) ne demeli? Günün birinde mahalleye bir elektrik tesisatçısı gelmiş. Adamın görevi o yöredeki evlerin elektrik tesisatlarını kontrol edip, arızalan gidermekmiş. Ne olmuşsa, annem, adamla takışmış. Adam da, “hadi oradan, şırfıntı” demiş ona. Annem, yememiş içmemiş, işten dönen kocasına bunu hemen yetiştirmiş. Ne yazık ki, tesisatçı hâlâ işine devam etmekteymiş. Necati bey, bunu duyduğu gibi dışarı fırlamış, adamı ayağının altına alıp fena halde dövmüş. Peki, adam ne yapmış diye soracak olursanız, hiçbir şey yapmadan babamın kendisini dövmesini “seyretmiş” olmalı, çünkü arada büyük bir sınıfsal eşitsizlik vardı, ona karşı koyması mümkün değildi. Bilirsiniz, yaygın bir söylentiye göre, bir subayın düğmesini kopartmak bile cezaî bir suçtur.

Belki de elektrikçi, dayak yerken, aman kazara “yarbayımın” düğmesi kopmasın diye dikkat etmiştir. Doğrusu ya, babamın diğer “kahramanlık” hikâyeleriyle göğsüm kabarsa da, annemin iftiharla anlattığı bu olayı içime hiçbir zaman sindirememişimdir. Önceleri, adama acımaktan kaynaklanmıştı bu. Ama büyüyüp, sınıfsal eşitsizlikleri algıladığım zaman, babamın böyle eşitsiz bir “kavgaya” girişmiş olmasını onun adalet duygularına yakıştıramamıştım.

Doğruluk derecelerini bilemem ama, aile çevresi tarafından bizlere aktanlan, babamın gençlik dönemine ait “kahramanlık” hikâyeleri, bu olayın tersine, insanın adalet duy-gulannı kamçılardı. Çenesindeki yank izinin nedeni olduğu söylenen hikâye gerçi biraz milliyetçi bir ton taşımaktadır, bu tür “millî kurtuluş savaşı” hikâyelerinden gına getirdiğimden aktarmak istemem ama, duyduğum hikâyelerin hepsini aktanrken bunu atlamam olmayacak. İstanbul işgâl altındayken, Necati bey, İstanbul’da görevli genç bir OsmanlI zabitidir. Bir gün Beyoğlu’nda arkadaşlarıyla dolaşırken, “Zito Venizelos” diye nara atan sarhoş Rum gençleriyle kapışırlar. Teğmen Necati, birini altına alır, ama Rum genci aniden onun çenesini ısırır.

İkinci hikâye benim daha çok hoşuma gider. Haydarpaşa İsiasyonu’nun bilet gişesindeki memur, bilet soran bir ihtiyarı fena halde haşlamaktadır. Bu tutuma isyan eden babam, elini gişeden içeri sokup, memuru yakasından tuttuğu gibi başını gişeden dışarı çıkarır.

En hoşlandığım ise, üçüncü hikâyedir. Annemin halası, annem ve babam, İstanbul’da tramvayla bir yere gitmektedirler. O sırada tramvaya iki şık hanımla şık bir beyefendi binerler. Beyefendi, yoksul kılıklı birini hiçbir şey söylemeden omuzundan tutup, oturduğu yerden kaldırır, yerine hanımlardan birini oturtur. Bunun üzerine tepesi atan Necati bey, adamı tuttuğu gibi tramvayın sahanlığından aşağı fırlatır. Hala, olayın heyecanıyla bayılıp, kendini o sırada tramvayda bulunan bir erin kollarına bırakır. Adam ise, koşarak yetişip tramvaya atlar Kendisini şikâyet etmek üzere, genç subayın ismini ve yaka numarasını alır.

Bu hikâyeleri, bizzat babamın anlattığına hiç tanık olmadım. Böbürlenmeyi sevmezdi. Geçmişine ilişkin kimi konularda ketum bir tutumu olmakla birlikte, çocukluk ve gençlik günlerini nostalji ile anar,

bunlardan konuşurken heyecanlanır, yaşanan yerleri bizzat gösterip bana da aktarmak için can atardı. Bir gün, Beşiktaş taraflarında bir hayli mekân dolaşmış, birlikte eski günleri yâd “etmiştik”. Akaretlerin köşesindeki şu eski binayı görüyor muydum, işte orası onun ortaokuluydu. Bak bak, şu köşede görünen pencerenin olduğu yerdeydi sınıfı. Akaretler Yokuşu’nun sonlarına doğru bir evde de oturmuşlardı. Allah rahmet eylesin, annesi de hayattaydı o sıra. Şu gördüğüm, Çırağan Sara-yı’nm yanındaki Şeref Stadı, ben bakmayaydım şimdiki haline, zamanında İstanbul’un en önemli stadıydı. Mithat Paşa Stadyumu da daha yapılmamıştı o zamanlar. Biliyor muydum, o, BJK gençlerde de top koşturmuştu bir ara, hem de kiminle? Tahmin edeydim bakalım. Hakkı Yetenle, evet ta kendisi, ne sandımdı ya! İşte şu ilerde gördüğüm, Yıldız Parkı’nın girişinde iki yanlı uzanan tek katlı yerler, Hassa Alayı’nda görevli olduğu sırada, atların ahırıydı. O zamanlar Yıldız Sarayı idi burası elbette. Gidip baksa mıydık şöyle bir? Aman canım boş ver, ne at vardı içlerinde artık, ne bir şey. Yazık, yıllar akıyor, her şey uçup gidiyordu. Hey gidi günler hey!

Şu kadere bakın ki, annemin de çenesinde, babamınkin-den bile derin bir yarık vardı. Ama bu yarık, annemin millî mücadele sırasında Rumlar’la yaptığı kavganın değil, cumhuriyet döneminde, “yeni ufuklara” açılan kentli orta sınıftan bir genç kız olarak pilot olma hevesine kapılıp, geçirdiği önemli bir uçak kazasının sonucuydu. O sırada Fuat bey, henüz 1938 yılındaki "jandarma tensikatı” sonucu, erken emekli olmamıştır. Halen orduda jandarma binbaşısıdır. Bir gün, babasının bulunduğu kışlanın yakınlarında talim uçuşları yapan, önü pervaneli, çifter kanatlı, askeri “pırpır” uçaklarını gören, jandarma binbaşısı Fuat beyin onbeş yaşındaki kızı Nihal Kızılkaya, “ben de uçmak istiyorum” diye tutturur. Babası önce karşı çıkar, bunun tehlikeli bir şey olduğunu anlatır. Ama idealist kızımız ısrar eder. İllâ binecektir. O günlerde gazete ve radyodan, Atatürk’ün manevi kızı, kadın pilot Sabiha Gökçen’in hikâyelerini okumakta ve dinlemektedir. Kızının ısrarlarına dayanamayan binbaşı Fuat bey, sonunda razı olup, askerî pilotlardan birine, kızının kendisine “refakat” etmesi için ricada bulunur. Askerî pilot kabul eder, kızımıza havacı elbisesi ve başlığı giydirilir, pilot gözlüğü takılır. Pilotun arkasındaki boş yere oturup uçuş kemerini bağlar. Uçak havalanır. Nihal, büyük bir mutlulukla, aşağıda küçülen insanları ve tepeleri seyretmekte, “göklerdeki istikbale” doğru uçmaktadır. Fakat, birdenbire, genç kızın pembe bulutlar üzerindeki pembe

hayallerini dağıtan bir olay meydana gelir. Uçağın motoru teklemeye başlamıştır. Pilot teğmen, “pilot adayı” genç hanıma korkmamasını söyleyip, mecburî inişe geçer. Ancak uçak yere çakılmaktan kurtulamaz. Pilot, ağır yaralanır. Nihal'ın çenesi, düşüş esnasında önündeki demire çarpıp, parçalanmıştır. Derhal ameliyata alınır. Kırılan çene kemiğindeki ufak ufak kemiklerle kınlan dişler alınıp çene dikilir. Günlerce, haftalarca büyük acılar içinde kıvranan kızcağızın çene kemiği uzun sûre kaynamaz. Sonunda kaynar, ama hem çenesi yamuk kalmıştır, hem de çenede derin bir yarık gözükmektedir. Ûsı ve alt dişlerinin yerinde de boşluklar vardır. Diş meselesi takma diş yoluyla çözülür, ama o zamanlar estetik ameliyat pek bilinmediğinden, çenenin çarpıklığı, dikiş izlerinin oluşturduğu yarık öylece kalır. Annem, kazadan önce “inci gibi” dişleri olduğunu söylerken hüzünlenir, gözleri nemlenirdi.

Annemin gençlik acısı bir uçak kazasından kaynaklanıyordu. Ya babammki? Onun ömrü boyunca çektiği acı, daha manevî nitelikteydi. Millî mücadele Ankara’sı, babamı kabul etmemiş, Ankara'nın kapılarından geri çevirmişti. Fotoğraflar kısmında da görüleceği gibi, kendisi, 1919 yılında, padişahın Hassa Alayı’nda, 19 yaşında, genç bîr teğmendir. Hassa Alayı, padişahı ve sarayı koruyan, en güvenilir askerlerden seçilmiş özel muhafız birliğidir. Enikonu sadakat gerektiren bu birliğe nasıl seçilmişti bilemiyorum tabiî. Kendisine büyük acı veren bu reddedilme olayına değinmemeye dikkat ederdi. Derken, Anadolu’da sürmekte olan millî mücadele iyice yaygınlaşmaya başlar, Mustafa Kemal’in liderliğinde Ankara hükümeti kurulur. Bunun gerçekleşmiş olmasının verdiği güvence, İstanbul’daki okumuş yazmış kesimde ve subaylar arasında önemli bir hareketlilik yaratır. İstanbul işgâl altındadır, saltanat idaresi büyük bir gürültüyle çökmektedir. Anadolu’daki Ankara Hükümeti büyük umuttur. Bırakın “milletin geleceğini”, kişisel geleceğini düşünen herkes, artık Ankara’ya iltihak etmenin yollarını aramaktadır. Teğmen Necati de, saltanata “sadakatini" unutur, birliğini gizlice terkedip, bir kış günü Ankara'nın yolunu tutar. Gel gelelim, o dönemde her kafasına esen, elini kolunu sallayarak Ankara'ya girememektedir. Dışarıdan, özellikle İstanbul'dan gelip, Ankara'ya iltihak etme talebinde bulunan herkesin durumu, o sırada Mustafa Kemal tarafından yeni kurulmuş, bugünkü Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MIT) “baba"sı Millî Asayişi Himaye (MAH) teşkilatı tarafından kılı kırk yararcasına İncelenmektedir. Çünkü, padişahın

ya da İstanbul Hükümeti’nin Ankara'ya ajan sızdırma ihtimali vardır. Zaten herkes Ankara'ya, İs-tanbul'daki, İttihatçı Kara Vasıfın yönettiği Karakol Cemi-yeti’nin referanslarıyla ya da diğer bağlantılarla gelmektedir. O sırada henüz yirmi yaşındaki Necati beyin böyle bağlantı ya da referansları olmadığı gibi, bir de “kamburu” vardır: Padişahın Hassa Birliği'nde süvari zabiti olmak. MAH'çılar, onu uzun uzun sorgulayıp, sonunda Ankara'ya giremeyeceğine karar verirler. Hassa zabiti Necati bey son derece kırılır, ama yapacak bir şey yoktur. Kös kös döner İstanbul'a. Birliğinden gizlice ayrıldığından, birkaç günlük yokluğu fazla dikkat çekmez, eski görevine geri döner. İzmir’in alınması sırasında bir "fotoğrafı” vardı. Daha doğrusu bu, İzmir’e giren bir süvari birliğinin fotoğrafıydı, o da> en sonlarda bir yerlerde belli belirsiz görünen bir subay şapkasının kendisine ait olduğunu söylüyordu. Biz de tanımış gibi yapıp, “ha, evet, oradasın baba” diyerek bozuntuya vermiyorduk. O fotoğrafta kendisini tanımamızı çok isterdi. Bu, onun millî mücadeleye, en azından “İzmir'in kurtuluşu”na katıldığının belgesi olacaktı.

Babam, 1938 yılındaki Dersim isyanının bastırılmasında

binbaşı rütbesiyle görev alarak, yeni kurulan devlete sadakatini gösterme fırsatını ele geçirmişti. Ne var ki, bu görevin, millî mücadeleye katılmak gibi “şanlı” bir görev olmadığının o da farkında olmalıydı. Bu konuda ağzmı bıçak açmazdı. Annemin birkaç kere, “anlatsana Necati, neler oldu oralarda” diye sorduğunu, ama onun, özellikle biz çocukların yanında, gördüğü korkunç manzaraları anlatmamak için ısrarla sustuğunu, “bırakın efendim şimdi bunlan, başka mevzu mu kalmadı” dediğini hatırlıyorum. Hatırladığım bir başka şey ise, neşeli, oynak türkülere bayılan, hattâ keyifli zamanlarında bunlan mırıldanan babamın, radyoda yanık Anadolu türküleri çaldığında son derece hüzünlenip, radyoyu hemen kapamasıdır. Annem, onun bu hassasiyetinin Dersimle bağlantılı olduğunu söylemişti bir gün. Bu türküler, Dersim’i, daha doğrusu, orada belki kendisinin de katıldığı kötü [M]şey”leri hatırlatıyormuş. Bir gün annemi, şimdi çok iyi hatırlamıyorum, Radife (Pekman) halaya mı, yoksa Perihan teyzeye mi, babamın kendisine aktardığı Dersim manzaralarını anlatırken sessizce dinlemiştim. “Çocukların yanında konuşulmayacak şeyler” konusunda fazla ilkeli olmadığından, benim varlığımı unutmuş görünmüştü o gün. Babamdan naklen anlattıkları gerçekten korkunçtu. Elbet bunlar bugün bilinmeyen

şeyler değil artık. Ne var ki, Türk askerî birliklerinin önünden kaçan Dersimli kadınların, güçleri tükenip, kundaktaki bebeklerini çalılıklann içine bırakmak, belki de saklamak zorunda kaldıklarını işittiğimde, yüreğim acıyla kavrulmuştu. Daha da korkuncu, askerlerin çalıların içinde süngüleriyle terk edilmiş bebek aramalarıydı. Mağaralara sığınmış yüzlerce insanın top atışlarıyla çoluk çocuk katledilmesine ilişkin bir şeyler de kalmış belleğimde. Ama yaralı bîr av hayvanı gibi kovalanan uzun etekli, güzel gözlü Dersimli kadının kundaktaki bebeğini büyük bir telaşla çalıların içine saklaması sahnesi, sanki o an oradaymışım, olayı doğrudan görmüşüm gibi canlıdır belleğimde. Bu görüntü kafamda o zamandan mı oluştu, yoksa daha sonraki yıllarda okuduğum, duyduğum ve gördüğüm başka şeylerle birleşerek zaman içinde yavaş yavaş mı şekillendi, şimdi bunu tam olarak çıkaramıyorum. Babamın bu katliamda subay olarak görev aldığını bilmek, beynimde, yüreğimde hep ağır bir tortu olarak kalmıştır. Onun, yanık Anadolu türkülerini dinlediği zaman, yapılanlar, belki de bizzat yaptıkları aklına gelip hüzünlenecek bir vicdana sahip olduğunu bilmek bile bu tortuyu dağıtmaya hiçbir zaman yetmedi.

Askerliğe ilişkin diğer hikâyelerinde bu kadar ketum değildi. Bir gün, subayların, askerleri cebrî yürüyüşe şevket-mek için kullandıkları bir “yöntem ”den söz etmişti. Askerlere, önce her biri on kilo ağırlığında taşlar taşıtıl irmiş birkaç kilometre boyunca. Ardından, taşları bırakmaları emre-dilirmif Taşların ağırlığından kurtulan askerler, geri kalan yolu büyük bir hızla ve “mutlulukla” katederlermiş. Demek, görelilik kuramını “keşfetmek” için feylezof olmak gerekmiyormuş.

Babamın çok eğlenceli bulup, keyifle anlattığı bir başka askerlik öyküsü ise, yüreğimi burkardı. Doğu taraflarında bir yerlerde eşkıya takibindedirler. Akşam vakti, yorgun argın, dağ başındaki bir eve vasıl olurlar. Ev terkedilmiştir. İçeri girer, ocağı yakar, karınlarını doyurup dinlenmeye çekilirler. O sırada dışarıdan bazı sesler duyarak, teyakkuz durumuna geçerler. Gelenler birkaç eşkiyadır. içeride yanan mum ışığını görüp, muhtemelen aç olduklarından eve yaklaşmışlardır. Yine de ihtiyatlıdırlar. Kapıyı çalıp, “kim var içeride” diye sorarlar, içerideki askerlerden biri oldukça ince seslidir, çok iyi kadın taklidi yapmaktadır. Babamın işareti üzerine, yaşlı bir köylü kadını gibi konuşmaya başlar: “içeri gel evlâdım, ben yalnız yaşayan ihtiyar bir kadı-mm." Bu sözlere aldanıp içeri giren

eşkiyalar, askerler tarafından kıskıvrak yakalanır. Dersim konusunda o kadar ketum olan babam, daha önce anlattığını unutup, bu hikâyeyi tekrar tekrar anlatır, keyifle kahkahayı basardı. Ben ise, her seferinde, aldanıp içeri giren eşkiyalara üzülürdüm. Annemin bana yemek yedirmek için belki yüz kere anlattığı masalda olduğu gibi, evdeki kuzu yavrularını aldatmak amacıyla ayağım una bulayıp kapıma alundan uzatan» sesini inceltip, “açın yavrularım, ben annenizim” diyen kurttan ne farkı vardı babamın?

Dedemin de askerlik hikâyeleri az değildi. O da bazen cuşa gelip askerlik anılarını anlatırdı. Aklımda kalan en korkuncu, yanılmıyorsam Enver Paşa’mn meşhur Sarıkamış seferi sırasında, o kar kış kıyamette, askerlerin, subaylar tarafından katırlar gibi kamçılanarak cebri yürüyüşe sevk edilmeleriydi. Bu kamçı darbelerinden ya da soğuktan devrilip yerlere kıvrılanlar, öylece donarak ölmeye terkediliyormuş. Elbette dedem bunu, askerlerin uğradığı zulüm açısından değil, ne büyük meşakkate “katlandıklarım” göstermek için anlatıyordu. Bir yük hayvanına bile yapılmaması gereken böylesi gaddarca bir muamele, “milletimizin medarı iftiharı Mehmetçik”e reva görülmüştü. Zaten o “şanlı Mehmetçik” değil midir, Avrupalıların ve kibarlarımızın görme, koku alma, daha önemlisi sınıf duyularını rahatsız etmesin diye, çarşı izinleri sırasında, Ankara'da Kızılay’a, İstanbul’da Beyoğlu’na, İzmir’de Konak’a çıkması yasaklanan!

Belki de asker çocuğu olduğumuzdan ve askerlik hikâyeleriyle büyüdüğümüzden, zamanın en önemli oyuncaklarından kurşun askerlere, bunlarla savaş oyunları oynamaya pek meraklıydık. Düğme maçının en ön sıradaki yerini alamasa da, kurşun asker de çocukluğuma ilişkin çok önemli bir imajdır. Kılıç takmış, tüfeğine davranmış, diz çökmüş ateş eden vb. çeşitli pozisyonlardaki, kurşundan dökülme küçük asker ve subaylardı bunlar. Biraz daha büyük boyut-takileri de vardı, ama biz küçüklerini daha çok severdik. Ayakta durmalarını sağlayan, ayaklarının altındaki, yine kurşundan düz bir zemindi. Kazara üstüne bastığınızda bu zeminle kaynaşmış ayaklar kopar, askeT “ölmüş” olurdu. Gerçi bunlan “askerî hastane” de “tedavi edip” yeniden "hayata döndürüldük. Havagazı ocağında, ayaklarla zemini hafifçe erimeye yüz tutacak kadar ısıtıp yeniden birbirine kaynaştınrdık. Tabiî ki o "asker”, hiçbir zaman eski halini alamazdı, erimekten dolayı bacakları kısalmış olur, sakat bir “asker” olarak oyunlarımızdaki yerini alsa da önemli bir “itibar” kaybına uğrardı.

Kendimizi oyuna öylesine kaptırırdık ki, bir askerimiz “ölünce”, savaş kaybının ötesinde, gerçekten insani bir üzüntü duyardık. O zamanın oyunlarının kurallarını, çocukları iyice edilgen yapan bugünkü bilgisayar oyunlarının tersine, biz koyar, günümüzdeki elektronik oyunlarda olduğu gibi, sanal ve görüntüsel dünyanın içine çekilmektense, oyun nesnelerine kendi gerçek dünyamızda hayat verirdik.

Kurşun askerlerimizin sayısı yaklaşık üç yüz civarında vardı diye hatırlıyorum. Bayramlarda falan elimize toplu para geçtiğinde kırtasiyeci ya da oyuncakçıya koşup kutuyla alırdık. Bir kutuda kırk-elli asker olurdu. Pek paramız olmadığında da tek tek alırdık. Daha sonra anlatacağım, Kumrular Caddesindeki evde otururken, babam her akşam işten dönüşle bizlere birer tane kurşun asker getirirdi. O yıllarda kalp hastası olduğu evhamına kapıldığından, merdivenleri ağır ağır çıkardı. Aksi gibi, bizim daire de en üst kattaydı. Merdivenin başına birikir, sabırsızlıkla onun çıkışını beklerdik. Ağabeyim, babamın bu ağır merdiven çıkışını iyice “sarmak” için mehter marşını söylerdi. En üst kata vasıl olunca üstüne atlardık kurşun askerlerimizi almak için, öylesine emindik getirdiğinden. Gerçekten de bu “görevini” hiç aksatmadan yerine getirirdi. O da mutlu olurdu bizim sevincimizden. Zaten hayatın en güzel yanı böylesi küçük sevinçler değil midir?

Çoğunlukla tek başıma oynardım kurşun askerlerle. Ama bazı akşamlar, Çan’ın, Turgay'm ve Tolon (Pamir) ağabeyin katılmasıyla salondaki halının üzerinde "kanlı” muharebeler olurdu (Yarılma, s. 66). Daha sonraki yıllarda Kanadalı bir kadınla evlenip yaşamının geri kalanını orada geçiren, yaşça bizlerden epeyi büyük Tolon ağabey, o zamanın gençlerinin bütün fiziksel özelliklerine sahipti. Briyantinle arkaya sıkı sıkı taranıp sol yandan ayrılmış saçlar, Douglas Fair-banks stili bıyıklar, boynundan hiç eksik olmayan kravat, takım elbise, kolalı yakalar ve kol manşetleri. Sol kaş hafif havada, gülerken dudağın hafifçe yana doğru kaydırılması ve “hıh hıh hıh” diye bir ses çıkarılması. Konuşurken sesin hafifçe kalın, pürüzlü olmasına dikkat edilmesi. Sanırım bu görüntü ve tavırlarda, o yıllarda dünyayı ve Türkiye’yi sarsan “Rüzgâr Gibi Geçti” filminin baş aktörü Clark Gable’m önemli payı vardı.

Kurşun asker oyunundan büyük zevk alırdım. Bana zevk veren, hoş vakit geçirmemi sağlayan bir şeyi de, tutup bugün ideolojik nedenlerle karalamak istemem doğrusu. Buna rağmen, düşünüyorum da, oyunlarla, hikâyelerle, anılarla, zevkle terennüm ettiğimiz asker! marşlarla, hamaset türküleriyle vb. savaş nasıl da normal, doğal, olması ve bir tarafında da bizim yer almamız gereken bir şey olarak yerleşmiş (belki de yerleştirilmiş) bir şeydi kafalarımıza. O zamanlar bir kısım edebiyat da bunun üzerineydi. Aşırı milliyetçi, savaşçı edebiyatın en başında, Nihal Atsız'ın, Türk ulusunun doğuşuna ilişkin eski efsanelere dayanan, *Göktürklerin* Ölümü ve *Göktürkler Diriliyor* romanları gelirdi (Yarılma, s. 69-70). Ağabeyim de, Türk gençlerinin büyük çoğunluğu gibi bu aşın milliyetçi edebiyatın etkisi altındaydı. Bu romanlan bize gözyaşları içinde, yer yer okuyarak, yer yer o müthiş *narratör* yeteneğiyle anlatarak aktarmaktan geri kalmazdı. Göktürklerin en büyük "düşmanları" Çinliler'di. Türkler saf ve kahraman, Çinliler ise korkak ve kurnazdı. Muhare-belerde her seferinde yenildikleri Türkleri bin bir desise ile oyuna getirerek üste çıkmasını bilirlerdi. Türkler, saf ve mert olduklarından bu hileleri bir türlü anlayamazlardı. Göktürklerin kahramanlığı fizik kurallarını bile mağlûp edecek nitelikteydi. Onbaşı Yamtar, Çinlilerin karşısında geri çekilmek zorunda kalan Göktürk ordusu için kendini feda etmiş, Çinliler öldüğünü anlamasın diye gövdesini bir ağaca bağlamıştı. Ancak kırk-elli ok ve mızrak darbesinden sonra ölen Yamtar, ağaca bağlı olduğundan devrilmemiş, onun devrilmedigini gören Çinliler de korkularından ilerle-yememişlerdi. Sanınm, o zamanlar genç yürekleri tutuşturan bu palavralara inanan gençlerin sayısı bugün hayli azalmıştır, o zamanın gençleri bu tür şeylere sorgulamaksızm inanacak kadar saf ve temiz yürekliydiler. Her şeyin içinde bir cinlik arayan sorgulayıcı bir zekâya sahip ağabeyim bile o sıralar bu tür masallarla heyecanlandığına göre, siz gerisini düşünün artık.

O zamanın kimi çocuk şarkıları, hamaset türküleri ve marşlan da aşırı, saldırgan bir milliyetçiliği kışkırtıcı sözlerle donanmıştı. Örneğin, o zamanın dillerde en çok dolaşan, erkek ve kız çocuklara gelecekteki "toplumsal rollerini ezberleten "Küçük Asker" türküsü. Kimliği bilinmeyen, "anonim" bir ses, küçük kız çocuğuna sorar önce: "Küçük Ayşe, küçük Ayşe, n'apıyorsun bize söyle?" Cılız, masum bir küçük kız sesi gecikmeksizin yanıtlar: "Bebeğime bakıyorum, ona ninni söylüyorum." Aferin küçük Ayşe'ye, şimdiden "görevini" anlamıştır, onun "görevi"

bebeğine bakmak, ninni söylemektir. Sonra meçhul ses, hemen oralarda olması gereken küçük oğlan çocuğuna aynı soruyu yöneltir bu kez, ancak gariptir ki, oğlan çocuğunun ismi, Ayşe'nin karşılığı olarak, örneğin Ahmet ya da Mehmet değildir de, "Askeredir: "Küçük Asker, küçük Asker, n'apıyorsun bize göster?" İlerden, küçük kızmkinin tersine, hayli saldırgan, neredeyse yerinde ter ter tepinen bir oğlan çocuğunun, o yaştaki oğlan çocuklarına özgü çirkin, cırtlak sesi duyulur: "tüfeğimi takıyorum, ben kışlama gidiyorum." Aferin, o da "görevini" bilmekte, her an savaşa ilişkin bir şeylerle meşgul olmaktadır. Ayşe, vatana yeni "asker"ler yetiştirmek üzere "seri imalât"ta bulunacak, "askerler" de düşmanı öldürüp, çevreyi "temizleyeceklerdir. Böylece "milletimiz" ilelebet payidar kalacaktır. Bir de, "oğluna" seslenen bir "Türk ana "sın m ağzından söylenen, "sütüm sana helâl olmaz saldırmazsan düşmana" türü dizeler içeren, türkü makamında düzenlenmiş bir marş vardı ki, bunu duyan Türk gençlerini yerinde zaptetmek hayli güç olmalıdır. Anasının sütü bile helâl edilmeyecektir eğer düşmana saldırmazsa, şimdi gelin de tutun bakalım bu genci! Fakat işin güçlüğü düşmanı bulmaktı, aslında düşmanı bulmak zor değildi, dört bir yanımız zaten "onlar"la çevriliydi de, durup dururken nasıl saldıracaktık o "düşman"a. Üstelik, Atatürk'ün, "yurtta sulh, cihanda sulh" diye bir sözü vardı. Evet ama bunu da pekâlâ, şairin dediği gibi, "hazır ol cenge, istiyorsan sulhu salâh" diye yorumlamak mümkündü. Bu saldırgan edebiyatın, kışkırttığı gençler aracılığıyla ürününü vermesi kaçınılmazdı.

Bir de, bugün bile belleğimde olan, Güneri, Timuçin* Can ve Turgay ağabeyimin zaman zaman birlikte terennüm ettikleri bir "Barbaros" marşı vardı. Aklımda kalan sözleri şöyle: "Karadeniz, Karadeniz/gelen düşman değil, biziz/ya-rım asır bekledik/Barbaros'un hafidiyiz/onun sana selamı var/diyor, düşmanın ne canı var/kovsun onu sularından/orada Türk sancağı var.* "Nedense", bizim milliyetçilerin bu Karadeniz'le hiç kapanmayan bir hesaplan vardır. Alpaslan Türkeş'in en sevdiği türkünün "çırpınırdı Karadeniz" olduğunu duymuştum. Yakınlarda bir gün, tesadüfen, Savaş Ay'ın "A Takımı Programında, Doğu Perinçek'le Cem Karaca*mn, yan yana, gözlerini yumarak ve başlarını sallayarak, büyük bir huşu içinde, "çırpınırdı Karadeniz/bakıp Türkün bayrağına* şarkısını söylediklerini duyduğumda, çok fazla şaşırdığım söylenemez. Esas şaşırdığım, Savaş Ay'ın, bu hazin manzarayı izah etmek için, koca gövdesi ve yüzüyle kamerayı kaplayarak, bizlere "türküler hepimizin" telkininde bulunmasıydı.

Hiç de değil, türküler hepimizin değil yani. Örneğin Akdeniz’in değil de, Karadeniz’in “Türkün bayrağı”na “bakıp” neden “çırpındığı”nı unutmamız için, belleğimizin, Cem Karaca, Doğu Perinçek ve Savaş Ay*ınki kadar zayıflamış olması gerekir.

Ben, Tan matbaasının, hamasetle çileden çıkmış gençler tarafından basılması olayı meydana geldiğinde henüz doğmamıştım. Bu rezaleti, daha sonraki yıllarda kitaplardan, anılardan öğrendim. 6-7 Eylül olaylan sırasında dokuz yaşında bir çocuktum. Olayların anımsayabildiğim bütün ay-nntılannı *Yarılma*[1] *da* (s. 26-28) anlattım. Bir de Kore savaşı var. Türk askerlerinin, 1950'lerin başlannda meydana gelen Kore savaşma, “Birleşmiş Milletler Gücü” adı altında, Amerikalıların kumandası altında sürülmelerine ilişkin anımsadıklarım sınırlı da olsa, sonraki bilgilerimle de birleştirerek söyleyebileceğim bir şeyler olduğunu düşünüyorum.

Gazeteler her gün “kahraman Mehmetçik”in destanlany-la dolup taşardı. Gel gelelim, bu “kahramanlığın” kimin için, kimin hesabına yapıldığına hiç değinen olmazdı. Öte yandan, burada göstereceğimiz “kahramanlığın” ülkeye daha çok Amerikan dolarının akmasını sağlayacağını, NA-TO’ya girmemizi kolaylaştıracağım söyleyenler de az değildi. Kore, artık dünya çapında başlamış “soğuk savaş’’ın, “sıcak savaş”la desteklendiği bölgelerden biriydi. İşin açıkçası, artık dünyanın yegâne jandarması rolünü üstlenen Birleşik Devletler, bugün yakından bildiğimiz “aktif müdahale'* doktrinini, yani işgâli, “arka bahçesi” sayılan Latin Amerika’yı saymazsak, ilk kez bu küçük Uzak Asya ülkesi üzerinde uygulamaya başlamıştı. Öte yandan, Koreli komünistlerin en aktif destekleyicisi Çin Halk Cumhuriyeti’ydi. Çin, “devrim[M]ini birkaç yıl önce gerçekleştirdiğinden, burnunun dibindeki bir emperyalist müdahaleye doğrudan karşı koyma yolunu seçmişti. O zamanki Çin’in, enternasyonalist olduğu için mi, yoksa kendi millî çıkarları için mi böyle davrandığı ayrı bir tartışma konusudur ama, bugünkü reel politik Çin’den çok daha “anti-emperyalist” bir çizgide bulunduğuna kuşku yoktur.

O zaman çok küçüktüm gerçi, olayları algılamam oldukça kısıtlıdır. 6u noktayı dikkatten kaçırmamak kaydıyla belirtmeliyim ki, en azından çevremde bu savaşa olumsuz bakan, Türk askerlerinin Kore’ye gönderilmesine karşı çıkan hiç kimseyi hatırlamıyorum. Bu mevzu, o

zamanki aile sohbetlerinde fazlasıyla konuşulduğundan, en azından kulağıma bir şeyler çalınırdı. Tersine, Kore savaşıyla, anti-komü-nist propagandanın da dozu iyice artmış, kulağımıza feci hikâyeler çalınmaya başlamıştı. Gerçi, daha sonra Stalin dönemine ilişkin öğrendiklerimle, bu anti-komünist öyküler arasında çok büyük mübayenet olduğunu söylemem mümkün değildir ama, Stalinist rejimin yöntemleri göz önüne alındığında, biraz naifçe kaçan kasıtlı abartmaların payı da küçümsenemez. Örneğin hiç unutmadığım, daha çocukken beynime yerleştirilmiş bir tanesini söyleyeyim: Sovyetler Birliği millî futbol takımının oyuncuları, yabancı bir ülkede maça gittikten sonra, Rusya'ya döndüklerinde, orada gördüklerini vatandaşlarına anlatmasınlar diye toptan hapse tı-kılıyorlarmış! Hele hele maçla yenilmişlerse, yine hep birlikte fırını boyluyorlarmış! Bu fırm hikâyesi, Hitler'in gaz odalarından mülhem olsa gerek.

işte, “Amerikalı Coni" ile "Mehmetçik”, dünyanın geri kalan kısmı da "fırına atılmasın” diye el ele vermiş, “komünizm canavan”na karşı savaşıyorlardı. O zaman çevremde dinlediğim Kore hikâyelerinde, “Amerikan aleyhtarlığı” tınısı veren tek şey, Amerikan “Coni”sinin, zenginliği dolayısıyla “Mehmetçik'ken çok daha rahat yaşadığı ve beslendiğiydi. Bu noktada söylenenlerde hafif bir ulusal alınganlık sezinlememek mümkün değildi. Öte yandan, milliyetçiliğin gereği olarak, “Mehmetçik”in “Coni”den çok daha kahraman olduğu yönündeki “saptamalar”, ulusal onurun okşanmasına hizmet ederdi. Ne var ki, örneğin Kunuri muharebesinde, Türklerin, “kahraman” oldukları için mi Amerikan birliklerinin “kurtarılmasında" kullanıldıkları, yoksa “enayi” oldukları için mi o kadar çok kayıp verdikleri konusundaki yorumlar birbirine karışırdı. Gerçi, Behice Boran başta olmak üzere birçok aydın, Kore savaşına karşı çıkarlarmış, kurdukları Barış Derneği aracılığıyla Türk askerlerinin Kore'ye gönderilmesini eleştirirlermiş ama, onların sesini duyan kimdi o sıra? iktidarı seçimle yeni ele geçirmiş Demokrat Parti'nin (DP) körüklediği savaş isterisi, ulusal böbürlenme ve Amerikan yalakalığı ile, küçük bir azınlığın dışında herkesin gözleri kör, kulakları sağır olmuştu.

Ne var ki, savaşın ve ölümün pençesi çok yakından bildiğiniz, tanıdığınız insanların boğazına yapıştığında, bütün o hamaset tiyatro perdesi, Hacivat-Karagöz oyunlarının, “yıktın perdeyi, eyledin viran” bilinen tekerlemesinde olduğu gibi, yıkılıp viran oluyor, gerçeğin soğuk rüzgârı yüzünüze

çarpıyordu. Bir süre önce Kore’ye gönderilmiş, babamın arkadaşı albay Nuri Pamir’in, beynini delip geçen bir şarapnel parçasıyla yaşamını yitirmesi, Pamir ailesinin büyük acısına tanık olmamız, bizlerde de böyle bir etki yapmıştı.

Nuri Pamir’in büyük oğlu Tolon’dan yukarıda söz etmiştim. Benimle aynı yaşta Nur (Pamir) adlı bir de kızlan vardı. 1920 ya da 1930'lann filmlerindeki kıvırcık saçlı, san-şın, mavi gözlü, yan hayal kızlara benzerdi. Gerçekten var olup olmadığını anlamak için dokunasınız gelirdi. Bize geldiklerinde birlikte oynardık. Çok az konuşurdu. Annesi, 1930 ve 1940’lardaki, kentli cumhuriyet kadınlarının modasına uygun olarak, alnın üstünde pilelenerek sıkılan, üstüne broş takılan genellikle siyah ya da kahverengi ipek bir baş örtüsü takardı. Onu daha çok, kocası Nuri Pamir’in ölümünden sonraki haliyle hatırladığımdan, gözümün önünde, solgun çizgileriyle son derece kederli, hayattan vazgeçmiş bir kadının yüz ifadesi var. Tolon ağabey, babası Nuri Pamir 1950’lerin başında vurulduğunda henüz Kana-da’ya göçmem işti. Bir akşam anneleri sofrayı hazırlamakta-dır. Radyodaki akşam haberlerinde anîden albay Nuri Pamir’in Kore’deki ölümü duyurulur. Kadıncağız yerinde çakılıp kalır bir süre, sonra masanın çevresinde şuursuzca döner ve düşüp bayılır. Nuri Pamir’in ölümü, ailemizin bir an bile unutamadığı son derece acı bir olaydı. Bütün o kahramanlık edebiyatına rağmen, içten içe, biraz da babamızın oralara gönderilmediğine şükretmiştik galiba.

Tabiî ki, Kore’de akan kanın karşılığı olarak, hükümet erkânının ve yeni zenginlerimizin cebine giren Amerikan dolarıyla birlikte, Amerikan kültürü de ülkeye akın etti. “Kültür emperyalizmi” adı altında, diğer kültürlere kapalı bir “kültür otarşisinden yana değilim. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki insanların birbirleriyle kültürel etkileşiminden yanayım. Fakat, 1950’li yıllarda had safhaya çıkan bu olay, kültürel etkileşimin boyutlannı aşmıştı. Tek yanlı bir kültürel istilâydı bu. Herhangi bir kültürel “üstünlüğe” değil, tamamen para gücüne dayanıyordu. Parayı veren kültürünü Möttürüyor”du yani. Amerikan modasının yayılmasında en büyük araç, elbette Amerikan kovboy kültürüydü, zaten bizlere ulaştığı biçimiyle “Amerikan kültürü” dediğimiz şey de esasen bu kovboy kültüründen ibaretti.

Bu istilânın ilk kurbanlarından biri de bendim. Seyrettiğim kovboy filmlerindeki, baldırlarının iki yanından tabancalar sarkan, eğri bacaklarla yürüyen Mkahramanlara” müthiş özeniyordum. Turgay’Ia Çan'da böyle bir özenti yoktu oysa. Galiba bu tür modalar öncelikle en küçükleri, dolayısıyla beyni en az gelişmiş olanları vuruyor.

Daha sonra sözünü edeceğim Kumrular Caddesinde otururken, en yakın arkadaşım Ümitle oyuncakçıdan, tabanca kılıfı, oyuncak kovboy tabancası ve kovboy şapkası tedarik etmiştik. Bir gün dişim çok ağrıdığı için dişçiye gidip çektirmek zorunda kaldığımızda, babam Mteselli mükâfatı” olarak, kovboyların giydiği, “Pecoss. Bili” stili, yanları püsküllü, önü var, arkası yok o tuhaf kovboy pantolonla nndan da almıştı. Bütün bunları takıp takıştırır, sokağa çıkardık Ümitle. Çevremize de yan yan bakardık, acaba bu “kovboylar yeterince görüldü mü diye. Çok da fazla dikkat çektiğimiz söylenemezdi. Ama günün birinde bir adam, bize, “oğlum, siz Amerikalı mısınız da böyle giyiniyorsunuz, hem artık Amerika’da bile böyle giyinen yok” deyince, ben kendi adıma çok utanmış, Ümit'lerin evinin arka bahçesinin dışında bu tür aksesuarı takmamaya özen göstermeye başlamıştım.

Daha ileriki yıllarda istilâ, sinema, özellikle müzik yoluyla devam etti. Örneğin benle Çan'ın kuşağı, dinleye dinleye daha çok batı müziğinden hoşlanır oldu. Ağabeyimin kuşağı ise klâsik Türk müziğine bağlı kaldı. Ağabeyim gözlerini yumup, başını titreterek çok güzel klâsik Türk müziği şarkıları söylerdi. Kaymakam yerine şarkıcı olabilecek kadar güzel bir sesi vardı. Batı parçalarım, Elvis Presley’i seviyoruz diye bize “züppeler” derdi. Günün birinde bir gazetede bu konuda yapılan bir tartışmaya bile katıldı. Gerçi oradaki tartışma biraz daha farklıydı, konu, “klâsik Türk müziği mi, klâsik Batı müziği mi” idi. Öte yandan, Çan’la benim kuşağımın bu kültürel çatışmadan bir ölçüde yararlı çıktığını da söyleyebilirim. Bizden önceki kuşaklardan şark müziğinin tonlarım kapmıştık. Garp müziğine ne kadar meraklı olursak olalım, şark **müziğinin** nağmeleri, tonları, biz farkına bile varmadan belleğimize yerleşmişti. Ama bizden önceki kuşaklardan farklı olarak, garp müziğine de açıktı kulaklarımız. Bu bir zenginlikti ve yararlannı görmüştük ileri-ki yıllarda. Bu, en azından tek bir şeye gömülüp kalmamanın yararlannı göstermişti bize. Bu yüzden, etkileşimin ötesindeki bir kültürel istilâya bile milliyetçi bir bağnazlıkla yaklaşılmaması

gerektiğini düşünüyorum. Babamın, büyük bir “diyalektik ustalıkla” sık sık ifade ettiği gibi, “her musibette bir hayır” vardı.

“Hayaletler”, çocukluğumun vazgeçilmez “varlıklarıydı. Demek istediğim, benim çocukluğumda çok önemli bir “hayalet kültürü” vardı. Sanırım bu “kültür”, bizden önceki kuşaklarca aktarılmıştı, taşıyıcılarının en başında ise, Turgay ağabeyim geliyordu. Bir kere, hep bu tür esrarengiz şeyleri okumaya meraklıydı. O zamanın en esaslı çocuk ve gençlik dergisi *1001 Roman* ciltlerindeki resimli ya da resimsiz hikâyelerin çoğu bu tür hayalet hikâyeleriydi. Ağabeyimin en büyük zevki, bir **yandan** ağrıyan **bacaklarını** bize ovdururken, bir yandan da bu hikâyeleri ballandırarak anlatmaktı. Yani bir taşla iki kuş vuruyor, hem bacaklarının ağnsını dindirmiş, hem de bizi merak ve korkulara garke-den anlatma güdüsünü tatmin elmiş oluyordu.

Bir de ailenin bizzat yaşadığı, “sözlü tarih”!e bizlere akta-nlan hayalet hikâyeleri vardı. Ta dedemlerden kalma hem de. Fuat bey, Urfa’da jandarma yüzbaşısı olarak görevliyken, üç katlı, konak gibi, eski, kocaman bir ev tutmuşlar. Çevre halkı, her ne kadar, “burayı tutmayın, bu ev evliya yatırının üstüne yapılmıştır” dediyse de, dinlememişler. Fuat bey, Nazire hanım, Hala ve o sırada askerî okulda okumakla birlikte, tatilde ağabeyinin yanına gelen Ahmet Rıfat Kemerdere, hep birlikte eve taşınmışlar. Gel gör ki, halkın dediği doğru çıkmış. Aşağıda, hem koca bir mutfak, hem de hamam olarak kullanılan bir yer varmış. Buradaki tencereler, bakır leğenler sabaha kadar tangur tungur ediyor, aşağıda takunyalı “birileri” dolaşıp duruyormuş. Sabah bir de iniyorlarmtş ki, her şey yerli yerinde. O zaman elektrik yok, helâ da dışarıda, bahçenin bir ucunda. Ne zaman mumu alıp helâya gidecek olsalar, “iyi sıhhatte olsunlar” üfleyip mumu söndürüyor muş. Hala, bir gün helâdan gelirken, bir de bakmış karşıdan, ışıklar içinde, sakallı, evliya kılıklı birisi geliyor. İki kuluvallah, bir elham okuyarak geçmiş “evliya”nın yanından. Ahmet amca ise, yine helâya gitmek üzere hole çıktığında, koltukta oturmakta olan duvaklı bir gelinle burun buruna gelmiş. Kendini derhal ağabeyi ile yengesinin yattığı odaya atmış, her türlü mahremiyeti unutarak. Ağabeyi çıkmış bakmış, ama ne gelin var, ne bir şey. Şimdi gelin de, o çocuk muhayyelenizle etkilenmeyin bu hayalet hikâyelerinden. Annem bir de güzel anlatırdı ki bunları, demek ağabeyim, anlatma yeteneğini biraz da ondan almıştı.

Bir de, hayaletlerle somut hayatta “karşılaşmalarımız” vardı ki, esas tüyler ürpertici olan buydu. Küçük olduğumdan hayal meyal hatırlıyorum. Can ile Baykan’ın arkadaşları olan kapıcının oğlu, merdivenlerin tırabzanından kayarken düşmüş, boynu kınlıp ölmüştü. Çocuğun cenazesinin kaldırıldığı gece Baykan sabaha kadar uyuyamamış, çünkü ölen çocuk gelip penceresinin önüne oturmuş, ona bütün gece, “Baykan, ne olur aç da gireyim” diye seslenmiş. Aynı “hayalet”i Can da görmüş o gece. Baykan'dan geri kalmak istemeyip uydurmuş ya da sonradan kendisinin de böyle bir şey gördüğü yanılsamasına kapılmış olabilir.

Bir de, Hala öldükten sonra, daha kırkı çıkmadan, anneannemlerin evinde onun “hayaletini” görmemiz olayı var. Neriman (Sanaç) teyzelerin evi, Sümer Sokağı’nın paralelindeki Menekşe Sokagfndaydı, arada boş bir arsa olduğundan anneannemlerin evlerinin arka balkonu ve camlan onlardan görülebiliyordu. Neriman teyzelere gitmiştik o gece. Birden, Neriman teyze, anneanneme, “sizin evde ışık yanıyor” dedi. Camın önüne gelip bir de baktık ki, gerçekten ışık yanıyor, üstelik evin içinde biri dolaşıyor. Tam eve hırsız girdiğine kanaat getirecekken, bu sefer ışık söndü, ama bir kadın silüeti, elinde mumla dolaşmaya devam etti evin içinde. Annem, “Hala bu" diye bağırdı. Hepimiz ondan etkilenmiştik, yüzümüzü cama dayayıp baktık, gerçekten de Hala gibi saçlarını arkada topuz yapmış bir kadın siluetiydi evde mumla dolaşan, onun gibi uzun boylu ve zayıftı. Bir süre sonra hepimiz, evde Hala’nın hayaletinin dolaşmakta olduğuna inanmıştık neredeyse. Hepimizden daha “materyalist” olan Semin dayı hariç. “Hayır, hırsız olabilir” deyip, eve bakmak üzere fırladı. Eğlence ve macera tutkunu biz ufaklıklar da peşinden tabiî. Boş arsadan koşarak geçtik. O arada Semin dayı arsada anahtarlarını düşürdü, bir süre onları aramakla oyalandık. Eve girdiğimizde içeride hiçbir olağanüstülük göremedik. Daha sonra annemin anlattığına göre, biz içeri girip ışıklan yakınca, “hayalet” kaybolmuş. Bunun üzerinde uzun uzadıya kafa yorduk o gece. En sonunda Semin dayı, bunun bir ışık yanılsaması olduğu, boş arsanın yanındaki apartmanın en üst katında oturan Amerikalılar’m evindeki ışık ve görüntülerin anneannemlerin ev-terinin camına vurmuş olabileceği faraziyesini ortaya attı da, biz de rahat bir uyku uyuyabildik.

Annemle babam, İstanbul’da, Çan’ın Moda Koleji’nde yatılı okuduğu yıllarda, bazen beni gece vakti evde yalnız bırakır, komşulara oturmaya

giderlerdi. Gitmeden önce sorarlardı, “korkar mısın” diye. Aslında korktuğum halde, “korkmam” derdim. Ne “cesur” bir oğullan olduğunu görsünler isterdim. Ama onlar gittikten sonra, evin içindeki en ufak çıtırtı devleşmeye, en belirsiz gölge kıpırdamaya başlardı. Yatağa yatar, yorganı başıma çeker, öylece kıpırtısız, “gaip”ten gelen sesleri dinlerdim. Korkudan, havasızlıktan ve yorganın ağırlığından ter içinde kalırdım. Odanın kapısını açamayınca camlara uğrayıp, “çilingiiiiiir” diye feryat edecek ölçüde kapalı yer fobisi olan dedemin bu huyu bana da geçmişti biraz sanırım. Yorganın altında boğulacak gibi hissederdim kendimi, ama yine de kapının eşiğinde beni “süzmekte olan hayaletle” **yüzleşmeyi** göze **alamazdım.** Ziyaretten dönüp, “korktun mu” diye sorduklarında, “yo-oo...” diye yanıtlardım onlan.

Ağabeyimin bütün hikâyeleri hayaletlerle ilgili değildi. Bazıları, oldukça düşündürücü, felsefi, derslerle dolu hikâyelerdi; bazıları, doğrudan, Michel Zevago’nun *Şövalye dö Pardayyan* ciltlerinden (*Yarılma,* s. *70)* aktarma, erdem ve kahramanlık hikâyeleriydi; bazıları ise, sanınm Ankara Hukuk Fakültesinde okurken edindiği meslekî öykülerdi. Bu hikâyelerden ikisi, bugün bile aklımdadır:

Çok sevdiği kurt köpeğiyle yaşayan bir adam günün birinde evlenir. Kansı, köpekten çok korkmaktadır, kocasına devamlı köpeğini atmasını telkin eder, ama boşuna. Evlendikten bir yıl sonra çocukları olur. Bir gün, kadının itirazla-nna rağmen, adam kundakdaki bebeklerini köpeğine emanet eder, gezmeye giderler. Döndüklerinde, onları yolda karşılayan köpeğin ağzı kan içindedir. Kadın, “ben sana dememiş miydim, işte bebeğimizi öldürmüş” diye feryat ederek kendini yerlere atar. Suçluluk duygusu içindeki adam, tabancasını çekip anında öldürür köpeğini. Eve girdiklerinde bir de bakarlar ki, bebekleri beşiğinde mışıl mışıl uyuyor. Beşiğin yanında, parçalanmış, kanlar içinde bir yılan yatmaktadır.

Paris’le, Londra’daki “karmdeşen Jack” benzeri, kadınları seri halde öldüren bir katil yakalanır. Sekiz kadını bu adamın öldürdüğü kesin delillerle saptanmıştır. Hiçbir avukat, katilin savunmasını almak istemez. Sonunda, o zamana kadar girdiği 499 davanın hepsini kazanmış ve 500’üncü dava jübilesine hazırlanan çok ünlü bir avukat, sanığın savunmasını üstüne alır. Adi! çevrelerde herkes, “sonunda 500. davasını

kaybedecek. Bütün parlak kariyerini korkunç bir riske altı bu davayı alarak” fikrinde birleşmiştir. Dava başlar, genç savcı delilleri net bir şekilde ortaya koyar. Sıra savunmaya gelir. Deneyimli avukat ayağa kalkar, “baylar, bayanlar, sayın jüri üyeleri” der» “deliller gerçekten de müvekkilimin son derece aleyhinde. Fakat ben, bırakın müvekkilimin kaıiî olmadığını, cinayetlerin hiç işlenmediğini iddia edeceğim. İşte şu anda, öldürüldükleri iddia edilen sekiz kadın, mahkeme salonundan içeri girmektedir.” Savcı, yargıçlar ve jüri üyeleri de dahil, bütün salon hayretle dönüp giriş kapısına bakar. Kapıdan içeri giren kimse yoktur. Bunun üzerine avukat devam eder: “Gördüğünüz gibi, hiçbiriniz cinayetlerin işlendiğinden bile tam olarak emin değilsiniz. O halde, emin olmadığınız bir durum için bir insanı nasıl giyotine yollarsınız?” Herkes şaşkınlık içindedir, salonda büyük bir kargaşalık ve uğultu hüküm sürmektedir. Avukatın meslektaşlarından biri, yanındaki arkadaşının kulağına eğilip, “evet, 500’üncü davayı da kazandı gerçekten” diye fısıldar. O sırada genç savcı söz alıp, şöyle der: “Evet, bizlerin dönüp kapıya bakmamız, cinayetlerden emin olmadığımızı gösterir. Ne var ki, salonda başını çevirip, kapıya bakmayan bir tek kişi vardı, o da sanığın kendisiydi.”

Saraçoğlu Mahallesinde oturduğumuz döneme ilişkin en belirgin “siyasî anım”, 1950 seçimleri ve DP’nin iktidara gelmesidir. O zamanlar dört yaşındaydım ama o günü ve sonrasındaki heyecanı bugün gibi hatırlıyorum. Aklımda yanlış kalmadıysa, ordunun siyasete karışmaması gerekçesiyle, diğer ordu mensupları gibi, babam da oy kullanamıyordu. Buna rağmen, annemle birlikte oy sandığına koşa koşa gitmişlerdi sabah sabah. Kime mi oy attı annem? Elbette DP’ye. Zaten o gün çevremde anımsadığım herkes, bayram sabahlarının o tazelik duygusu veren atmosferini hatırlatan bir sevinçle gidip oyunu DP’ye atmıştı. Millî Şef’in uzun yıllar sûren diktatörlüğünden “kurtuluyor olmanın” sevinciydi bu. Dedem Fuat Kızılkaya, sadece oy vermekle kalmamış, kapı kapı dolaşıp eşi dostu sandığa sevk **eden** fiilî bir **propagandacı** olmuştu. Her zamanki telaşlı haliyle o gün bize de uğramış, “Nihal, oyunu kullandın mı kızım” diye sormuştu. “Nihalen nereye oy kullanacağından o kadar emin olmalıydı ki, “nereye kullandın” diye sormak gereğini bile duymamıştı.

Bir gün sonra seçim sonuçlan açıklanınca, Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP), DP karşısında büyük bir hezimete uğradığı anlaşılmıştı. CHP, ancak

Malatya gibi, İsmet İnönü dolayısıyla CHP’nin kalesi sayılan birkaç şehirde kazanabil-mişti seçimleri ve meclise elli kadar milletvekili sokabilmişti. Bu arada, annemin büyüğü Neriman teyzenin kocası Pertev (Sanaç) enişte de Trabzon’dan DP milletvekili seçilmişti. Bizimkilerinki, salt bir, “oh be, İsmet İnönü’den kurtulduk” sevinciydi, ama teyzemlerinki öyle mi ya? Onların başına “devlet kuşu” konmuş, ikbale kavuşmuşlardı. O andan itibaren havalan değişmiş, bizimle onlann arasına gözle gö-rûnm-eyen bir uzaklık, bir duvar girmişti. Artık farklı insanlarla görüşüyor, farklı yerlere gidiyorlardı. Ne bileyim, Pertev enişte milletvekili olunca, sanki damarlannda akan kanın maddesi değişmişti. Ya da belki onlarda bir değişim yoktu da, biz onlan artık öyle görmeye başlamıştık. Örneğin bir gün, hayal meyal hatırladığıma göre, Pertev enişteyle teyzem bir yere gidiyorlardı taksiyle. Taksinin arkasına koca koca bavullar yüklenmişti. O sırada, taksinin ücreti meselesinden dolayı mı ne, taksi şoförüyle Pertev enişte arasında bir ağız dalaşı oldu. Pertev enişte, [H]ben milletvekiliyim” diye gürleyerek, “kamusal” kimliğini açıklayınca taksi şoförü ruh olup yok oldu âdeta. O arada annem de, iktidann bu sorgulanmaz halini pekiştirircesine, eniştemi kastederek, “olur mu ayol, onun dokunulmazlığı var" demesin mi? Bu “dokunulmazlık” meselesini enikonu merak etmiştim. Bir, babamın resmî elbiselerinin düğmeleri, iki, eniştemin dokunulmazlığı. O çocuk kafamla, “yani ben şimdi Pertev enişteye dokunamaz mıyım” diye düşünmüştüm.

Seçimlerin ertesi günü DP’nin açık farkla kazandığı anlaşıldıktan sonra, artık herkes, sokakta, evde birbirini tebrik eder olmuştu. Mahalle esnafı da öyle. Saraçoğlu Mahallesinin Kumrular’a bakan tarafındaki bakkal ve kasapların, dükkanlarının önüne çıkıp, el oğuşturarak, annemi sanki milletvekili seçilmiş gibi kutladıklarını o kadar net hatırlı-yorum ki. Neden annem onlan değil de, onlar annemi tebrik etmişlerdi acaba?

DP’nin, iktidara geldikten sonra yaptığı ilk işlerden biri, Anıtkabir’i inşâ edip, Atatürk’ün naaşım görkemli bir törenle Ulus’taki Etnografya Müzesinden, Anıtkabir’e nakletmek oldu. DP böylece, “Atatürkçülüğü” dilinden düşürmeyen, Atatürk’ün “yakın silâh arkadaşı” İsmet İnönü’ye ve partisine esaslı bir “gol” atmış oluyordu. Bu görkemli töreni hatırlıyorum. Neredeyse bütün Ankara sokaklara dökülmüştü.

Annem, daha iyi göreyim diye beni bir arabanın üzerine çıkarmıştı. Atatürk’ün, top arabasının üstüne konmuş, Türk bayrağına sanlı naaşım uzaktan görmüştüm. Top arabası, çalman cenaze marşının eşliğinde ağır ağır ilerliyor, tüfeklerini, namluları yere gelecek şekilde omuzlarına asmış askerler bu ağır yürüyüşe ayak uyduruyor, onların arkasından, ellerinde silindir şapkaları, sırtlarında siyah, uzun kuyruklu ceketleriyle devlet erkânı geliyordu. Halk töreni sessizce izliyordu. Gerçi, çevrede bazı DP’li “ajitatörler” de eksik değildi. Sakal traşı uzamış, avurtlan çökük bir adam, ismet İnönü’yü kastederek, “Ata’mızı senelerdir o berbat yerde yatırdı, lânet olası sağır" diye bağırmıştı.

Baba tarafından akrabalarımızla ilişkilerimiz, neredeyse hepsi Ankara’da oturduğu halde nedense o kadar yakın değildi. Anlayacağınız, bizler “annem köylü”ydük. Yine de zaman zaman onlar bize gelir, biz onlara giderdik. Babam, kardeşlerin en büyüğüydü. Ondan sonra Mesude hala gelirdi. O da, bir subay olan Sıtkı enişteyle evliydi. Nevhiz ile Sümer adlannda, bizden yaşça epeyce büyük, güzel iki kızlan vardı. Ben küçük çocukken, Nevhiz abla çoktan evlenmişti bile. Mesude hala titizliğiyle ünlüydü. Evlerine kırk yılda bir gittiğimizde gözleri ayakkabılarımızda olurdu. Bizim evde, sanırım anne tarafımın etkisiyle ayakkabı çıkanl-maz, “köylü âdeti” diye küçümsenirdi. Baba tarafı ise, tam tersine, ayakkabı çıkarmaya hastalık derecesinde önem verirdi, eve ayakkabıyla girilmesiyle veba mikrobuyla girilmesi arasında fark yoktu onlar için. Annem, bu “köylü âdetinden” duyduğu memnuniyetsizliği babamın gözüne batırmak için, halalanma ya da amcalanma yapılan her ziyaretten, burnundan soluyarak dönerdi. Anne tarafımın bu ayakkabı çıkarmama âdetini öylesine benimsemişimdir ki, bugün bile, sanki vücudumun bir organına yeniden kavu-şuyormuşum gibi, sabah kalkar kalkmaz ilk iş olarak ayakkabılarımı ayağıma geçirir, sabahtan akşama kadar evde ayakkabı ile oturur, gittiğim evde “ayakkabılarınızı çıkar-masanız da olur” dendiği zaman müthiş sevinirim. Öyle ki, “terlik” sözcüğü bile yıllarca lügaumıza yerleşememiş, belki biraz da annemin Rumeliliğinin etkisiyle, terliğe “tellik” deyip durmuşuzdur.

Mesude halanın küçüğü Merzuka hala da, yine bir subay olan Kemal enişteyle evliydi. Onun da bizden hayli büyük iki kızı vardı. Kızların büyüğü Zuhal abla öğretmendi. Mutsuz bir evlilik yaptı, kocasından

ayrıldıktan sonra şizofreni olup inzivaya çekildi. Bir süre sonra da öldü. Küçüğü Ünal, zengince bir mühendis olan kocası genç yaşta bir trafik kazasında ölünce küçük kızıyla dul kaldı, Ankara'da kocasından miras kalan çok sayıda eve ve kata sahip oldu. Ondan sonra da evlenmedi galiba. İstanbul'da kaçak yaşadığım 1980'li yıllarda, günün birinde, oturduğum evin yakınlarındaki bir satış mağazasında, iyice yaşlanmış Merzuka hala ve orta yaşlara gelmiş kızı Ünal'la burun buruna geldim. İkisi de şöyle durup, uzun uzun ve sevgiyle süzdüler beni. "Aynı abiciğime benzemişsin" dedi Merzuka hala, "öldüğünü bilmesem, abi diye boynuna sarılırdım." Şu işe bakın ki, ben de, "Merzuka hala" diye, az kalsın Ünal'ın boynuna sanlacaktım.

Babamdan sonraki erkek kardeş, Hüsnü (İnal) amcaydı. Soyadı kanunu çıktığında, bir tek babam, Zileli Deli Halil'in lakâbı "Zileli"yi almış, büyük babam da dahil iki amcam ne**dense** "İnal" **soyadını** benimsemişlerdi. Hüsnü amca asker değildi. Ankara'da, bir devlet dairesinde memurdu. Zaten ne görünüşü, ne fiziği, ne de mizacı subay olmaya elverişliydi. Kısa boylu ve zayıftı, diğer kardeşlerine göre daha çelimsiz bir görünüşü vardı. Müthiş bir teatral yeteneğe sahipti. Aile toplantılannda milleti kınp geçirirdi. Eğer doğru yönlendirilmiş ya da toplumsal koşullar elvermiş olsaydı, kesinlikle

Türkiye'nin Charlie Chaplin'i olurdu. Yılbaşı geceleri, "Çin-gene kadın" kılığına girip kapıyı çalar, aynı falcılar gibi hem sesini, hem konuşma iarzmı uydurarak, Mfala bakarım teyze" derdi. Onu tamyamayan evin kadınlan da içeri alır, ciddi ciddi anlattıklarını dinlerlerdi. Onların bütün dertlerini bilen Hüsnü amca öyle şeyler söylerdi ki» bütün kadınların ağzı hayretten açık kalırdı. Ama falın en heyecanlı yerinde "cıvıtmaya* başlar, sonunda "açığa" çıkardı. Hüsnü amcayla anneannem, Hacivat'la Karagöz gibiydiler. Onu kızdırıp, kendisini kovalamasını sağlamak için yaptığı türlü şaklabanlıklardan sonra, artık gitme zamanı geldiğinde, Hûsnû amca, kapının eşiğinde duran anneannemin elini sıkmak üzere sıraya girmiş '‘kalabalığın" arasına karışır, elini tekrar tekrar sıkardı. Bunu farkeden Nazire hanım da, şakadan, kızmış gibi yapıp, "hay allah cezanı versin senin herif, yeter artık, defol" diye bağınr, onu kovalardı. Hüsnü amca, 1974 yılı Kasım'ında, Feyza (Perinçek) ile evlendiğimizde, nikâh şahitliğimi yapmıştı. 1980'li yılların sonlarında vefat etti.

Eşi Lütfüye (İnal) yenge, hâlâ dillerde dolaşan ve on yılda bir askerî darbelere sahne olan Türkiye'ye pek uygun düşen, "bir gece ansızın gelebilirim" şarkısını besteleyen, ünlü besteci Rüştü Şardağ'm kız kardeşiydi. Oğullan Alpan (İnal), hatırladığım kadarıyla daha o zamandan, "diskjokey" olacak ölçüde batı müziğine meraklıydı. Onu hep, odasında, plaklar arasında hatırlıyorum. Kızları Nazan (İnal), ceylan gibi, esmer güzeli bir kızdı. Aynı mahallede (Maltepe) oturan, Ankaragûcü kalecisi Ali ile dillere destan bir aşk yaşadı ve onunla evlendi.

Daha sonraki yıllarda tuğgenerallik rütbesine kadar yükselecek Fuat amca da, Hüsnü amcadan uzun boylu olmakla birlikte, oldukça zayıf görünümlüydü. Eşi Süheyla (İnal) yenge de, neredeyse bir deri, bir kemik, "sinir hulâsası" bir kadındı. İlker (İnal) ile Tezer (İnal) adlarında iki oğulları vardı. 1950'li yıllarda onlar da bizim gibi İstanbul'a taşın-dıklanndan, kuzenlerimiz arasında en yakın ilişkimiz on-larlaydı. İlker'in daha sonra avukat olduğunu duydum. Çok zeki bir çocuk olan onun küçüğü Tezer ise, talihsiz bir tren kazası sonucu yaşamını yitirdi. Garda yürürken, hareket halindeki bir trenin açık unutulan kapısı çarpmış ve beyin kanamasından ölmüş. Bizlere, "Tunbay", "Canbay", "Gün-bay[M] diye, eski Türk beylerinin isimleriyle hitap etmeyi pek seven Fuat amca, iki yıl öncesine kadar Şişli'de, Halâskârga-zi Caddesindeki bir katta, yalnız başına yaşıyordu.

Kardeşlerin en küçüğü Muailâ (Tuncak) hala, Atatürk'ün manevî evlâdı Abdûrrahim Tuncak'la evliydi. Abdürrahim enişte, "şıp demiş burnundan düşmüş* denecek ölçüde Atatürk'e benzerdi. Herkes, biraz da manidar bir şekilde bu benzerliğin üzerinde durur, Abdûrrahim enişte ise, bu imalardan bile neredeyse gurur duyardı. O zamanlar, Maltepe'deki Gazhane'de müdür olan, ailesiyle beraber aynı yerdeki memur lojmanlarında oturan ve 1970 yılı Ekim ayında Gönülle (Erendil) evlendiğimizde nikâh şahitliğimi yapan Abdûrrahim eniştenin doksan yaşında öldüğünü dört yıl kadar önce, tesadüfen televizyondan öğrendim. Televizyonda haberi yapanlar da, Abdûrrahim Tuncak'ın profilden bir fotoğrafını görüntüleyerek aynı benzerliğe dikkat çekmişlerdi. Kızlan Nuray (Tuncak), neşeli, canlı, serbest tavırlı, "delikanlı" bir kızdı. Benden biraz daha büyüktü, o sıralar Ankara Koleji'nde okuyordu. Sonra evlenmiş; kiminle evlendi, şimdi neredеdir, ne yapar bilmiyorum. Kentli ailelerin bireyleri, birbirlerine o kadar bağlı olmuyorlar.

Gelelim, büyük babam Zileli Deli Halil’e. Büyük babamın, “kahramanlıkılarıyla ve 90’larındayken evlenmesiyle ilgili bazı anekdotları *Yarılma*'da (s. 49-50) anlatmıştım. Aklımda kalan ya da bizzat tanık olduğum diğerlerini de burada anlatmak istiyorum. Kırk yaşlarındayken veremden ölen babaannemin (Hatice hanım) bizde bir tek fotoğrafı vardı. Avrupa tarzı, boynu saran, yakasına büyükçe bir broş takılı açık renk bir elbise giymiş, siyah saçları dümdüz arkaya taranıp sıkıca topuz yapılmış, ince kara kaşlı, derin siyah gözlü, elmacık kemikleri hafifçe çıkık, esmer güzeli bir kadındı. Genç yaşta veremden ölmesinin dışında, hakkında hiçbir şey bilmem. Babam, annesi hakkında konuşmayı da pek sevmezdi nedense. Peki, büyük babam, karısının erken yaşta ölümünden sonra hiç evlenmiş miydi? Onu da bilmiyorum. Ben dört beş yaşlarında küçük bir çocukken, o artık doksanına yaklaşmış bir insandı.

Maltepe’de, Hüsnü amcaların oturduğu apartmanın bodrum katında tek başına yaşıyordu o zamanlar. Babam bazen alır beni büyük babama götürürdü. Kızıl saçlı, kızıl bıyıklı, o yaşına rağmen heybetli, yakışıklı bir insandı Zileli Deli Halil. Beni kucağına alır, oyalamak için, yeleğinin cebinden çıkarttığı Serkisof marka Rus cep saatinin tik taklarını dinletirdi. **Ne yazık** ki» **yaşlılıktan ye** bakımsızlıktan üstü başı dökülüyor, sidik kokuyordu. Bu sidik kokusuna biraz daha dayanmak, rahatsızlığımı belli etmemek için kucağında mum gibi, sessizce otururdum. Hatırladığım kadanyla tek başına yaşadığı bodrum katı pek yaşanacak bir yer değildi. Bir yatak, yerde eski bir halı, pencerelerde perde yerine, güneşten sararmış gazete kâğıtları. Büyük babamın, Osmanlı ordusundan miralay (albay) rütbesiyle emekli olduğunu söylemişti babam. Herhalde o sıralar miralay emeklileri, bugünkünden farklı olarak pek cüzî bir emekli maaşı alıyorlardı. Öte yandan, hepsi de çok yakın yerlerde oturan oğullan, kızlan, damatlan ve gelinleri, anladığım kadarıyla ona gereğince mukayyet olmuyorlardı.

Hakkında anlatılan “kahramanlık” ve “çapkınlık” hikâyelerinin ne kadar doğru olduğunu bilmem mümkün değil elbette. Bu hikâyelerin çoğu epeyce eski zamanlara aitti. Bazı-lan ise oldukça yeniydi. Örneğin, binlerinin onu, o yaşlı haliyle, bir otobüs durağında kadınları gözetlerken gördüğü iddia ediliyordu. Gözleri epeyce zayıfladığı için, ellerini dürbün gibi yapıp gözlerine dayayarak bakıyormuş kadınlara.

Biz İstanbul'a taşınıp, Arnavııtköy-Vezirköşkü Sokağı’ndaki evimize yerleştiğimizde, sanının 1957 ya da 1958 yılında, büyük babam, birkaç ay kalmak, *Yarılma'da* anlattığım gibi (s. 49-50), bir yaşlılık izdivacı yapmak üzere bize gelmişti. Kaldığı odadaki sehpanın üzeri çeşit çeşit ilâç ve hapla doluydu. Herhalde, yaşlılık dolayısıyla birçok rahatsızlığı vardı. Anlaşılan, rahatsızlıklarını böylesi hap ve ilâçlarla gidereceğini düşünüyor, onlardan medet umuyordu. Annem, babama ikide bir bunu söyleyip duruyor, “ilâç almaktan ölecek vallahi” diyordu. Hattâ annemle büyük babamın bu yüzden ağız dalaşı yapiıklanna da tanık olmuştum. Annem, “çok bu ilâçlar, baba” diye ısrar ediyor, o da, “sen karışma gelin hanım” diye cevap yetiştiriyordu.

Bu çekişme, bir gün büyük bir olaya yol açtı. Zileli Deli Halil, gelininin vıdı vıdılarına dayanamayıp, sonunda isyan etti. Oğlunun işte olduğu bir saatte gelinini protesto edip, “ben gidiyorum bu evden, daha fazla kalamam” diye bağırarak bavulunu topladı. Bavulu da öylesine ağırdı ki, zavallı ihtiyarcık onu sürüyerek ancak merdiven başına kadar getirebilmişti. O sırada Trakyah, uyanık bir asker olan emirber Tarık, büyük babama, “ben taşıyayım dede” diyecek oldu, işte o an Zileli Deli Halil öyle bir gürleyiş gürledi ki, bütün mahalleyi ayağa kaldırdığı gibi, kendisine takılan “Deli” lâkabının nereden kaynaklandığını oracıkta bizlere göstermiş oldu. “Heeeyyyytttt” diye bir nara atıp, ardından şöyle gürledi: “Bana baksana sen. Bana Miralay Zileli Deli Halil derler. Benim emrimde senin gibi kaç redif vardı, bilir misin?

1 Osmanlı ordusunda yedeğe aynimi? er. 52

Sen kim oluyorsun da benim bavulumu elimden almaya kalkıyorsun bakiim?” O arada "gelin hanım”, iki eli yanaklarında, “ah ah ah, bütün mahalleye rezil olduk” deyip duruyordu. Annemin “toplumsal duyarlılığı” çok yüksekti, böyle ev içi bağırtı çağırtılarda, olayın içeriğine ilişkin herhangi bir akıl yürütmesi olmazdı da, olaya daha çok, mahalleye “rezil olmak” açısından yaklaşırdı. Tank, yine de dirayetli bir çocuktu. Büyük babamın yüksek dozdaki “hiyerarşik” konuşması karşısında pek fazla geri çekilmedi. “Bavulunuzu almak istemiyorum beybaba” dedi, “yalnızca taşımanıza yardımcı olmak istemiştim.” Kulakları da hayli ağır işiten Deli Halil, sonunda durumu anlayıp, Tarık'ın kendisine yardım etmesine nza gösterdi.

Kaldı ki, nereye gidecekti, nasıl gidecekti? Belki kendisi de biliyordu kalkıştığı “eylem”in mantıksızlığını. Bu yüzden, Vezirköşkû Sokağı’nın sağ tarafındaki, eski Feyzi Ati Lisesi’nin setlerine bitişik şantiyede bulunan şantiye şefleri ve ustalar, kendisini **yatıştırmak** için **“beybaba”yı** bir kahve içmeye şantiyeye çağınnca, bu davete icabet etti. Altına çekilen iskemleye kurulup, bir yandan kahvesini höpürdetir-ken, bir yandan da yaşlılığın bile zayıflatamadığı o gür sesiyle ustalara gelinini bir güzel çekiştirdi.' “Gelin hanım”, yalnız mahalleye değil, “ameleye” de rezil olmuştu.

Çoğunluğu Ankara'da yaşayan akrabayı taallûkattan kimler kalmış aklımda? Anneannemin birkaç kez beni de götürdüğü kuzenlerinden birinin, benden yaşça büyük, Alpay adlı oğlu, sonradan Türk hafif müziğinin önde gelen simalarından Alpay olarak temayüz etti. Alpay’ın profilden resimleri, anneannemin profiline o kadar benzer ki, bu kadar olur yani.

Yine anne tarafından akrabamız, bir Adalet hanım vardı ki, başlı başına anlatılmaya değer. Anneannemle akran, o zamanlar yetmişli yaşlanm süren Adalet hamm, Ankara’nın o kuru yaz sıcağına aldınş etmeden kuşluk vaktinde yollara düşer, hiçbir taşıta binmeksizin, yürüyerek AnkaralIn farklı semtlerinde oturan akraba ve ahbaplarını ziyaret eder, her birinde, öyle fazla da değil, yanm saat oturur, kahvesini içer, günlük havadisleri alıp verir, evine akşamın karanlığında dönerdi. Bir genç kız gibi sıçrayarak yürüyen, ufak tefek, gayet narin, sportmen görünüşlü, nur yüzlü bir hanımdı. Bembeyaz, düz saçlarını arkada toplar, bir tokayla tuttururdu. Herhalde devamlı yol yürüdüğü için olacak, genellikle düz, spor ayakkabılar giyerdi. Yargıçlık yapan, elli yaşlanndaki oğluyla oturuyordu. Adalet hanımın en büyük dertlerinden biri, yıllarını adalet işlerinde geçirmiş, bu arada evlenmeyi “unutmuş” oğluna uygun bir eş bulmaktı. Aşağı yukarı her gün uğradığı anneanneme sorduğu değişmez sorusu buydu. Yok muydu oğluna, yaşı yaşma, başı başına uygun, şöyle hanım hanımcık, aile terbiyesi almış, eli yüzü düzgün bir kız? Anneannem de» sanki bir gün öncesinden değişik bir durum olacakmış gibi, hiç bozuntuya vermeden, “bakalım şöyle bir” derdi. Tabiî ne bakılırdı, ne bir şey. Ertesi gün aynı şey tekrarlanırdı. Adalet hanım, yüz metre engelli koşucusu edasıyla içeri dalar, her an kalkmaya hazır bir şekilde sessizce bir koltuğun kenarına ilişirdi. Bu haliyle, depara kalkmak üzere olan bir atleti hatırlatırdı. Nitekim, geldiği gibi anîden kalkar, “rüzgâr gibi geçer” giderdi.

Emniyet teşkilatında önemli bir görevi olduğu söylenen, şimdi ismini unuttuğum bir beyle evli Fahriye hanım da anne tarafımın akrabalanndandı. Fahriye hanımın, bizden oldukça büyük, o sıralarda yanılmıyorsam evli, Ayten adlı bir kızı ile bizim yaşlarda Halûk adlı bir oğlu vardı. Zaman zaman bize de misafirliğe gelirlerdi. Halûk, bizimle oynamazdı. Kafasını babasına takmıştı. Gözü her an babasının üzerindeydi. Zavallı adam yerinden şöyle bir doğru İsa, “anne, babam kıpırdadı” der, dudağını oynatsa, “anne, babam cık dedi” diye ağlamaya başlardı. Bir sûre sonra şikâyet ve ağlamaların dozu o kadar artardı ki, konuklarımız kalkmak zorunda kalırlardı. Neydi bu çocuğun sorunu, ebeveynlerinin sorumlulukları neydi bu durumda, bilmem mûmkûn değil elbette. Yıllar sonra annem, Halûk’un nikâh töreninin resimlerini getirip bana göstermişti, “bak, ‘baba cık dedi Halûk'u tanıdın mı" diyerek, aramızdaki adı buydu. Fotoğraftaki, aklı başında olduğu izlenimini veren, yakışıklı bir gençti. Pederi ise, ne yazık ki, erken bir zamanda “cık deyip” gitmişti.

Muhtemelen ebeveynleri tarafından sakatlanmış buna benzer başka çocuk konuklarımız da olurdu. Gûnûn birinde, Arnavutkö/deki evimize bir ana oğul gelmişti. Kadında herhangi bir gayritabiîlik yoktu. Aslında ilk bakışta oğlunda da öyle. Çocuk benim yaşlanmda gösteriyordu. Yani sekiz, dokuz yaşlarında. Kılığı bana biraz tuhaf gelmişti, ama bu, biraz da bizlerin fazlasıyla kılıksız olmamızın bende yarattığı bir izlenim olabilir. Çocuğa, kısa pantolon, kruvaze ceket giydirmiş, boynuna kırmızı papyon kravat bağlamışlardı. Başında, otururken bile çıkarmadığı, yine kırmızı, yana doğru eğilmiş bir bere bulunuyordu. Aslında ben bu kılığa pek aldırış etmemiş, eğer içeri odaya geçip biraz oynarsak, annesinin yanında kalıp gibi oturan çocuğun doğal haline döneceğini düşünmüştüm. Fakat, çeşitli yollardan benimle oynamaya davet ettiğim halde, çocuğun bırakın benimle oynamaya gelmesini, görmeye ve duymaya bile niyeti, hattâ tahammülü yok gibiydi. Gözlerini duvarlarda dolaştırıyor, sonra dönüp annesine sitemkâr bir nazar fırlatıyordu. Bulunduğu ortamdan, geldiği bu evden hoşnut kalmadığı açıktı, bu yüzden evin çocuğu olarak daha çok sorumluluk duyuyordum. Mecmua kapaklarından fırlamış bu çocuk, sonunda daha fazla dayanamayarak, giyimiyle hiç de uyumsuz kaçmayan bir şekilde küstahlığı ele aldı. “Anneciğim" dedi, yapmacıklı bir terbiyelilikle tehditkârlığı birleştiren bir ses tonuyla, “siz beni buraya ne vaatlerle getirdiniz, ben burada neler görüyorum." Neler görüyordu prens hazretlerimiz acaba? İyice

bozulmuştum ama yapacak bir şey yoktu. Annem, o onulmaz pragmatizmiyle içeri koşup, artık iyice parçalanmaya yüz tutmuş i *001 Roman* ciltlerinden birini getirdi, beyefendimiz oyalansın diye. Oğlan birkaç sayfaya hoşnutsuz bir yüz ifadesiyle şöyle bir bakıp, aynı küstah tavırlarla cildi bir kenara fırlattı. Tabiî ki, annesi oğlunu daha iyi tanıyordu. Nitekim, onu mutlu edecek şeyi anmda bulup, “Nihal hanım, biliyor musunuz, oğlumuz çok güzel şiir okur" dedikten sonra, oğluna dönerek, “haydi oğlum" diye “start" işaretini verdi. Kadın bunu der demez, papyon kravatlı prensimiz, altında yay varmış gibi ayağa fırlayarak, o karga sesiyle, hem de epeyce uzun bir şiiri ezbere terennüm etmeye başlamasın mı? Güler misin, ağlar mısın?

Bu “megaçocuğu” hiçbir zaman unutamamış, hayatımın çeşitli safhalarında onu düşünmüşümdür, acaba şimdi ne olmuştur, o şekillenme, büyüyünce ne hal almıştır diye.

II.

1950-1952

Strazburg

Yaklaşık dört yaşlarımdayken, sanırım 1950 yılının ikinci yansında, Strazburg Caddesi’nin Maltepe’ye açılan ucunun (diğer ucu Sıhhiye'ye açılırdı bu uzun caddenin) hemen köşesindeki, altında bir bakkal bulunan, üç katlı, balkonlu bir evin ikinci katına taşındık. Altıma bir yastık alır, bacaklarımı balkonun demirleri arasından sarkıtır, dışartyı seyrederdim.

Strazburg Caddesi’ndeki ev de, o dönemde oturduğumuz diğer evler gibi sobalıydı. Annem çok üşür, kedi gibi sobanın yanından ayrılmaz, haıtâ daha da ileri gidip eteklerini yukan kaldırarak bacaklarını ısıtırdı. Resim yapma yeteneği çok iyi olan Turgay ağabeyim, ev içi halleri resimlediğinde, onu da sobanın başında, eteklerini kaldırmış, ısınırken çizmişti. Her an, neredeyse hiç durmadan gazetelerin kenarlarına, kitapların sayfalarına, eline geçirdiği boş kâğıtlara, özellikle profilden yakışıklı erkek resimleri ya da *1001 Roman* ciltlerindeki kahramanlara benzeyen karakterler çizerdi, bu onda alışkanlık gibi bir şeydi. Bu yeteneğini geliştir-seydi, ressam, karikatürist ya da resimli roman çizeri olabilirdi kesinlikle. Ne var ki, gençler, genellikle

yeteneklerine göre değil, gelecekte “makbul” bir meslek elde etmeye göre yönlendirilirler. Nitekim, ağabeyim de, liseyi bitirdiği, Strazburg Caddesi’ndeki eve taşındığımız o yıl, Ankara Hukuk Fakültesi’ne başladı.

O dönem, ağabeyim, gibi diğer gençleri de böyleşine ale-lâcele yüksek okulu bitirip, meslek edinmeye sevkeden güdü, bugün baktığım zaman rahatlıkla görüyorum ki, en başta cinsellikti. O zamanki gençlerin çoğunun, cinsel güdülerini tatmin etmek için evlenmekten başka çareleri yoktu. Mİyi bir aile kızı”yla evlenmenin tek yolu ise, bir an önce yüksek okulu bitirip “iyi” bir mesleğe intisap etmekti. Gerçi ağabeyim, o kadar da sabredemeyip, daha sonra anlatacağım gibi, Kumrular Caddesi'nde oturduğumuz 1953 yılında, Hukukun 3. sınıfındayken, annemin aile kesiminde büyük skandala yol açan bir aşka “duçar” oldu ama, bu bunalımın ardından kendini toparlayıp üniversiteyi ikincilikle bitirdi. Kaymakam olur olmaz da, sanırım 1957 yılında, henüz 24 yaşındayken evlendi.

Nedendi bu telaş? O zamanın kentli gençleri, oldukça mûteassıp bir kentli orta sınıf ahlâkıyla yetişmiş, kendileri bu cendereden kurtulsalar bile, böylesi bir ahlâk ile çevrelenmişlerdi. Belki en üst tabakadaki küçük bir azınlık dışında, o zamanın delikanlılarıyla genç kızlarının flört etmelerinin önünde, bizzat gençlerde içselleşmiş, aşılması zor engeller vardı. Turgay ağabeyim, Gürgen adlı, liseli bir kıza âşık olmuştu. O sırada, Strazburg Caddesi’nin köşesindeki evden sonra taşındığımız, yine Sümer Sokağı’na yakm bir sokakta bulunan, “çukur ev” adını verdiğimiz, bahçe içindeki, iki katlı, gerçekten de sokak seviyesinden aşağıdaki bir evde oturuyorduk. Arkadaşları, Turgayın Gürgen’e aşkını öğrenmiş, o zamanın gençlerinin, bir delikanlının ya da genç kızın aşkî durumuna imada bulunmak için kullandık-lan tarza uygun olarak» “anlayalım Turgay” diye alaylı, anlamlı ifadeler kullanmaya başlamışlardı. Ne var ki, ortada “anlanacak" pek bir şey yoktu. Bu, büyük ihtimalle tek yanlı, platonik bir aş-ktı. Turgay, Gürgen’e asla yüz metreden fazla yaklaşmamakta kararlıydı âdeta. Büyük bir “asker!” disiplin içinde, kızı, her sabah, arada yüz metre mesafe bırakarak okuluna kadar izliyor, akşamlan da yine bu mesafeyi koruyarak okulundan evine “getiriyordu. Arada bırakılan büyük mesafeye rağmen, genç kızm bu ısrarlı takipleri farketmemiş olması mümkün değildi. Fakat, onun tutumunda da en ufak bir değişiklik olmuyordu. Böylece Turgay, bütün yıl boyunca

“görevini" aksatmadan yerine getirdi, ama yüz metrelik uzaklık asla doksan metreye inmedi. Tabiî sonuç sıfır! Saf dedecik, bizlere iç çamaşm almak için girdiği dükkânın kapısından dışan başını uzatıp, o sırada ağabeyimin dükkânın önünde “fiyaka" yapmakta olduğu kızın duyacağı şekilde, “Turgay, sen kaç numara don giyiyordun" diye sorduğunda, utancından oracıkta ölmeyi düşünecek kadar mahcup bir delikanlıydı o zamanlar ağabeyim. Daha sonraki yıllarda bu mahcubiyet, kaymakam olarak görev yaptığı kasabalardaki hemşire ve dikiş kursu öğretmenlerinin “yakın ilgisiyle" tam zıddına dönüşecekti, o başka!

Bu, sadece Turgay’a özgü bir durum değildi, onun konumundaki neredeyse bütün gençler için geçerliydi. Aşk, filmlerden izledikleri ve erkek erkeğe yaptıkları romantik sohbetlerde efkârlanmaianna yol açan soyut bir şeydi onlar **için. Ağabeyimle üniversiteden arkadaşlan** zaman **zaman** bir araya gelir, kendi söyledikleri Türk klâsik müziği şarkı-lannın ve rakı kadehlerinin eşliğinde, asla pratiğe geçmeyen aşklarını birbirlerine anlatıp dertlenirlerdi. Oysa onlar, doğrudan cumhuriyet dönemine doğmuş (1930’lular) ilk kuşağın mensuplarıydı. Artık, en azından büyüle kentlerin orta sınıf kesimlerinde kadınların kapanması, kaç-göç ilişkileri son bulmuş, kızlarla erkekler aynı okul sıralarında okumaya, aynı ortamlarda bir araya gelmeye başlamışlardı. Anlaşılacağı gibi, bu konularda görünüşte serbestlik ortamı yaratılması sorunu çözmüyordu. Tersine, “kafaların içindeki sarıklar”, cumhuriyetçi orta smıf ailelerin “yeni tür” muhafazakâr ahlâk anlayışı yenilmediği sürece, belki durum eskisinden de kötü oluyordu. Çünkü artık engel, dışsal bir gücün kızlarla erkekler arasına koyduğu, bir yerinden delindiğinde karşı cinslerin birbirinin kucağına atılacağı sunî duvarlar değil, “cumhuriyet idealleriyle” gözlerini “engin ufuklara” dikmiş, zihnen hadım edilmiş gençlerin kafasına yerleştirilmiş ahlâki duvarlardı.

Nitekim, örneğin Mustafa Kemal'in ya da babamın kuşağının bu konuda çok daha becerikli, çok daha atılgan olduğunu düşündürecek epeyce örnek vardır. Yazılanlardan anladığım kadarıyla, Mustafa Kemal’in, hem de o savaşlı, hen-gâmeli yıllara rağmen, çok sayıda sevgilisi olduğu anlaşılıyor. Örneğin babam, annemin bize, onun ölümünden sonra aktardığına göre, ilk “cinsel deneyimini” daha on üç yaşındayken, yetişkin, evli bir kadınla yaşamış. Kadın, babaannemlerin komşusuymuş. Kocası geceleri çalıştığından kocaman evde yalnız başına korkuyormuş, bu yüzden ikide bir

gelir, “küçük Necati’nin” gece kendilerinde kalmasına izin vermesini rica edermiş annesinden. Kadın o kadar “korkarmış” ki, Necati’yi yalağına alırmış sabaha kadar. Bana kalırsa, kadınlarla erkeklerin birbirine ulaşmasını önlemek için dinsel ve geleneksel duvarlar ören Osmanlı toplumu, aslında kadın erkek ilişkilerini, istemeden de olsa, bu duvarlann yüksekliği oranında teşvik etmiş, kışkırtmış, karşı cinslerin birbiriyle ilişki kurması için akıl almaz yöntemlerin geliştirilmesine yol açmıştı. Geçmişe ilişkin anı kitapları, romanlar (özellikle televizyonda dizi olarak da gösterilen, Mithat

Cemal Kuntay’ın, *Üç* İstanbul romanım anmalıyım burada) bunun sayısız örnekleriyle doludur. Babam, artık delikanlılığa yaklaştığım yıllarda, bana özel “kurslar” vermeye başlamıştı bu konularda. Yolda birlikte yürürken kadınların bacaklarını gösterir, kendi kategorileştirmesine göre adlandırmalar yapardı. “Sürahi” bacak güzel bacaktı, “bombeli” bacak, adaleli, çirkin bacaktı vb. Yine bu “kurs’Mardan birinde, kendi deneyimlerinden hareketle “kız tavlama” yöntemlerinden de söz etmişti. Örneğin bir gün tramvayda giderken çok güzel bir kadın görmüş. Fakat kadın, bütün girişimlerine rağmen, başını kaldırıp kendisine bakmıyormuş. Bunun üzerine, tramvaydan atlamış, kaldırımda yürürken, tramvayın penceresinden dışarıyı seyreden kadına başıyla selâm vermiş. Kadm da, “nasıl olsa indi” diye düşünerek selâma karşılık verince, tramvaya yeniden atlamış. Meğer, bu da o zamanın “kız tavlama yöntemlerinden biriymiş.

Söz babamdan açılmışken, onun hakkında anlatmak istediğim birkaç noktaya daha değineyim. Siyasetten ödü kopardı. Bizlerin siyasetten fazlaca konuştuğumuzu farkeıtiği zaman, “mülayim bir mütefekkir” edasıyla “ateşten gömlek” olarak tanımladığı siyasetin zarar ve çıkmazlarından söz ederdi. Kim bilir neler görmüştü yaşamı boyunca, kim bilir kimlerin nahak yere ipe yollandığına tanık olmuştu? Hayat tecrübesi ona “çenesini tutmasını” öğretmişti. Biz acemi çaylakları tehlikeden korumak için aynı tecrübeyi aktarmak istiyordu. Turgay ağabeyimle “Allah var mı yok mu” tartışması yapacak ölçüde *(Yarılma*, s. 67) yeni fikirlere açıktı, genelde modernist bir bakış açısı vardı, ama günümüzün bağnaz kemalistleriyle neredeyse hiçbir benzerliği yoktu diyebilirim. Örneğin, Mustafa Kemal’in, insana göklerden “bakan”, çatık kaşlı, haşmetli imajına övgüler düzmektense, onun çapkınlıkları vb. gibi İnsanî halleriyle daha çok ilgilenirdi.

Ağzından, Mustafa Kemal aleyhtarı tek bir laf işitmemekle beraber, okullarda öğretmenlerimizin başımıza kaktıkları ya da ezberlemeye mecbur bırakıldığımız şiirlerdeki türden bıktırıcı, abartılmış övgüler de duymadım. Zaten genelde abartmayı sevmeyen bir karakteri vardı.

Dönemin toplumsal statü "gerekliliklerine" uygun olarak onun da en önem verdiği şey "tahsil"imizdi. Oğullan ne pahasına olursa olsun, gerekirse Çan'a uyguladığı gibi kamçı zoruyla *(Yarılma*, s. 79) okuyup "adam" olacaklardı. Turgayla bu konuda hiçbir didişmesi olmamıştı, çünkü o "tam istim" bir öğrenciydi. Can ya da ben öyle mi ya! Karnelerimizdeki kırık notları görünce, "oğlum, okumayıp da çöpçü mü olacaksınız" derdi. Ona göre "çöpçü"lük, toplumsal statü "kavanoz"unun en dibindeki tortuda debelenmekle aynı şeydi. Ah baba ah, kalksan da çevrene şöyle bir baksan! İngiltere'de işsizlik parasıyla geçinen oğlunun belediye işçisi olabilmesinin, toplumsal statü merdiveninde birkaç basamak tırmanmak anlamına geldiğini görsen! Dedemin bizle-re bu konuda anlattıklarını düşündüğüm zaman, onun, çocuklarını "tahsil"e sevketmek için babamdan daha etkili yöntemlere sahip olduğunu görüyorum. Annemin küçüğü Metin ilkokul çağına gelince babası onu alıp, Ulus'ta, sefalet içinde yaşayan gariban amelelerin kaldığı bir hana götürmüş. Bir gece, bitlerin, pirelerin cirit attığı yataklarda yatmışlar. Hattâ küçük Metin, o ortamdan müteessir olup hüngür hüngür ağlamış. Ertesi gün babası, dar gelirine rağmen, bu sefer onu, Ankara'nın en lüks otellerinden birine götürmüş. O gece de en leziz yemekleri yiyip, kuştüyü yataklarda uyumuşlar. Ertesi sabah babası, oğlunu karşısına alıp şöyle demiş: "Bak oğlum, sana iki hayatı da gösterdim. Tercihini yapacak olan sensin. Bundan böyle sana tahsilin hakkında hiçbir şey söyleyecek değilim." Pek saf, dirayetsiz, anneannemin karşısında tir tir titreyen dedemden doğrusu böyle bir acımasızlık ve "dirayet" beklemezdim, ama yapmış işte, üstelik bir de övünerek anlatırdı ki bunu. Metin dayının sonraki hayat çizgisini izleyip, tanıdığım en eli açık insanlardan biri olan Semin daymm tersine, ay başla-nnda karısı Enise (Kızılkaya) yengeye ev harcamalarını, "elektrik parası", "pazar parası" diye zarf içinde takdim edecek ölçüde hayatı kendisine, kansına ve çocuklarına zehir eden, açıkçası cimri bir maliye müsteşan olduğunu gördüğümde, ne yazık ki, bu ahmakça yöntemin hiç de sonuçsuz kalmadığını anlamışımdır.

Babam, keyiflendiğinde çok tatlı bir insan olurdu. Bizlere fıkralar, hikâyeler anlatırdı. Özellikle beni güldürmek çok hoşuna giderdi. Hâlâ ezberimdeki, “ben sana demedim mi çocuğu/ tencerenin rumundaki lahmi ganemü gapööö-ör/çünkü kedi denen habisen şedideeeee” diye başlayıp devam eden, manzum tarzı bir öyküsü vardı. Bu arapça laflar tuhafıma gittiği için gülerdim. O da, beni güldürdüğü için bunu ikide bir tekrarlardı. Zamanla bu tekerlemeyi iyice kanıksadım, ama ayıp olmasın diye gülermiş gibi yapmaya devam ettim.

Sosyal ilişkileri çok gelişmiş bir insan değildi. Az sayıda yakın arkadaşı vardı. Annemin tersine, eş dost ziyaretlerinden, daha doğrusu onu evden çıkmaya sevk edecek “zorunluklardan” nefret ederdi. Kendisinden on beş yaş küçük annemle aralarındaki en büyük çekişme konularından biriydi bu. Kendisi gitmekten ne kadar kaçınırsa kaçınsın, dost ve akraba çevresinin akşam ziyaretlerinden kaytarması mümkün değildi elbette. Gelenler eğer sevdiği insanlarsa onlarla birlikte neşelenir, hattâ Nasrettin Hoca fıkrası bile anlatırdı. Ama diplomasi diye bir şey onun uzağından geçmemişti. Misafirler, eğer sevmediği insanlarsa ya da daha ilk karşılaşmada onlan sevmemeye “karar vermişse” suratını bir asardı ki, allah vermeye! Böyle bir asık yüzlülük karşısında ko-nuklann oturmakta direnmeleri doğrusu takdire şayandı. Annem, onun açığını kapatmak için her zamankinin iki misii konuşur, olmayacak şirinlikler yapmaya kalkışırdı. Tabiî konuklar gittikten sonra da büyük bir kavga evde. Babam kendini, önce, “normal davrandığını” söyleyerek savunmaya çalışır, annem tarafından önüne sürülen inkâr edilmez kanıtlan görünce, bu sefer, “iki yüzlü davranama-yacağı” savunmasına **sığınırdı.** Annem **karşısındaki** tavrı genelde oldukça ılımlıydı.

Ama kırk yılda bir de olsa öfkesi tuttu mu, annem de dahil ortada kimse görünmese iyi olurdu. O zaman değişir, tanımadığımız, bambaşka, korkunç bir insan olurdu. Böyle zamanlarda -ki, onunla birlikte geçen on dört yıl içinde buna beş ya da altı kere tanık olmuşumdur- evdeki birkaç çanak çömleğin “kayıplar” hanesine yazılması kaçınılmaz bir durumdu. “Cemiyet” içinde de bazı terslikleri yok değildi. Biraz da kıskanç birisi olmalı ki, örneğin bir gün, adalar vapurunda, annemi biraz dikkatlice süzen bir adamı yüksek sesle paylamıştı.

Bir keresinde de, Mesude halanın kızı Nevhiz ablayla Arap kökenli bir tüccar olan kocası Tuğrul arasında çıkan anlaşmazlığı çözmek üzere, İstanbul-Arnavutköy'deki evde "aile meclisi" toplanmıştı. Babam, ailenin büyüğü olarak "yargıç" pozisyonundaydı. Konuyu aralarında arapça değerlendirmeyi tercih eden Tuğrul'un tarafı da hayli kalabalıktı. Toplantı, sonradan sandalyelerin havada uçuşacağı bütün toplantılar gibi sakin başlamıştı. Tuğrul'un akrabaları da az çetin ceviz değildi. Babamın, kaşlarını çatarak sessiz sessiz oturmasını üstünlüklerine yormak gafletinde bulunup seslerini yükselttiler. İşte o anda babam, bütün diplomasi ve nezaket kurallarını bir yana atarak, Tuğrul'un amcasına, "bana baksana sen, şimdi senin babanın gözünden başlarım" diye bağırdı. Oturma odasını tam bir ölüm sessizliği kaplamışa. O şırada bizim kedi Cibilliyetsiz Tekir (*Yarılma*, s. 40-41), tıpış tıpış içeri girip, onun dizlerine patilerini dayayarak, "sakin ol" der gibilerden miyavladı. Herkes gülmeye başladı, ortam yumuşadı. Nevhiz ablayla Tuğrul, Cibilliyetsiz Tekir'in sayesinde yeniden birleştiler.

Annem, babamın altı yıl gibi uzun süren albaylık döneminden sonra generalliğe terfi edemeyip emekliye ayrılmasını, "cemiyetten" uzaklığına, hattâ "yabanîliğine yorardı. "Bak herkes yükselmek için neler yapıyor" derdi, "general olan eski arkadaşlannı araşan, onlarla samimi bir münasebet kursan fena mı olur? Fahri Özdilek Paşa, Hakkı Paşa en iyi arkadaşların halbuki. Bu yabaniliğin yüzünden general olamıyorsun." Babam ise her seferinde, bilmediğim birileri-ni ima ederek, böylesi yaltaklanmaları başkalarına bıraktığını, kendisinin böyle bir şey yapamayacağını söylerdi.

Çok sık olmasa da epeyce kavga ederlerdi. Babam genelde mülayim, öte yandan **karısının** iğneli **lâkırdılarını** fazla ciddiye alan bir tipti. Onun laf batırmalarını genellikle geçiştirmeye çalışır, böyle zamanlarda bıkkın bir ifadeyle, "doğrudur efendim, doğrudur, doğrudur" derdi ki, bunun, "sen onu benim külâhıma anlat" anlamına geldiğini biz çocuklar bile bilirdik. Birükte keyifli zamanlar geçirdikleri de olurdu. Öğrenmeye heves bile etmediğini bezik oyunu oynarlardı. Babam, oyun sırasında zor duruma düşünce, sık sık anlatıp hep birlikte güldükleri bir fıkraya atfen, Arap şivesiyle, "Yahyaaaa, bu mesela mühimdir" derdi. Birlikte "gençlik kürleri" uygularlardı. Bir keresinde ikisini de yatakta yatmış, yüzlerine salatalık ve yumurta sarısından birer mask yapmış halde gördüğümde çok güleceğim gelmişti.

Sigara tiryakisi değillerdi. Ancak, bazı geceler odalannın karanlığı içinde iki sigara ışığının parladığını gördüğümde, bunun, yatakta geçirdikleri keyifli anlann kutlanması anlamına geldiğini sezinlerdim. Ancak, yatakta hep böyle keyifli anlar yaşanmazdı hatırladığım kadarıyla. Gece işeme huyum nedeniyle (*Yarılma*, s. 61) genellikle sabaha karşı yatağa bıraktığımdan, annem beni mecburen kendi yataklarına alırdı. Sabahleyin onlann arasında uyurken, tam akıl erdiremediğim karışık olaylar meydana gelirdi. Anladığım kadarıyla babam annemin bacaklarını okşamak ister, annem de "çocuk görecek" diyerek onun elini i teklerdi. Böyle zamanlarda uyuyormuş gibi görünmeyi akıl edecek kadar feraset sahibiydim.

Uzun evlilik yıllan boyunca birbirlerine "sadık" kalmışlar mıydı? Bunu Tanrıdan başka kimse bilemez. Annem, evliliklerinin ilk yıllannda gittikleri bir baloda babamı ortalıkta göremeyince odalara bakındığını, onu, boş bir odada bir kadına şiir okurken yakaladığını anlatırdı sık sık. Ama bunu anlatırken bile bu çapkınlık öyküsünden pek alınmadığı belli olur, sesinin tınısından, yüz ifadesinden, başka kadınların da hayran olduğu bir erkeğe sahip olmanın mutluluğu sezilirdi. Sanırım kadınlarda böyle bir yan var. Fazla sûnepe **erkeklere** değil de, çekiciliği olan, hafifçe çapkın erkeklere daha çok eğilimliler, elbette bu çekicilik ve çapkınlığın kendilerini çiğneyip geçmemesi koşuluyla. Erkekler de çekici kadınlardan hoşlanırlar aslında. Ama, genelleyecek olursak, onlann hoşgörüleri, kadınlara göre çok daha sınırlıdır. Örneğin annem, babamın yanında asla bir erkeğin yakışıklılığından falan söz etmezdi ama, arkadaşlarıyla olduğunda bu konuda çenesinin hayli açıldığına bizzat tanığım. Vezirköş-kü Sokağı'nda otururken, ev sahibimiz, çapkınlığı ile ünlü Enver (Haktanır) beye (Varılma, s. 37-38) ufak "paslar" attığına da. Peki ya, aile dostumuz Fahriye hanımın kızı Ay-ten bize geldiğinde, ben anlamayayım diye kadınca sohbetlerine kuşdili katmaya neden gerek duyuyorlardı? Büyükler kendilerini çok akıllı, çocukları da salak sanırlar. Nitekim, benim kuşdilini anlamadığımı sanmaları büyük yanılgıydı.

Bu kuşdili sohbetlerinden öğrenmiştim ikisinin de Enver beye hayli sempati duyduklarını. Bunu bu zamana kadar kimseye söylemedim. Hepsi göçüp gittiğinden artık yazmakta sakınca görmüyorum. Hem ne var yani? Erkekler, kadınlar hakkındaki beğenilerini televizyon reklamı seyrederken bile ulu orta ve olanca kabalıklarıyla ortaya koyarken, bir kadının bir

erkekten hoşlandığını ifade etmesi neden o kadının şerefine halel getirsin ki?

Babam bu konularda klâsik bir Türk erkeğiydi. Karısını dikkatle süzdü diye bir adamı paylaması bunun en belirgin örneğidir. Üstelik kendisi başkalarının karılarını süzmese canım yanmayacak. Âlemi nasıl bilirsin, kendin gibi! Hatırladığım bir başka olay bu konuda onu “zirvelere" taşıyıcı niteliktedir. İstanbul’daki ilk yıllarımızdı, Arnavutköy-Ve-zirköşkü Sokağı’nda oturuyorduk. O gün bir yere misafirliğe gidiyorduk ailecek. Annem, her zamanki tez canlılığıyla önden çıkmıştı. Ben babamı beklemiştim. Tam sokağın köşesini döndüğümüzde, durakta bekleyen annemin önünde bir hususi arabanın durduğunu, sürücünün onu içeri davet ettiğini gördük. O koşullarda annemin bu daveti kabul etmesi imkânsızdı zaten, ama yaradılıştan mahcup bir insan olduğundan, arabanın sürücüsüne doğru eğilip bir şeyler söyledi. Büyük ihtimalle, teşekkür ederim falan demiştir. İşte bu manzara karşısında, kıskanç ve öfkeli Türk erkeği Necati bey aslanlar gibi kükredi, “heeeeyyyıtt, bana bak” diye. Kükremeyi duyan annem korkuyla geri çekildi ve sürücü anında gazladı. Bu olay nedeniyle günümüz zehir oldu tabiî.

Babam, 1959 yılında emekli olduktan **sonra** üzerine bîr sükûnet geldi. Artık o eski öfkeli hallerini de görmez olmuştuk. Herhalde boş zamanlarını doldurmak için, dönemin modasına uyarak İngilizce öğrenmeye kalkıştı. Her akşam radyonun karşısına geçer, bir ilkokul çocuğu gibi, radyodan yavaş bir tonda söylenen basit İngilizce kelime ve cümleleri uslu uslu defterine kaydederdi. “What-is-yo-ur-na-me?” diye sorardı radyodaki ses, ağır ağır, heceleyerek. [W]My-na-me-is-Ne-ca-ti” diye yanıtlardı radyoyu, aynı yavaşlıkta. Koca adam, nasıl da bir ilkokul çocuğu tevekkülü içindeydi. Çok acırdım.

Daha sonra, kendisi gibi emekli bir arkadaşıyla, Levent’te bir kırtasiye dükkânı açtı. Beklentilerine göre, okula giden çocuklar, geçerken, kendilerinden, kalem, defter, silgi **ve** kalemtraş alacaklardı. Merak edip, ben de uğramıştım dükkâna bir kış günü. Hazin bir manzaraydı. Babam, omuzunda paltosu, önünde İngilizce çalıştığı defteri, “sinek avlamakla” meşguldü. Köşede, zavallı bir gaz sobası pır pır edip duruyor, içinde, bir masanın üstünde “sergilenen” yirmi kadar defter ve kalem, üç kalemtıraş,

on silgi ve beş adet alfabe kitâbı ile babamın oturduğu iskemleden başka bir şey bulunmayan, çıplak, beton zeminli dükkâna, ısıdan çok, gaz **kokusu salıyordu. Orada bulunduğum** bir saat **içinde** tek bir allahın kulu uğramadı bir şeyler almak için. Babam paltosunun altındaki ufalmış haliyle, “daha yeni açtık ya, biraz zaman geçmesi gerekirmiş tutunmak için” diye, bana açıklamaya çalıştı durumu. Daha fazla dayanamayıp, çıktım dükkândan. Söylenecek hiçbir şey yoktu. Belki sadece. *Merhaba* Hüzün!

Vezirköşkü Sokağı’nda yaşanan bir olay, o günden sonra annemi bencil birisi olarak görmeme yol açmışa. Yarılma’da anlattığım gibi (s. 32-33), Vezirköşkü Sokağı’nm hemen yanındaki, içkili Çamlıbahçe Gazinosu bir çeşit randevueviy-di. Bir yaz akşamı bizim apartmanın merdivenlerinde uyuşuk uyuşuk otururken, sokaktan yukarıya doğru hızla çıkan bir arabadan bir kadının feryat ederek bacaklarım sarkıttığını, ayaklarının taşlara çarptığını gördük. Anlaşılan, arabadakiler kadını kaçırmaya çalışmakta, o da direnmekteydi. Şu işe bakın ki, araba tam bizim apartmanın önünde durdu» taşlara çarptığı için ayaklan kan içinde kalan kadın, kendini arabadan atarak bizim apartmandan içeri daldı. Arabada iki erkekle bir kadın daha vardı. Kadın, “beni kurtarın, onlarla gitmek istemiyorum” diye bağırıyordu. Büyük ihtimalle, iki kadınla iki erkek, arabayla Boğaz sefası yapmış, sonra Çamlıbahçe Gazinosu’na gelmişlerdi. Bu noktadan sonra kadınlardan biri, daha ileri gidilmesine izin vermek istememişti. Bunun üzerine gözü dönen iki adam, diğer kadının da yardımıyla onu zorla arabaya bindirip kaçırmak istemiş, direnince de, herhalde ana yoldan ayrılmak için bizim sokağa sapmışlardı. Hepimiz şaşkınlık içindeydik. Enikonu kabadayı görünümlü iki adam da arabadan inmiş, iyice zorba bir görüntü vermemek için yumuşak bir ses tonuyla kadını arabaya çağırıyorlardı. Diğer kadın da arabadan inmiş, [M]Filizciğim, aklını mı kaçırdın, gel bak evimize gideceğiz, hiçbir şey olmayacak” diye ikna etmeye çalışıyordu, hâlâ korku içinde bağıran kadını. Kadın, apartmanın kapısından içeri girdi, “gelmeyin» gelmeyin” diye bağırdı. Fakat, adamlar onu tutup arabaya tıkmakta kararlı görünüyorlardı. Onlar kadına doğru birkaç adım atınca, kadın, o sırada kilidi bozuk olduğu için kolayca itilip girilen zemin kattaki bizim evin kapısından içeri daldı. Epeyce hırpalanmış kadıncağızın içeri girer girmez yaptığı ilk iş, büfenin üstündeki aynaya bakarak saçını başını düzeltmek oldu. Ancak, bizim evde uzun süre bannamayacaktı. Çünkü annem buna razı değildi. “Lütfen çıkın evimden” diyerek kadına kapıyı gösterdi. Kadın

yalvaran gözlerle ona bakıyordu, “lütfen hanımefendi” dedi, “beş dakika kalayım, sonra çıkacağım.” Hayır olmazdı, burası bir “aile” eviydi, lütfen çıkılsmdı, yoksa polise telefon edilecekti. Bu arada adamlar kapının önüne gelmişlerdi, ancak “haneye tecavüz” korkusuyla içeri giremiyor, kadını dışarıya çağırıyorlardı. Ah, büyük olmayı ne çok istemiştim o an. Eğer delikanlı çağımda olsaydım kesinlikle annemin kadını kovma-sına izin vermezdim, ne var ki, çocuklar genellikle acîzdir. Kadın, bu sert uyarı karşısında çaresizlikle boyun eğdi, “peki o zaman polis çağırın” da demedi, sanınm, bir sebepten dolayı olayın polise yansımasını istemiyordu. Kurbanlık koyun gibi çıktı kapıdan ve adamlara teslim oldu. Hep birlikte arabaya binip gittiler. Babam daha sonra olanları dinleyince çok üzülmüş, oiaya müdahale etmeyen, araba çekip gittikten sonra kabadayılık taslayıp arkasından koşarak taş atan mahallenin delikanlılarını ayıplamış, “keşke kadıncağızı bırakmasaydınız, evde kalsaydı” demişti.

O zamanlar, yetişkinleri peşinden sürükleyen tuhaf modalar çıkardı. Örneğin, 1950’li yılların ortalarında bir lakma diş modası çıkmış, annemle babam bu modaya uyup sağlam kalan dişlerini de çektirerek, “inci gibi” takma dişler yaptırmışlardı, ne akla hizmetse. Sabahları yataklarının baş ucunda, komodinin üzerindeki birer su dolu bardakta o “inci gibi” dişleri görünce içimden yükselen kahkahaları zor bastırırdım.

Annem aslında güzel Rumeli yemekleri bilmesine rağmen, çırpıştırma huyu nedeniyle, köfte, patates kızartması, pilav türü, nispeten kolay yemekleri önümüze sürüvermeye eğilimliydi. Babam, o zamanki “görev bölüşümü”nün gereği olarak mutfağa adımını bile atmaz, ama hep aynı yemekleri yemekten bıktığını söylemeye de pek kalkışmazdı. Annemin uzun zaman ve emek gerektiren yemeklerden kaçınmasının en büyük bahanesi» hayagazmın, özellikle öğleye kadar çok kısık yanmasıydı. Bütün ev hanımlan o saatlerde havagazını kullandıklarından, gerçekten de çok kısık yanardı ocaklar. O zamanlar daha tüpgaz icat olunmamıştı. Benim en sevdiğim yemekler, yoğurtlu makarna ve tarhana çorbasıydı. Küçükken takma adlanmdan biri de “Tarhana-cı”ydı.

Babamın tersine, annemin en sevdiği şey, kendini evin dışına atmak, gezmek, arkadaşlarını ziyaret etmek, sinemaya, lokantaya gitmekti. En belirgin özelliklerinden biri, büyük ihtimalle babasından tevarüs ettiği tez

canlılığı, telaşlılığıydı. Bu telaşını aynen biz çocuklarına da aktarması, onun açısından "başarı” olarak görülebilir. Bizlere yaptığı bu kötülüğün nasıl bir şey olduğunu anlatabilmekte şu an bile zorluk çekiyorum. Hayatınızın hiçbir saniyesinde rahat huzur yoktur. Her an sizi bekleyen birileri, yerine getirilmesi gereken “görev”ler vardır, daha doğrusu böyle bir şeyin var olduğunu vehmedersiniz. Şöyle arkanıza rahatça yaslanıp arkadaşlarınızla gönül huzuruyla sohbet edemezsiniz, rakı sofrasında zamanı falan düşünmeden demlenemezsiniz, kendinizi bir an bile rahat bırakıp gevşeyemezsiniz. Omuzunuzun yanı başında görünmeyen cin ya da ruh gibi bir şey sizi her an tedirgin eder, “görev”e çağırır, sîzi "bekleyen” leri hatırlatır. Oysa o anda hiç kimsenin sizi beklediği falan yoktur. Yoktur ama o duygu vardır, zaten insanı tüketen de o duygunun varlığıdır.

Annemin telaşlı, gergin haîi, koca koca açılmış gözlerinden bile anlaşılırdı. Hep düşünmüşümdür, yatakta nasıldı acaba diye. Eğer orada da böyle aceleci ve telaşlıysa, aslında ehlikeyf bir insan olan, ama hayatta bunu hiçbir zaman gerçekleştirme fırsatı bulamayan babama da dünyayı dar etmiş olmalıdır. Arkadaşlarımla gittiğim sinemayı, annemin merak edip sokaklara düştüğü kaygısıyla, film bitmeden ter-**keıtiğim** çok olmuştur. Babam yarım saat geç kalsm, Vezir-köşkü Sokağı’nın köşesinde, sırtında şalı, aklını yitirmiş “balıkçının karısı” pozlannda beklemeye dururdu. Biz çocuklar da öbür köşede tabiî.

Zaman zaman ondan bana geçtiği vehmine kapıldığım kötü huylardan biri de, “yüze gelememe” huyudur. Karşısındaki ne söylerse söylesin onaylardı. Bu yüzden yakın arkadaşları onu çok severdi. Düşünsenize, bir arkadaşınız sizi durmadan onaylıyor, ne kadar inkâr edersek edelim böyle arkadaşları daha çok tercih ederiz genellikle. Vezirköşkü Sokağı’nda oturduğumuz dönemde, Ankara’dan yakın arkadaşları Radife hala ile Perihan teyze de bizim mahalleye taşınmışlardı. Sanırım bunda, onunla yakın arkadaşlıkları belirleyici olmuştu. Annemle yakın arkadaş olduklan oranda birbirlerini sevmezlerdi. Yüz yüze geldiklerinde birbirlerine tahammül ederlerdi, ama aslında birbirlerinin arkasından konuşurlardı. Kiminle mi? Elbette annemle. Perihan teyzeyle, Radife halanın aleyhinde, neredeyse aynı gün, Radife halayla da, Perihan teyzenin aleyhinde kaynatırdı. Ben her iki “sohbete” de tanık olduğumdan, o yaşımda bile, onun hakkında, “ne kaypak kadın” diye düşünmekten kendimi alamazdım.

Niye böyle yapardı? Kötü huylu olduğu için mi? Bence hayır. Sırf karşısındakinin yüzüne gelemediği, onu kırmak istemediği için. Yani "iyi" huyluluğundan. Dünyada ne "iyi"likler vardır, "kötülük sarayının" tuğlalarını ve harcını oluşturan.

En sevmediğim huylarından biri de pazarlıkçılığıydı. Bu yüzden onunla ayakkabı almaya gitmeyi hiç sevmezdim. Tam ayağıma göre bir ayakkabıyı beğenirdim, sırf fiyatı düşürmek için, “bu ayakkabı senin ayağına küçük, çıkart” derdi. Küçük olmadığında ısrar ederdim. Bu sefer dükkân sahibiyle sıkı bir pazarlığa girişirdi. “Aaa, biz her zaman buradan alışveriş ediyoruz, vallahi olmaz, indireceksiniz fiya**tı”** derdi. Hem yerin dibine girerdim **utancımdan,** hem de pazarlık olumsuz sonuçlanacak diye ödüm kopardı. Satıcı indirmemekte diretirse, “iyi o zaman, biz de başka yerden alırız, çıkart oğlum” derdi, isteksizce çıkarırdım ayakkabıyı. Satıcılar da az değildi hani. Tam kapıdan çıkarken, “hanımefendi, gelin indirelim bari” derlerdi. Geri dönerdik. Bu kez de indirimi yetersiz bulurdu. Ya, “eyiskiler alayrum, eyiskici”lere yaptıkları. Zulümdü bu resmen, zulüm. Kapıyı adamın suratına çarpardı, “başka kapıya” diyerek. “Eyiski-ci” kapının arkasında dakikalarca yalvarırdı, “abla aç, dediğin gibi olsun” diye. Bu yalvarmalara yürek dayanmazdı. Açmazdı kapıyı. “Hayır, vazgeçtim” diye bağırırdı. Bu kez “eyiskici”, bir kova daha vereceğini söylerdi. Ben yalvarırdım, “bak adam fazlasını bile verdi” diye. Sonunda açardı kapıyı asık bir suratla. "Hadi al bakalım” diyerek kovaya karşı vereceği eski püsküleri adamın önüne fırlatırdı lütfedermiş gibi, “bir daha gözüm görmesin seni.” Bu “eyiskici-ler” mazoşist filandı galiba. Ertesi hafta yeniden çalarlardı kapıyı.

Belki annemi sevmediğim için, onun yokluğunda böyle atıp tuttuğumu düşeneceksiniz, ama öyle değil. Çok sevdiğim için ona bu kadar kızıyorum. Olumlu özellikleri yok muydu? Çok vardı. Ama onlar bile, ya güdük kaldıklarından ya da aşırıya vardırdıklarından zararlı bir biçime bürünebiliyorlardı zaman zaman. Örneğin, onun hayatı fazla zorlamayan, işin kolayından giden bir özelliğini olumlu bir şey olarak ele almaya niyetleniyorum. Olmuyor, olmuyor. Çünkü bu da belirgin bir yüzeysellik olarak tezahür ederdi. Biz çocuklarıyla ilişkisinde net bir şekilde yansırdı bu. Kesinlikle ilkeli bir insan değildi. O an nasıl kolayına geliyorsa öyle yapar, bizleri bazen şımartır, bazen aşırı bunaltırdı. Küçükken bende bir hırsızlık huyu peyda olmuştu. Onunla misafirliğe gittiğimizde, evin çocuğunun hoşuma giden **oyuncaklarından** uygun **birini cebime** atıverirdim. Ya da küçük bir bibloyu. Bu huyumu farkettiğinde, bana telkinlerde bulunacağına, son derece yüzeysel bir mantıkla “gardiyanlığa ya da “polis”liğe soyunmuştu. Artık her misafirliğe gidişimizde, kapıdan

çıkarken, üstelik ev sahiplerinin huzurunda, ellerimi yukarı kaldırtıp üstümü anyor, işin kötüsü her seferinde de üstümden bir şeyler bulup çıkarıyordu. Nasıl yerin dibine geçerdim. Bunun küçük bir çocuğun ruhunda yaratacağı tahribatı düşünsenize. Ama o, ince düşünmeyi gerektiren böyle psikolojik ya da pedagojik kaygılarla hareket edecek birisi değildi.

Yüzeyselliği, belki de çocuksuluğu yüzünden bizim üzerimizde nasıl otorite kuracağını bilemezdi. Olaylar son sınırına dayanınca da kendini yerlere atıp bayılma numarası yapardı. **Aslında** tamamen **numara** da denemez. Boyun damarlarının nasıl şiştiği, yumruklarının nasıl sıkıldığı, "ayılırken" gözlerinden nasıl yaşlar geldiği bugün gibi gözümün önündedir. Biz azgın veletler ise, annem düşüp "bayılınca" yelkenleri suya indirir, bütün iddialanmızdan vazgeçer, başına üşüşüp, "annecim, valla bir daha yapmayacağız" diye yalvanrdık. Bu, onun bize karşı oldukça sık kullandığı bir silâhtı.

Evel, otorite diye bir şey yoktu onda. Bu yüzden de, sanki akranımızmış gibi didişirdi bizimle. Çok sık olmamakla birlikte dayağa baş vurduğu da olurdu. Dayak, Çan'a kâr etmezdi. Benim ise, anîden ağzımın ortasına bir tokat yiyeceğim diye ödüm kopardı. Acıdan çok, onurumun kınlmasın-dan ileri gelen bir korkuydu bu. Karlı bir gün annemden dayak yemiştim. Ağlayarak pencerenin önüne gittim, yuka-ndan aşağı süzülerek inen kar tanelerine bakarken kendimi göğe yükseliyor muş gibi hissettim. Bir yandan da, kendime gelebilmek için olacak, "lapa lapa kar yağıyor" diye bir şarkı uydurdum. Bir başka seferinde de aynı Mbeste"yi, "ben sana gösteririm" "güfte"siyle söylemiştim, parmağımı anneme değil de boşluğa doğru tehdit edici bir şekilde sallayarak. Anlaşılan, intikam duygularımı bu yolla dışa vurmuştum. Bu "şarkı" hâlâ belleğimdedir.

Aslında, şimdi onun açısından baktığım zaman görüyorum ki, üç azgın erkek çocuğuyla başa çıkmak da kolay iş değildi. Toplumun, erkek çocukları azdırıp, şımartan gele-nekierini de göze alırsak, hiç kolay değildi. Ama o, toplumun bu eğilimi ile mücadele edeceğine» zaman zaman bizi daha da azdıran şeyler yapardı. Örneğin, şimdi hatırladığım zaman tüylerimi diken diken eden bir âdet vardı sofrada. Turgay ağabeyim başka olmak üzere biz erkek çocuklar, su-sadtğımız zaman sürahiyi alıp kendi bardağımızı doldurmak yerine, bardağı masaya kût küt diye vururduk ve

bardaklarımız annem tarafından anında doldurulurdu. Babam da bir şey demezdi bu tuhaf ve tiksindirici âdete, annemin de bir kere olsun itiraz ettiğini duymadım. Hattâ hatırladığım kadarıyla, büyük mutlulukla yerine getirirdi bu “görevini.

Bununla birlikte, ona ev işlerinde ufak tefek yardımlarım da dokunmaz değildi. Örneğin, beni karşısına oturtur, iki elime geçirdiği yün çilesini sarıp yumak haline getirirdi. Çarşaflan katlarken de "partneri” olurdum. Gerçi bunu da oyun haline getirir» çarşafı kırışıkları açılsın diye iki yanından çekiştirirken bütün gücümle asıhp sendelemesini sağlar, çarşafın uzunlamasına iki kere katlanmasından sonraki ortadan katlama işlemi sırasında birbirimize doğru yürürken, “gelinle damadın birleşme sahnesi” derdim.

Belki yaşının daha genç olmasından dolayı, babamdan çok daha canlı, çok konuşkan bir insandı. Devletin suçları karşısında, onun gibi ketum değildi. Geçmişte yaşadıklarını olduğu gibi anlatırdı. Onun bize aktardığı epeyce anekdot var belleğimde.

İstanbul işgâl edildiğinde küçük bir çocuktur. Ailecek İstanbul’dan ayrılmak üzere eşyalarını toplamaya başlarlar. O sırada, o güne kadar sokakta seksek oynadığı küçük kız ar-kadaşlanndan Marika, Nihal’in yanına gelir, biraz meraklı, biraz da alaylı, “Nihal, kaçıyorsunuz mu” diye sorar. Dört beş yaşlarındaki Nihal’in onuruna dokunur bu soru. “Aaaa, niye kaçacakmışız ki, sadece taşınıyoruz” der.

Ermeni katliamına ilişkin bildiği bir şeyler de vardı. Halk, devletten farklıdır. Böyle ayıpları saklamayı aklının ucundan bile geçirmez. O da, bu konuda bildiklerini hiç sansûrlemeden anlatırdı. Bir tanıdıkları varmış. O kadar çok Ermeni boğazlamış ki, sonunda adama tik gelmiş, ikide bir, çenesini yukarı doğru çekip boynunu gerermiş, insanlar boğazlanırken böyle yaparlarmış.

Çocukları için yapmayacağı şey yoktu. Kabul etmeliyim ki, en çok da benden çekti. Ona yaptığım şakalar bile za-Iimceydi. Boynuma bir ip bağlar, ipi kapının eşiğinin üstünde bir yerlere tutturur, dilimi bir karış çıkarır, gözlerimi kaydırır, her seferinde kadının yüreğini ağzına getirirdim. 1970’li yıllardaki hapisliğim sırasında (Yarılma (İ954-*1972*.X s. 537-593;

Havariler (1972-1983), s. 11-94], üç yıl boyunca, yaz demeden, kış demeden, her hafta Mamak Ce-zaevi'nin yollarını aşındırdı, duruşmaları takip etti, ailelerin eylemlerine en Önde katıldı. 1974 yılında, Tandogan Meydanı'uda yapılan meşhur Analar mitinginde çekilmiş bir fotoğrafı gazetelerde yer aldı. Üniversite kapılarında faşist saldırılara karşı nöbet bile tuttu. Daha sonra, 1980'lerdeki aranma dönemimde de [Bkz: *Sapak (1983-1992)]* çok çekli kadıncağız. İkide bir kapıya dayanan polislerden gına getirmişti. Polisten o kadar yılmıştı ki, sokakla bir polis gördüğünde yanından son derece “terbiyeli adımlarla” geçtiğini söylemişti bana, 1985 yılındaki son görüşmemizde. Bundan sonra on bir yıl daha yaşadı. Banyoda düşüp kalçasını kır**ması sonucu seksen** bir yaşında yaşama gözlerini yumdu. Londra'yı ayda bir telefonla arardı. Soğuk şakalarıma alışık olduğunu bildiğimden, hiç çekinmeden şaka yaptığım insanlardan biriydi. “Sen hâlâ hayatta mısın” derdim. Kendi kendine konuşurmuş gibi, “deli bu çocuk vallahi” diye karşılardı gülerek. Zaten onun, "deli mi ne”, “aaa deli vallahi", “zır deli, mor divane” deyişleri ünlüydü. Tanıdık tanımadık önüne gelene söylerdi bunlan. Şu satırları yazarken bile, arkamda durmuş, “deli vallahi bu çocuk, neler yazıyor, rezil edecek bizi elâleme” dediğini duyar gibi oluyorum. Her seferinde beni, birlikte olduğum kadınlara emanet ederdi. Kendi artık gereğince yapamıyordu ya, “analık görevini” onlara devretmek gibi bir şeydi bu. “Küçük oğlu” onun gözünde hiçbir zaman büyümeyecekti ki.

Ailenin yaşça da, yapıca da en küçük ferdi bendim. Küçük olmak dolayısıyla dikkate alınmamak çocukları hırçınlaştırır ama, ben pek hırçın bir çocuk değildim. Küçük olduğumdan, benden uzun boylu insanlara gözlerimi yukan doğru dikerek şöyle aşağıdan bakıyor olmalıydım ki, Turgay ağabeyim bu bakışlarıma atfen bana “Tepegöz” adını takmıştı. Ev içinde pek tutulmuştu bu ad. Annem bile zaman zaman kullanırdı. Kızmazdım, ama içten içe gözlerim diğer insanlardan farklı olarak gerçekten tepemde mi acaba diye düşündüğüm de olurdu. Çan'ı kızdırmak için en büyük silâhımız ise, Afganistan'ın başkenti Kabil'de doğmuş ve nüfus kâğıdında doğum yeri olarak Kabil yazıyor olmasıydı. 1942 yılında, babam, Türkiye ile Afganistan hükümetlerinin arasındaki dostluk ilişkilerinin sonucu olarak, subayların eğitimi için iki yıllığına Afganistan'a gönderilmiş. Afgan Şahı'mn kendisine taktığı, daha sonraları biz ço-cuklann oyuncağı olan bir takdir nişanı bile vardı. Annem, Can'm ellerini

yıkamamasını, “pis”ligini, Kabil’de doğmasına yorardı. Anlattığına göre, Afganhlar önlerine ortak olarak gelen tencereden pilavı avuçlayarak yer, ellerindeki yağı üzerlerine silerlermiş. Gûya Can da, daha anasının karnın* dayken bu ortamdan etkilenmiş. Annem, Marx’ı okumadan, “çevre şanlarının belirleyici olduğu” teorisini kendi hayatına uygulamaya başlamıştı anlaşılan!

Turgay ağabeyim, daha o zamandan istikbal vadeden bir genç olduğunu bütün davranışlarıyla ortaya koyuyordu. Yalnız derslere çalışmak anlamında değil. Her tûrlû törensel ve sportif faaliyete en önde koşmasıyla da. Ne olursa olsun kendini göstermeye, “tribünlere oynamaya", açıkçası gösterişe meraklı bir gençti, bunu da saklamazdı zaten. Nitekim, yaşamının daha sonraki seyrinde de bu güdünün çok önemli payı olmuştur. Lisedeyken izciydi. Ama sıradan bir izci olmakla, törenlerde piyade eri gibi elini kolunu sallayarak salak salak yürümekle yetinmesi mümkün değildi. Bu yüzden, büyük bir mücadele vererek kendini trampet takımına aldırdı. Onun, trampetin temposunu tutturmak için söylediği tekerlemeler hâlâ belleğimdedir: “Saçlan sarı sarı, gözleri mavi mavi, Ankara kızları.” Fakat, borazancılar, trampetçilerden daha önemli bir konumdaydılar ve kızlara fiyaka yapma şansları daha fazlaydı. Böylece uğraştı, didindi, lise son sınıfta **borazancı** takımına da. terfi etti.

Lise sonda ve üniversitede bu tür faaliyetlerinin alanı daha da genişledi. Önce koşucu olmaya karar verdi. Sekiz yüz metre engellide koştu. Birçok koşuya katılır ve inanılır gibi değil ama her seferinde eve, üstlerinde koşucu kabartmaları bulunan bronz madalyalarla dönerdi. Bir seferinde yine böyle bir madalyayla gelmişti. Üçüncülük madalyasıymış. Koşuya kaç kişi katıldı diye sorduk. Üç kişi katılmış.

Bu tür yarışlarda durmadan sonunculuk madalyası almaktan bıkmış olmalı ki, bu sefer boksa merak sardı. Bu merakta, o dönem ülkeyi istilâ etmekte olan Amerikan kültürünün de etkisi olabilir, boks “sporu” ABD'nin “güçlülük” imajıyla neredeyse birebir örtûşüyordu. Boksörlerin yumrukladığı bir kum torbası alıp, çukur evin bahçesindeki ağaçlardan birine astı. Herhalde “sinek sıklet”te dövüşecek olmalıydı, üfleseler uçacakmış gibi görünmesine rağmen, kendinden büyük torbaya boks eldivenleriyle darbeler indirmeye başladı. Bence torbanın bana mısın dediği

yoktu, ama o, azimle sürdürdü çalışmalarını. Boks salonlarına gidip antrenman maçları yaptı. Bir gün eve mosmor bir gözle geldi. Antrenman sırasında sinirlenip antrenöre saldırınca ondan güzel bir dayak yemiş. Bu olaydan sonra boksör olmaktan da vazgeçti.

Genç yaşta saçlarının döküldüğünden şikâyet ederdi. Babam, yirmi yaşında kel kaldığı için kendi saçlarının da erkenden uçup gideceğinden korkardı. Diyebilirim ki, en büyük derdi buydu. Neler yapmadı, neler denemedi saçlarının dökülmesini önlemek için. Sonunda başardı da bunu. Öm-•rünün sonuna kadar, kırkların modasına uygun, yandan ayrılan, önden kabartılan saçlarıyla dolaştı ortalıkta.

Biz İstanbul’a taşındığımızda, önce Nahiye Müdürü, sonra da Kaymakam olmuştu. Bingöl’ün Karlıova ilçesine tayin edildiğinde yazdığı, hem gurur dolu, hem de acıklı mektupları hatırlarım. Artık, emrinde iki bekçi, üç polis ve bir jip bulunan bir “devlet” başkamydı. Üstelik, o geçerken, bu polis ve bekçi “ordusu” kendisine selâm duruyordu. Turgay için, bundan büyük mutluluk olamazdı. Bu gurur dolu satırlardan sonra mektubun “ağlama” bölümü gelirdi. Yazdığına göre Karlıova, Sibirya’dan farksızdı. Kar telgraf direklerinin tepesine kadar yükseliyordu. Yiyecek son derece kıttı. Ondan sonra gelsin, sıkı sıkıya paketlenip koliyle yollanan yağlar, ançüezler. Kaymakamlık sırasında başından geçen ilginç öyküleri yazıp yıllar boyu Haşan Pulur’a gönderdi, Haşan Pulur da bu öyküleri köşesinde yayımladı. Onu ne zaman görsek, “ne zamandır Turgay Zileli köşesinde* öykülerin yayımlanmıyor, abi” diye takılırdık.

Arada bir izinli gelirdi bizim eve. İlk işimiz, düğme maçı oynamak üzere masayı hazırlamak olurdu. Çevreden, “koca kaymakam çocuklarla oyun oynuyor” demesinler diye perdeleri kapamayı da ihmal etmezdi. Karlıova’da, yolda falan yürürken herkes kendisine saygıyla selâm veriyordu, oysa bu koca şehirde kimse onun “öneminin” farkında bile değildi. Bir gün halk otobüsüyle bir yere gidiyorduk. Galiba bozuk para yüzünden biletçiyle kavgaya tutuşmuştu. Ne yazık ki, biletçi, “önemli bir şahsiyetle” muhatap olduğunun farkında değildi. Bunu hatırlatıp, kısa yoldan biletçiyi uyarmak gereğini duydu. “Sen benim kim olduğumu bili**yor** musun” sözleriyle can alıcı **soruyu ortaya** attı. Fakat, biletçi hiç oralı olmadı. “Kim olursan ol be, Allah mısın” diye “küstahça” yanıtladı

onu. Allah değildi, ama koskoca Karlıova kaymakamıydı. Neyse ki, açıklamalarını daha ileri boyutlara götürmenin yararsızlığını idrak edip sesini kesti.

Yedek subaylığını* İstanbul’da, merasim kıtası komutanı olarak yaptı. Çoğunluğu emekli olan subaylann cenazeleri askerî törenle kaldırıldığından, tören kıtası, neredeyse her gün bir caminin önünde tören nizamında arzı endam ediyor, o da, **askerlere** verdiği kısa, **sert** komutlarla, “tribünlere oynama” güdüsünü tatmin ediyordu. Tam ona göre bir görevdi bu. Babama ikide bir, “elini çabuk tut baba, hazır ben görevdeyken” diye takılırdı. Bir yaz günü yanına bizleri de alıp, üstünde resmî elbiseleri, Akıntı Burnu’na “piyasa”ya çıkmıştı. Karşıdan gelen iki çapkın kız, bu yakışıklı, genç yedek subaya açıktan açığa asıldılar. Kızlardan biri öbürüne, “sen subaylara ne olursun” dedi enikonu yüksek sesle, öbürü de ağabeyimi yiyecek gibi süzerek ve yanından geçerken neredeyse sürtünerek, “biterim, biterim” dedi. Bu açık “saldın” karşısında genç yedek subayın nutku tutulmuş, kıpkırmızı kesilmişti. “Cık cık cık” diye söylendi arkalarından, “ne biçim kızlar var yahu.” Sosyal konumu ve utangaçlığı el vermiyordu ki, “ne biçim kızlar”m peşine takılsın. Yoksa, içinin gittiğine kalıbımı basarım.

Utangaçlığın pek kâr etmediğini anlamış olmalı ki, karlı bir gün Çan’la birlikte Arnavutköy çocuk parkının yanından geçerken, kartopu oynayan kızlara laf atacağı tutmuş. Attığı da önemli bir laf olsa bari. “Oh oh oh, çok güzel kartopu oynuyorsunuz” demiş. O sırada kızların yanında bulunan bir genç, Karlıova kaymakamının kimliğini öğrenmeye bile teşebbüs etmeden, “ne laf atıyorsun kızlara lan” diyerek gözüne bir yumruk indirmiş, gözü mosmor olmuş, iyi güzel de, şimdi evdekilere ne diyecekler? Çan’ı sıkı sıkı **tembihlemiş, “evdekilere,** gözümün üstüne düştüm diyeceğim, sen de doğrularsın” diye. Bir insanın “gözünün üstüne düşmesi” kadar zor bir şey olabilir mi? Evdekiler inanmadılar doğal olarak. Dayak yiyenleri alaya almak hayatının en büyük zevklerinden biri olan Can, Turgay’ı ne zaman görse, bu “gözünün üstüne düşme” olayını hatırlatırdı.

Ağabeyimin başına gelen iki olay daha hatırlıyorum Ve-zirköşkü Sokağı’nda. Yine izinli geldiği bir gün karşıki arsada top oynamaya çıkmıştık. Fakat, duvarlarla çevrili bu şantiye arazisinin sahibi müteahhitler bir bekçi tutmuş, gençleri arsaya sokmamasını istemişlerdi ondan, inşaat

bekçisi, ağabeyimin karşısına dikildi. “Yassah hemşerim, burada oynamak yassah” diyor, başka bir şey demiyordu. O da Kaymakam Turgay Zileli’nin “önemlini kavrayamamıştı. Bu sefer Turgay Zileli, “inkâr edilmez bu tarihî gerçeği” şiddet yoluyla kavratmayı seçip adama saldırdı. Adam da pek iri yarı sayılmazdı, güçler aşağı yukarı denkti. Sahanın ortasında uzun sûre kucaklaşıp durdular ve sonunda aynldılar. Bu “Kırkpmar” güreşinin galibi de, mağlûbu da belli olmamıştı.

Bir yaz günü, aynı arsada, kim icat ettiyse, bizden büyük mahallenin gençleri gülle atma yanşı yapıyorlardı. Ağabeyim, mesleğine yaraşır bir görev seçip hakem olmuştu. Yere düşen güllelerin yerini bir sopayla işaretliyordu. Bu görevi yerine getirirken bir başka gülle tam şakağına geldi. Önce yere düşmedi, şakağını tutarak çevresine bakındı birkaç saniye. Sonra, “çocuklar, ben bayıldım” diyerek yere düştü. Kaymakam Turgay Zileli, bayıldığını duyuran ilk kişi olarak tarihe geçecektir.

Okulu bitirir bitirmez, evlenmek için harekete geçti. Dört yıl sabırla beklemiş, işte sonunda o tarihî gün gelmişti. Evet ama, kiminle evlenecekti? Flört ettiği bir kız bile yoktu ortalıkta. Görücüler ve tavsiyeciler peyda oldu bir anda çevrede. Evet, bir komşu kızı vardı, vallahi bu kadar akıllı, bu kadar hanım, bu kadar temiz bir kız olabilirdi. Bunun ardından ev ziyaretleri geldi. Beşiktaş tarafında maaile ziyaret ettiğimiz böyle bir evi hatırlıyorum. Konservatuvar mezunu bir gelin adayı görülecekti. Gelin adayı henüz ortalıkta görünmüyordu. Damat adayı ise, büyük bir gerginlikle, bir kaşı havada çevresine bakınıyor, gömlek manşetlerini çekiştirip duruyor, kızın ebeveynlerinin odadaki buz gibi havayı dağıtmak için ortaya attıkları sorulara kısa, sert yanıtlar veriyordu. Derken Konservatuvar mezunu adayımız “sah-ne”ye çıktı. Üzerinde, o zamanın modasına uygun, bol, kloş bir etek vardı. Uzun boylu, güzel bir kızdı. Turgay, kızı görünce yerlere düşmedi, ama çenesi düştü. Biraz önceki ketum halini inkâr edercesine makineli tüfek gibi konuşmaya başlayarak kızın ebeveynlerini hayli şaşırttı. Hiç anlamadığı alanlara girmeye cüret edip, opera ve tiyatro üzerine bile fikir serdetti. Evden çıktığımızda, kızı çok beğendiğini ifade etti sabırsızlıkla. Bıraksalar, hemen oracıkta kızı alıp kaçacaktı sanki. Evet, boylan arasında bir uyumsuzluk vardı, ama olsun, bir çaresine bakardı. Sanki kız hemen onunla evlenecekmiş gibi bu tür şeyleri bile düşünmeye başlamıştı, Ne yazık ki, birkaç gün sonra kızın ailesinden

olumsuz yanıt geldi. Belki de ağabeyimin çenesi bu kez aleyhine bir puan oluşturmuştu.

Hiç yılmadı ve vakit kaybetmedi. Bir Maden Tetkik Arama mühendisi titizliği ve ivecenliğiyle dört koldan araştırmalarını sürdürüp, en sonunda Bilsel'i (Zileli) buldu. Bil-sel'in, çok güzel bir kadın olduğu fotoğraflardan bile anlaşılan teyzesi, Adalet Partisi (AP) döneminin Ankara Valilerinden olacak bir adamla evliydi. Anladığım kadanyla, bu ailevî ve meslekî yakınlık, ilerki yıllarda Turgay Zileli'ye mülkî alanda pek bir yarar sağlamadı.

On altı yaşında, yeşil gözlü, güzel bir kızdı Biİsel. Gelinlere muhalefet etme geleneğinin yılmaz "neferi" Nihal hanım, Bilsel'e de muhalefet etti. "Derin etnografik çalışmalar" sonucunda, Bilsel'in ailesinin "Edirne Çingenesi" olduğunu keşfetmişti. Zaten "kızın" o yeşil gözleri de bunun göstergesiymiş. Sonra efendim, "bu kız", ömründe alafranga tuvalet görmemişmiş, tuvalete oturacağına, ayaklarını kenarlarına koyup üstüne çıkıyormuş ayol! Ne var ki, bütün bu propagandalar, kararlı damat adayına vız gelip tırıs gitti. Genç çift, zaman zaman Arnavutköy'deki evimize birkaç haftalığına konuk gelirdi. Annem onlann öğLene kadar odalanndan çıkmamalarını, tembelliklerini diline dolamıştı bu sefer de. Ne yapacaklardı yani, odalarında güzel güzel sevişip hoşça vakit geçirmek varken, "valida'nımın" peşinden ev işlerine mi seferber olacaklardı?

Hazır Turgay ağabeyimin izini sürerek Vezirköşkü Sokağına kadar gelmişken, Varıİma'da sözünü etmediğim, beni çok etkileyen iki acı olayı da aktarayım burada. Amavut-kö/de oturan, arasıra bizim mahalle takımında da oynayan Emre adlı bir arkadaşımız vardı. Mavi gözlü, biraz irice, çok neşeli, hayatı seven bir çocuktu. Günün birinde Emre'nin bir bisiklet kazası sonucu yaşamını yitirdiğini duyduğumda kulaklarıma inanamadım. Emre, Arnavutköy'ün sahil yoluyla birleşen yokuşlarından birinden frensiz bir bisikletle hızla aşağı inerken, fren yerine kullandığı ayağını ön teker-leğe gereğince bastı ramayınca, yoldan geçmekte olan bir otobüse çarpmış ve beyin kanamasından ölmüştü. Cenaze namazı, Akıntı Burnu'na yakın bir yerde bulunan Arnavut-köy Camii'nde kılındı ve cenazesi, Tevfık Fikret'in de yatmakta olduğu Aşiyan Mezarlığında toprağa verildi. Bütün arkadaşlar, topluca katılmıştık cenaze törenine. Emre'nin

tabutu, derin, toprak bir mezara indirildi. Ağabeyi, kardeşini son bir defa görmek isledi. Hayatımda bir ölünün yüzünü ilk kez orada gördüm. Yüzünün ve başının büyük kısmı mosmordu. Yakınlarının hıçkınkları hâlâ kulaklarımdadır.

Bu olayın üzerinden çok değil, dört beş ay geçmişti. Akıntı Bumu’na yakın bir yerde, sahilde, denize giren arkadaşları seyrediyordum. Adnan Menderes’in asfalt yollar açma politikasının sonucu birkaç yıl önce genişletilmiş sahil yolundan gelen büyük bir gürültüyle irkilip arkama baktığımda, Bebek-Eminönü hattına verilen o en kırtıpil belediye otobüslerinden birinin büyük bir toz bulutu kaldırarak ve sağ taraftaki kaldırıma sürtünerek sürüklendiğini gördüm. Arkadaşların çoğu denizde ya da mayolu olduklarından olay yerine koşan ilk ben oldum. Gördüğüm manzara korkunçtu. Biri on üç, on dört, diğeri sekiz, dokuz yaşlarında iki çocuk yatıyordu kaldırımda. Küçük olanının beyni kafatasından fırlamış, kaldırımlara saçılmıştı. Hurdahaş olmuş bisikletinin yanında yatan büyüğünün ağzından oluk gibi kan boşanıyordu. Eğilip baktım. Büyüğü hâlâ yaşamaktaydı. Bu arada otobüsten aşağı inmiş belediye şoförü dövünüyor, “abiler, Allah hakkı için söyleyin, benim kabahatim var mı, yok mu bir şahit” diye çılgınlar gibi bağırıyordu. Olay yerinde duran bir taksi şoförüyle birlikte, hâlâ yaşamakta olan çocuğu taksiye taşıdık. Doğru, Bal ta limanı Has-tanesi’ne. Arabanın arka koltuğunda, çocuğun yanında oturuyordum. Arka koltuk tamamen kan olmuştu. Çocuk ara-sıra derin bir nefes alıyor, nefesini verirken, ağzından kan boşanıyordu. Baltalimanı Hastanesi’ne varır varmaz onu acil servise taşıdık, derhal ameliyat odasına alındı. Taksinin şoförü bir kova su getirip arka koltuklan yıkamaya girişti. Aradan beş dakika geçmişti ki$_t$ dışarı çıkan hemşireler, çocuğun öldüğünü bildirdiler bize.

Aynı şoförün arabasıyla olay yerine döndük. Bizi, büyük, heyecanlı bir kalabalık karşıladı. Çocukların yakınları da olay yerine gelmişlerdi. Çok acıydı ama, çocuğun öldüğünü bildirmek zorunda kaldık. Olayın ilk ve belki de tek görgü tanığı olduğumdan bütün gözler benim üstümde toplanmıştı. O kadar kısa zamanda nasıl haber alıp, nasıl oraya yetişmişlerse, bir yandan Bebekli çocukların akrabaları, bir yandan kazayı yapan şoförün yakınlan ve arkadaşları, etkileyebilmek için beni çekiştirip duruyorlardı. Her iki taraf da birbirine, “çocuğu etkilemeye çalışmasanıza”

diye bağırıyordu. Yok canım, küçüktük ama, öyle her çekiştirenin peşinden gidecek kadar da akılsız değildik. Çocukların yakınlarına göre, boş olan belediye otobüsünde şoförün “sevgilisi” olduğu iddia edilen bir kadın varmış ve şoför, kadınla “dalga geçerken”, aynı bisiklete önlü arkalı binmiş, yollarında gitmekte olan iki kuzeni görmemiş, dolayısıyla yüzde yüz suçluymuş. Ben, o karışıklıkta ne kadın görmüştüm, ne bir şey. Aslında şoförün suçluluğunu ya da suçsuzluğunu kanıtlayacak bir şey de görmemiştim. İlk ifademi, gördüğüm şekilde, Arnavutköy Karakolu’nda verdim. Birkaç ay sonra da, Cağaloğlu’ndaki Adliye’de, mahkemenin huzurunda tanık olarak dinlendim. Şoför halen tutukluydu. Oturduğu yerden umutla umutsuzluk karışımı bir yüz ifadesiyle bana bakıyordu. Çocukların kederli babaları o gün bana öğle yemeği bile ısmarlamalardı. Ama elimden bir şey gelmezdi. Ne gördüysem onu söyledim. Sanırım ifadem, şoförün çok aleyhinde değildi. Hayatımda ilk kez, tanık olarak da olsa bir mahkemeyle muhatap oluyordum.

Strazburg Caddesi’nde bir yıl bile oturmadık. Sanınm 1951 yılının bahar aylarında, yu kanda tanımladığım, “çukur ev” dediğimiz eve taşındık. Ev iki katlıydı. Üst katında biz oturuyorduk. Alt katında ise, kimseyle konuşmayan, son derece asık suratlı bir baba-oğul kalıyordu. Fazla gürültü yaptığımızda, aşağıdan sopayla tavana vururlardı.

Geniş bir bahçesi olan çukur evin sol tarafında, *Yarıl*-ma'da (s. 56), çocuklarıyla yaptığımız “kum savaşları”nı anlattığım, Konyalılar denen oldukça kalabalık, taşralı bir aile otururdu. Sokağın karşısında ise, Ankara’nın dört beş katlı yeni tip apartmanlan uzanırdı.

Taşındığımız ilk günlerdi sanırım. On beş, on altı yaşlarında bir evlâtlık kız, bizim çukur evin tam karşısına düşen apartmanlardan birinin en üst katından kendini aşağı atıp intihar etti. 8u, ölüm denen şeyle somut olarak ilk karşılaşmam dı. Anında ölen kızın üzerine bir battaniye örtülmüştü. Hastaneden ambülâns bekleniyordu. Bütün mahalle olay yerine ûşüşmüştü. Babam işten gelip, manzarayı gördüğünde, “vah zavallıcık” diye acıyla inlemişti. Kızm neden intihar ettiğine ilişkin bin bir söylenti dolaşıyordu mahallelinin ağzında. Kimilen, bir “aşk hikâyesi”ne bağlıyordu bu intihan, kimileri, kızın aile içinde gördüğü baskıya, kimileri memleket özlemine. O zaman bütün bunlara akıl erdirmem mümkün değildi elbette. Ama yıllar

içinde, bu intihar olayıyla bağlantılı olarak “evlâtlık kurumu” hep kafamı kurcalamıştır. Neydi bu? Küçücük köy çocuklan neden ailelerinden kopartılıp kann tokluğuna, genellikle ömür boyu kentli ailelerin hizmetçiliğine verilirlerdi. Bunun, Os-manlı imparatorluğundaki cariye, halayık ve ev içi kölelik geleneğiyle ilişkisi neydi? Iç sömürgeleri hayli azalan Türkiye’nin hangi bölgelerinden getirilmekteydi bu çocuklar? Ya Dersim isyanında yetim kalan küçücük kız çocuklan?

Kitabın sonunda resmini gördüğümüz Muammer de anneannemlerin evlâtlığıydı. Benim anımsadığım yıllarda, on dört, on beş yaşlarında, güzel bir genç kızdı. Bir anlamda “evlâtlık”tan pek farkı olmayan Hala’nın yanı sıra, ev işlerine, ayrıca bizlerin bakımına koşulmuştu. Hâlâ nereli olduğunu, sonraki akıbetini bilmem. Günün birinde ruh gibi yok oldu gitti. Galiba evlendi. Bakın, merak edip bunu bile öğrenmemişim. Mesude halanın da, o zamanlar kırk yaşlarında, saçlan ağarmaya başlamış, “Dağlı” dedikleri bir evlâtlığı vardı. Dağlı, Sivas’ın Alevi köylerindendi. Uzun yıllardır Mesude halamlann yanındaydı, hiç evlenmemiş ya da evlendirilmemişti. Benim, “sen niye evlenmedin” sorum karşısında, her seferinde yalandan eteğini yukan doğru sıyırıp, “ben seninle evleneceğim, Gün’üm” diyerek bana doğru gelir, ben de bu “teklifin” gerçekliğine inanıp, kaçarak soluğu annemin yanında alırdım.

Şimdi eğri oturup, doğru konuşalım, ben, ne Muammerce, ne de Dağh’ya kötü muamele edildiğine tantk oldum. Tersine, ailenin birer ferdi gibi benimsenmişlerdi, onlar da sanırım kendilerini öyle görüyorlardı. Pek neşeli, fıkır fıkır bir kız olan, çok sevdiği babama ikide bir “İlâhi dayı” diye takılan, Mesude halanın kızı Sümer’in Dağh’yîa sürekli şakalaştığı hatırımdadır. Ge! gör ki, bu tür yüzeydeki görüntüler o insanların ruhunda neler yaşandığını hiçbir zaman ortaya koymayacağı gibi, tek tek “olumlu” örnekler evlâtlık kurumunun zalimliğini ortadan kaldırmaz. Panait Istrati’nin *Uşak* adlı romanının sonunda uşak, zenginlerin ve patronların aleyhinde atıp tutan bir sosyalist konuşmacıyı dinledikten sonra, kendi deneyimlerinden hareketle, “sen öyle sanıyorsun” diye mırıldanır. Demek ki, onun kendi deneyimi, geneldeki doğruyla Örtüşmemektedir. Evet ama bu durum, geneldeki doğruyu da geçersiz kılmaz. 1970’li yıllarda, televizyonda gösterilen “Kökler” dizisinin meşhur Kunta Kinte’sinin ve diğer kölelerin kaderine gözyaşı dökenlerin büyük çoğunluğu, eminim

ülkemizdeki evlâtlık kurumu üzerinde beş dakika düşünmemişlerdir. Hizmetçiliğin utanç vericiliğini, “yardımcı” deyimini icat ederek kamufle etmeye çalışanlar ya da kültür düzeyi yüksek “MoldavyalI yardımcılarıyla" övünenler de öyle. O çocuklar, elbette memleket özlemlerini, ana-baba özlemlerini iç-lerine gömüyorlardı, gözyaşlarını göstermiyorlardı, elbette çevrelerine gülümsemek gereğini duyuyor, kaderlerine küsmek yerine, o koşullarda da hayata tutunmaya çalışıyorlardı. Ama, bırakalım kötü muameleyi bir yana, doğrudan ailenin bir ferdine edildiğinde çok da önemli olmayacak bir lafın, bir evlâtlığı nasıl derinden yaralayacağını tahmin etmek zor değildir. Hicranın ve aşağılanmanın acısını yaşamayan bilemez. Oracıkta gittikçe soğuyan bedeniyle yatan genç evlâtlık kızı bu korkunç ölüme sevkedenin ne olduğunu da tam olarak kimse bilemeyecektir.

Erlerin, “emirber” adı altında, subayların evlerinde hizmetçi olarak kullanılmaları da daha az zalimce değildi. Bu, feodal çağdaki angarya kurumunun devlet zoruyla yürütülmesi, bedava emeğin hoyratça kullanıl maşıydı. İki yıl mecburî hizmet görmek zorunda olan, köylerinden, ailelerinden koparılmış gencecik çocuklar evlerde hizmetçiliğe koşuluyorlardı. Bulaşık yıkamaktan, yer silmeye, çocuk bakmaktan, alışveriş yapmaya kadar. Onlar, evlâtlıklara sunulan ailevî sıcaklıktan bile yoksundular, neyse ki, bu angaryaya evlâtlıklar gibi ömür boyu değil, en fazla iki yıl dayanmak zorundaydılar.

Peki ya bu karşılıksız ve zorunlu hizmeti kabul eden subay ailelerine ne demeli? Bunun haklan olduğunu nasıl içlerine sindirebiliyorlardı? Ne annemde, ne babamda bu konuda en ufak bir suçluluk duygusuna tanık olmuşumdur Annem, yerleri sildirmek de dahil her işi yaptınrdı askerlere, hem de büyük bir gönül huzuruyla. Bunu bırakın, babamla akşamlan oturur, “emirberlerinin” değerlendirmesini bile yaparlardı. Trakyalı Tank çok “tembel”di. Kürt Şükrü çok “sadık”tı vb. Annem, Trakyalı Tarık’ın “ev izni” alabilmek için ikide bir annesinin veya babasının “ölüm" haberiyle geldiğini, attığı yalanlan unuttuğu için annesinin üç, babasının ise dört kere “öldüğünü" söylüyordu gülerek. Trakyalı ya, “uyamk”mış. Öte yandan, “sadık Kürt” Şükrü bir kere bile ev izni istememişti. Eh, boşuna dememişler, “alavere dalavere, Kürt Memed nöbete” diye. Peki, Tarık’ın, birkaç gün için de olsa kendini köyüne atabilmek, anasının, babasının, kardeşlerinin yanında olabilmek için yalan söylemekten başka bir yolu var

mıydı ki? Bugün yaşadığım Ingiltere’de, birkaç sefer için de olsa işsizlik kurumuna imzaya gitmekten kurtulmak, bir süre için yakamı bırakmala-nnı sağlamak için ne yalanlar uydurmak zorunda kalıyorum. Böyle zamanlarda Trakyalı Tank geliyor aklıma. Herhalde, “inşallah çocuklarınızın başına gelir" diye beddua etmiş olmalı diye **düşünmekten** kendimi **alamıyorum.**

Babam süvari subayı olduğundan, atın yaşamımızdaki yeri çok önemliydi. At dendi mi çıldırırdı neredeyse. Bir filme gitmeden önce, annem, “aşk filmi mi” diye sorarken, o, “at var mı filmde” diye sorardı. Birazdan anlatacağım gibi, yazları birkaç aylığına İstanbul’a gittiğimizde, atlar artık hayatımızın birinci konusu haline gelirdi. Orada konkurhipikleri seyretmek en büyük zevkimizdi. Bu ortamdan o kadar etkilenirdim ki, Ankara’ya döndüğümüzde hep Mat”h oyunlar oynardım. Bacaklarımın arasına sıkıştırdığım bir sopa, “atım” olurdu. Bazen sopaya ip bağlar, onu da “atın” dizginleri olarak tahayyül ederdim. Koşarken sopanın bıraktığı izle kaldırdığı toz da, “atm” geride bıraktığı “nal izleri” ve toz bulutu olurdu.

Yarılma'fa da (s. 78) anlattığım gibi, oldukça tuhaf bir genç olan Güneri, bizlerden yaşça hayli büyük olmasına rağmen, çukur evin bahçesinde “Konkurhipik yarışları” düzenlerdi. Güneri, yakın aile dostumuz Saadel teyzenin oğluydu. Saadet teyze, kocası binbaşı Mustafa beyi genç yaşta kaybetmiş acılı bir insandı. Hayli kilolu bir kadın olan Saadet teyzenin iki lafından biri, “nuur içinde yatsın Musta-fa’m”dı. Bunu söylerken elini göğsüne bastırıp, iki yana sal-I an irdi. Saadet teyzenin oldukça abartılı, yayvan bir konuşma tarzı vardı. Bize oturmaya geldiğinde, “dööört bir yanı nuur olsun Mustafa'm” üslubuyla yaya yaya, her kelimenin sonuna bir “cik” ya da “cık” ekleyip, elleriyle tasvir ederek öyle olaylar anlatırdı ki, insanın hem anlatılanları ilgiyle dinleyesi, hem de üslubun abartısı karşısında gülesi gelirdi. Ben böyle durumlarda, Saadet teyzenin oturduğu koltuğun arkasına geçer, o konuşurken, kendisi görmeden -belki görürdü de, görmezden gelirdi- sessizce onun hareketlerini taklit ederdim: “O bacacıklan naaaaasssılll titriyor, o göz-yaşcıklan **naaaaasssılll** süzülüyor...”

Güneri de, kardeşi Temuçin de çok zeki çocuklardı. Güneri’nin zekâsı daha gözlüklerinin ardında parlayan gözlerine baktığınızda anlaşılırdı. Her **iki** kardeş de Siyasal Bilgiler FakültesPnin Hariciye bölümünü bitirip

hariciyeci oldular. Günlük siyasî gelişmelerle pek yakından ilgilenen dedem, hazır Saadet hanımı bulmuşken, onu günün “siyasî ahvali” hakkında sıkıştırıp oğullan aracılığıyla bazı bilgiler sızdırmak amacıyla, “hariciye muhitlerinde vaziyeti nasıl mütalâa **ediyorlar, Saadet hanım?** diye sorar, o** da, **yine elini** göğsüne vurup, ağzını yayar, “vallaa amcacığım, bakanlıkta neler oluyor, onu bilemiyorum...” diyerek, “ser verir, sır vermez”di.

lşte„ Güneri, belki o yıllarda bile hâriciyede okuyan koca adam, bizim evin bahçesinde düzenlediği “konkurhipiklerde kendini hem binici, hem de at yerine koymak gibi dâhiyane bir buluşa, günümüzün moda gazeteci deyimiyle “imzasını atmış”tı. Çevreden çeşitli tahtalar getirilip mania yapılıyordu. Aynı konkunhipikîerde olduğu gibi, binicinin bu manialarıdevirmeden, belli bir sırayla, belli bir süre içinde atlayıp turunu bitirmesi gerekiyordu. Güneri’nin buluşunun en önemli yanı, biniciyle atın aynı şahısta birleşmesiydi. Daha doğrusu, Yunan mitolojisindeki *Cento*-ur’u hatırlatacak şekilde, Güneri’nin üstü “binici”, altı ʷat”tı. Maniaya doğru ilerlerken, daha iyi atlaması için, “binici Güneri”, “haydi oğlum” deyip, “at Güneri”nin kıçına kamçıyı indiriyordu. Görülecek manzaraydı bu.

O dönemin atmosferini yaratan en önemli öğelerden biri de filmlerdi. Özellikle yabancı filmler. Annem, zamanının çoğu genç kızı gibi, Rudolf Valentino’ya âşıkmış. Turgay ağabeyim, Italyan artisti Silvano Mangano’nun filmlerini kaçırmazdı. Babam ise, daha sonraki yıllarda Gina Lollobri-gida’yı beğenirdi. Bu beğenilerin ötesinde, özellikle bazı filmlerin bizler üzerinde bıraktığı etki olağanüstüydü.

Clark Gable’ın baş rolde oynadığı “Rüzgâr Gibi Geçti” filmi o yıllarda büyük olay olmuş, filmi seyretmek için gittiğimiz Ulus Sineması’nda büyük izdiham yaşanmıştı. Ancak, ben filmden pek bir şey anlamamıştım. Sanırım, yetişkinleri daha çok etkileyen bir aşk filmiydi.

Biz çocukları ve gençleri etkileyen, galiba biraz daha macera içeren filmlerdi. Bunlardan bazılarını çok net hatırlıyorum. Birincisi, Errol Flynn’ın baş rolde oynadığı, Amerika’daki Kuzey-Güney savaşını anlatan bir filmdi. Errol Flynn, Amerika’da siyah kölelik kurumunun devamından yana Güneylilerin safında savaşıyordu, film de esasen Güneylileri yüceltiyordu. Errol Flynn ve Güneyliler sonuna kadar kahramanca

dövüşmelerine rağmen yeniliyorlardı. O dönemde ırkçılıktan falan pek haberdar olmadığımızdan, yenilmeleri, Güneylileri tutmamız için başlı başına bir nedendi. Biz o zamanın çocuk ve gençleri, çoğunlukla, yenenlere değil, yenilenlere sempati duyardık. Yine o filmde, tasmasına takılan pusulayla Güneylilere haber taşıyan bir fino köpeği vardı. Onun dağ bayır aşarak koşuşunu ve haberi yetiştirişini hiç unutmam. Peşimden gelecek bir köpeğim olması arzu ve özlemim galiba bu filmle başlamıştı.

Gary Cooper'm baş rolde oynadığı, **ıslıkla** çalınan müziği bugün dahi belleğimdeki “Kahraman Şerif' filmi ise, hepimizin favorisiydi. Bu filmi defalarca seyretmiştik. Gary Co-oper, küçük bir kasabanın şerifidir. Şehri “haydutlar” basmak üzeredir. “Haydutlar” kasabaya önceden haber yollayıp herhangi bir direnişte bulunulmamasını isterler. “Kahraman Şerif”, “haydutlara” karşı kasaba halkının desteğini ister. “Haydutlardan” korkan kasaba halkı bu desteği vermez ve evlerine kapanır. Yalnızca, sonradan şerifin sevgilisi olacak genç bir kadmla **küçük** bir **çocuk** destek olurlar ona. Şerif de bu sınırlı destekle “haydutlara” karşı bir direniş örgütler. “Haydutlar” geldiğinde kasabalılar, kapandıkları evlerinde, panjurların arasından izlerler olan biteni. “Kahraman Şerif', genç kadınla çocuğun da desteğiyle sonunda “haydutların” hakkından gelir. Bunun üzerine kasabalılar evlerinden çıkıp onun etrafını sararlar. Ama şerif dönüp bakmaz bile onlara. Yıldızını çıkarıp ayaklarının önüne atar, genç kadın ve çocukla birlikte kasabayı terkeder. Bir kere daha korkaklık yenilmiş, cesaret ve fazilet **kazanmış**tır! Naifliği, bireysel kahramanlığa vurgu yapması ve olaya bir de “haydutların” safından bakmaya yanaşmaması bir yana, filmin, bugünkü, haklılık diye bir şeyi kesinlikle söz konusu etmeyip kör şiddeti ve gücü yücelten sıradan Hoîlywood filmlerinden oldukça farklı bir bakış açısıyla çevrildiği bellidir. Her türlü dış etkiyi baştan olumsuz gören o zamanın tutucu-milliyetçilerinin tersine, bu tür filmlerin biz çocuk ve gençler üzerinde esasen olumlu etkileri olduğunu düşünüyorum.

O dönemin unutulmaz filmlerinden birinin baş rolünü de ünlü karakter oyuncusu Spencer Tracy oynuyordu. Filmin adını hatırlamıyorum, ama neredeyse bütün sahneler bugün gibi gözümün önünde. Savaşta tek kolunu kaybetmiş Spencer Tracy, kuş uçmaz, kervan geçmez bir Batı kasabasına, eski askerlik arkadaşını görmeye gelir günün birinde. Fakat, kasabaya ayağını basar basmaz müthiş bir dışlama ve düşmanlıkla karşılaşır. Öte

yandan, kasabalıların çoğu arkadaşını tanımadıklarını, bu kasabada böyle birinin yaşamadığını söylemektedir. Spencer Tracy, durumdan kuşkulanır, ama yapacak bir şey yoktur, çaresiz kasabayı terk etmeye hazırlanır. O sırada gizlice ve korkarak yanına yaklaşan bir kasabalı ona arkadaşını tanıdığını söyler. Bundan sonra olaylar hızla gelişir. Spencer'in Uzak Asya kökenli arkadaşı ırkçı bir cinayete kurban gitmiştir, kasabalılar, şerif başta olmak üzere, bunu bir sır olarak gömmüştür, ona karşı düşmanca tutumları da buradan gelmektedir. Spencer Tracy, sonunda cinayeti ortaya çıkarır. Filmin en unutulmaz sahnesi, tek başına barda otururken yanına gelen kasabanın kabadayılarından birinin onu kavgaya davet eden tutumu karşısında takındığı tavırdır. Efendiliğini bozmamak için sonuna kadar çaba gösterir, fakat karşısındaki saldırganın küstahlığı seyirciyi bile isyan ettirecek boyutlara ulaşınca, sağlam kalan sol eliyle kasabalıya esaslı bir "Osmanlı tokadı" indirerek onu bir seksen uzatır. Gerçekten de büyük bir oyuncu olan Spencer Trac/nin bizleri büyüleyen ve etkileyen yanı, adamı bir tokatta yere serecek gücü olmasına rağmen bunu göstermemek için sonuna kadar direnmiş olmasıydı. Burada da güçle erdem arasında esaslı bir denge kurulmuştu.

O günün atmosferini oluşturan bir diğer önemli öğe mü' zikti. CHP devrinde, devlet radyosundan ağırlıklı olarak klâsik batı müziği çalınması elbette o dönemin insanlarının müzik zevkini bir anda değiştirecek değildi. Bizim evde klâsik Türk müziğinin büyük ağırlığı vardı. Ağabeyim bütün şarkıları neredeyse ezbere bilirdi. Babam, erkek sesi olmamak kaydıyla, şark ilan zevkle dinlerdi. Zeki Müren, o yıllarda, tel gözlüklü, narin bir genç olarak daha yeni yeni parlamaktaydı. Babamın en sevdiği şarkıcılar, Hamiyet Yü-ceses, Perihan Altındağ ve Müzeyyen Senaydı. Münir Nurettin Selçuk'u da beğenir, ama erkek sesinden hoşlanmadığı için onu pek dinlemezdi. Akşam saatlerinde radyodan yayınlanan "Yurttan Sesler Korosu", nedense bende, akşamın o kasvetli vaktinde, çok sayLda hasta insan tarafından hastanede söylenen "muzdarip" bir müzik etkisi bırakırdı. Öte yandan, Alevi ağırlıklı Anadolu türkülerine bizim evde fazla rağbet yoktu. Ağabeyim bunlardan sevdiği bir ikisini mırıldanırdı, fakat babam hiç dinlemek istemezdi. O zamanlar, bir de, bizim evde pek dinlenmeyen, sözleri naifçe de olsa, melodisi kulağıma hoş gelen türkçe tangolar vardı: "Allahınım bu dert ne zaman biter/Taş olsa ağlar gelirdi di-leeee..." Ancak, daha sonraki yıllarda, tango dansıyla tanışınca, çiftlerin, sanki bir şeye

kızmış gibi birbirlerini çatık kaşlarla sağa sola çekiştirdikleri, erkeklerin pistte kıçlarını dışan çıkararak dolandıkları, kadınların ise, enikonu vamp bir hal takınarak partnerlerini bacaklarıyla sarmaladıkları bu dansı yapmaya teşebbüs bile etmemişimdir.

Ankara'nın o zamanki "orta sımr düğünlerinde oldukça ilginç manzaralarla karşılaşmak mümkündü. Orkestra, açılışı genellikle valsle yapar, zeybek, çiftetelli ve kasap havasıyla kapatırdı. Başlangıçtaki ağırbaşlı, resmî, törensel hava, düğünün sonuna doğru kaybolurdu. Bunda, içilen içkilerin olduğu kadar, insanlann doğal hallerine dönme isteğinin de rolü vardı. Babam, bu zeybek ve çiftetelli kısmında kendini göstermek için gereken ortamın doğduğunu düşünür, dizini yerlere vurarak zeybek oynardı. Düğünün başındaki resmî hava ile sonlardaki çiftetellinin arasında daha çok genç çiftler görünürdü ortalıkta. Sümer ablanın her zaman başı çektiği, tuhaf, tuhaf olduğu kadar da komik bir "raspa raspa ras, ma riya hokkabaz" şarkısı ve dansı vardı. Bu şarkı söylenirken çiftler ters istikamette birbirinin koluna girip döner, sonra yönlerini değiştirip öbür tarafa dönmeye devam ederlerdi. Çok canlı, çok hareketli bir ortam yaratırdı bu uydurulmuş şarkı ve dans. Bu düğünlerde, çok daha sonraları moda olan, açıktan takı takmak, gelinle damada para iğnelemek, kız kıza dansetmek türünden garabetlere asla rastlanmazdı. O dönem, artık annemin meşhur çarlistonu miadını doldurmuş, bizim gençliğimizin ça ça çası ise henüz gündeme gelmemişti. Babamın valsinin modası ise hiç geçmeyecekmiş gibi görünüyordu.

Mesude halanın büyük kızı Nevhiz abla, yukanda da sözünü ettiğim gibi, kafasından düz kenarlı fötr şapkasını bir an bile çıkartmayan, Arap kökenli, Tuğrul adlı bir tüccarla evlenmişti. Büyük ailenin, daima subay ve memurlarla evlenme, asla tüccarlarla evlenmeme geleneğinin kırılması anlamına gelen bu olay, aynı zamanda DP iktidanyla açılan yeni devre de işaret ediyordu. Düğün, kız tarafının evinde yapılmıştı. Tüccar Tuğrul mali olanaklanyla neden bir salon tutmamıştı bilmiyorum. Bu düğünde Sıtkı enişte, fazla yediği için mi, yoksa heyecandan mı, önemli bir kalp krizi geçirmiş, düğünde bulunan doktorlardan birinin acil müdahalesi ile kurtarılıp hastaneye kaldırılmıştı.

İstanbul'da gittiğimiz daha "görkemli" bir düğünü hatırlıyorum. Düğün, büyük bir davetli kalabalığının katılımıyla Yıldız Parkı*nda yapılıyordu.

Her yan ampullerle aydınlatılmış, uzun masalar, yiyecek ve içkilerle donatılmıştı. Demek, daha o zamandan “serf-servis” modası başlamıştı ki, herkes yiyeceklerini tabaklarına alıp ayakta yiyiyordu. Çocukların içki almasına izin verilmiyordu. Fuat amcanın çocukları İlker ve Tezef le başbaşa verip, nasıl içki yürüteceğimizi tartıştık. Sonunda bu işi en küçük olarak benim halletmem kararlaştırıldı. Kurduğumuz plân gereğince, bitiştirilmiş uzun masalann bir ucundan masaların altına girdim, neredeyse yerlere kadar uzanan beyaz masa örtüleri sayesinde görünmeden, yer altı tünelindeymişim gibi iki büklüm yürüdüm, önceden işaretlediğimiz yere gelince elimi aşağıdan uzatıp bir şişeyi kaptığım gibi gerisin geri geldim. Bu eylemimle çocuklar arasında çok sükse yapmıştım. Koca bir şişe Kulüp rakısıydı çaldığım. İçtik mi? Ne gezer! Sadece dilimizle şöyle bir dokunup, ilerideki çalıların arasına döktük. Oyun olsun işte. Biraz da yasağı delmenin zevki galiba.

Bu tür çocuk eylemlerinde gönüllü olarak en zor görevlere talip olurdum. Bundan sonraki bölümde anlatacağım, Aziz Kalfa’nın evinde oturduğumuz dönemde, mahalleli çocuklar arasında, “iyi kavga ettiği”ne ilişkin yaygın şöhrete sahip bir Tansu abimiz vardı. Tansu abi, Çan’dan da büyüktü. Genellikle mahalle çocuklarının muzipliklerini o örgütlerdi. Anneannemlerin evinin yanındaki apartmanın alt katında, merdivenle inilen bir kundura tamircisi dükkânı vardı. Burada, gözleri enikonu şaşı, galiba biraz da aksi birisi olduğu için çocuklann kızdırmaktan haz duyduktan gariban bir kundura tamircisi sabahtan akşama kadar kunduralara çekiç sallardı. O akşam da Tansu abi, biz ufaklıkları onu kızdırmak için örgütlemişti. Daha önceki kızdırma eylemleriyle öfkesi burnundaki kunduracıya son “öldürücü’’ darbeyi indirmek üzere bir “gönüllü** gerekiyordu. “Göreve” talip oldum. Merdivenlerden indim, dükkâna girdim, şaşı kunduracıya, “kunduracı amca, benim ayakkabılarımı tamir eder misin” dedim. Kunduracı amca, bana değil de pencereye doğru bakarak, “nedir, ne yapılacak oğlum, pençe mi" diye sordu. “Yok,” dedim, Tansu abinin önceden ezberlettiği şekilde, “şu iki ayakkabımı birbirine dikeceksin.” Daha sözlerimi bile tamamlayamadan kunduracı amca, “ulan ben senin...” diye yerinden yekinince, yukarıdaki alçak duvarın önüne mevzilenmiş çocukların kahkahaları arasında tabanları yağladım.

Yıllar sonra, Mamak cezaevinde tutukluyken, kasvetli bir akşam alacasında duruşmadan dönüyorduk. Cezaevi arabasının arka kısmına muhafız jandarma erleri de binmişti. Karanlık yüzünden yüzlerini göremediğim askerlerden biri, derin bir “of offf’ çektikten sonra, “asker ağlamaz, asker gülmez, asker uyumaz, asker susamaz” diye alaylı bir teraneye başladı. Ardından da, “ne haber Gün, beni tanımadın mı” diye sorup, beni hayretlere düşürdü. Tanıyamamıştım. “Ben Tansu, abin Çan'ın arkadaşı. Kunduracıyı hatırladın mı kunduracıyı” dedi. O zaman tanıdım onu. Nasıl tanıya-bilmişti beni bunca yıl sonra? O karanlıkta biraz sohbet ettik yol boyunca. Uzun yıllar kaçmıştı askerden, ama sonunda yakayı ele vermişti. “Asker” ağlamazdı, “asker” gülmezdi ama, ya Tansu...

Dedemin, özellikle “devlet erkânı”nın yanında iyice ağdalı bir hal alan osmanlıcası, biz gençlerin başta gelen eğlence konusuydu. Bizlere gülünç gelen bir diğer nokta, dedemle anneannemin birbirlerine, “Fuat bey”, “Nazire hanım” diye hitap etmeleriydi. Ağabeyim, onların yataktaki hallerini mizahî bir şekle sokup canlandırırdı:

- Nazira'nım, dudaklannıza bir buse kondurabilir miyim?

- Elbette Fuat bey, benim için hiçbir mahzuru yok.

- Affınıza iltica ediyorum Nazira'nım, acaba...

- Madem öyle arzu buyuruyorsunuz Fuat bey, buyrun...

Turgay ağabeyim, tam anlamıyla bir “zamane piçi”ydi. Gençliğin kendine özgü pervasızlığı ve mizahıyla, yakın aile fertlerinden başlayarak, neredeyse tüm dünyayla dalga geçerdi. Bu arada, karaciğerinden rahatsız olduğu için sürekli kaşınan anneannem de nasibini alırdı elbet. Biz torunların, “oybirliği” ile “nanane” demekte ısrar ettiğimiz anneannemin karşısına geçer, bir eliyle bacağım, diğer eliyle kolunu, bir ayağıyla diğer bacağını, kapının pervazıyla da sırtını kaşır ve önce onu güldürürdü. Doğrusunu söylemem gerekirse, bu taklitte pek de abartı yoktu. Büyük adamların da sıradan fâniler olduğunu göstermek için yaptığı “tuvaletteki Atatürk" canlandırması da en çok hoşumuza gidenlerden biriydi.

Dedemle anneannemin günlük hayattaki halleri tam anlamıyla seyirlikti. Bütün o “bey” ve “hanım” hitaplarına rağmen, elli yıla yaklaşan beraberliğin sonucunda iyice yüz göz olmuşlardı. Dedem yumuşak, anneannem ise otoriter karakterliydi. “Taarruzda” olan, azarlayan, daima anneannem olurdu. Dedecik de onu savuşturmak için bir sürü taktik geliştirmişti. Ama bana sorarsanız, saflıkta ikisi de birbi-riyle yarışıyordu. Bir gün, Semin dayının o gün nedense karşılaşmak istemediği bir arkadaşı eve gelmiş, dayım da anneanneme, “evde olmadığımı söyle” demişti. Anneannem kapının eşiğinde tam bunu derken, muhtemelen Ankara Hali’ne yaptığı malüm seferlerden birinden dönen dedem gelivermesin mi? Anneannem biliyor onun huyunu. Semi n’in evde olduğunu bildiğinden, yalanını açığa çıkarabilir. Bu yüzden, önceden ikaz etmek gereğini duyarak, “Semin evde yok, değil mi Fuat bey” demiş, bir yandan da anlasın diye ona göz kırpmaya başlamıştı. Ama bunu öyle belirgin bir şekilde yapıyordu ki, göz kırptığını dayımın arkadaşı da görüyordu. Zaten görmesine gerek kalmadı, dedem yapacağını yaptı. “Neden devamlı göz kırpıyorsunuz Nazi-ra’nım” dedi sesini yükselterek, “ben o kadar aptal bir insan mıyım anlamayacak.” O gûn Semin dayının arkadaşına rezil olmuştuk, rezil.

Dedem, yetmiş yaşlarındayken, ölümden döndüğü çok ciddi bir trafik kazası geçirdi. Her sabah “refikasının siparişlerini eski tûrkçe harflerle liste halinde yazar, yazın sıcağı, kışın soğuğu demeden, yürüyerek Demirtepe’den Ulus’taki Ankara Hali’ne gider, oradan nispeten ucuza meyve sebze alıp, filelerle taşıyarak eve getirirdi. Değişmez günlük vazifesiydi bu. Yine böyle günlerden birinin sabahı, Ulus’a doğru yürürken, Etnografya Müzesi’nin oralarda bir an için kaldırımdan asfalta indiğinde arkasından hızla gelen bir araba, çarptığı gibi onu havaya uçurmuş. Kazayı yapan şoför, bir et ve kemik yığını olarak kaldırıma düşen yaşlı adamı derhal Numune Hastanesi’ne götürmüş, yakalanmaktan korktuğundan, “yolda buldum” diyerek, kapıdan hastabakıcılara teslim edip kaçmış. Bu arada, ihtiyarın ceketinin cebinde bulduğu ev adresine gelip, kapının altından, “beybabanız Numune Hastanesi’nde, ağır yaralı” diye bir kâğıt atmayı da ihmal etmemiş. Akşam işten eve gelen Semin dayı bu kâğıdı bulup, Numune Hastanesi’ne koşuyor. Ancak, bütün aramalara rağmen ne babasını bulabiliyor hastanede, ne de herhangi bir kayda rastlıyor. Sonunda, hastane yetkililerinden biri, “bir de morga bakalım” diyor ve şu işe bakın ki, onu, morgda, bir köşede, koma halinde yatarken buluyorlar. Biraz daha

gecikseler, bırakın yaralarını, soğuktan donup **ölecekmiş.** Dayım, onu **hemen acil** servise aldırıyor, ilk müdahaleler yapılıyor ve o yaşına rağmen bu ağır kazadan mucize eseri kurtuluyor. Aylar sonra hastaneden çıktığında sol omuzu yere doğru eğik yürüyordu artık. Bu kazadan sonra yedi yıl daha yaşadı.

Dedem, 1960'lı yıllarda genç olsaydı, kesinlikle örgüt militanı falan olurdu. 1950'li yıllarda, o yaşma rağmen, DP iktidarı tarafından körüklenen, "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır'* mitinglerinin mûdavimlerindendi. Ankara'nın o yakıcı sıcağında, başının üzerine "gölgelik" olarak tuttuğu gazeteyle o miting senin, bu miting benim koştururdu. Devletten çok korktuğu halde, kendi anlatımına dayanarak, bu mitinglerde devlet görevlilerine kafa tuttuğunu bile söyleyebilirim. Anlattığına göre, Kıbrıs mitinglerinden birinde, vatandaşı itip kakan bir polise, "burası Patagonya değil, memur bey" deyince, coğrafya ve siyaset bilimi konusunda bu kadar "bilgili" bir şahsiyetle karşılaşacağını hiç aklına getirmemiş polis memuru suspus olmuş karşısında.

* * *

Her yaz, iki aylığına, Istanbul-Ayazağa'daki Süvari Oku-lu'na giderdik. Trenin kuşetli bölümünde İstanbul'a gitmek, hayatımızda büyük yenilik, heyecan ve zevkti bizim için. Çocuklardaki, cansız nesneleri hayal güçleriyle canlandırma özelliği bende aşırı boyutlara varmıştı. Bir taşı, bir cam ya da bez parçasını "himayeme" alır, onlarla arkadaş olur, konuşurdum. Bu bazen, soğuk havada, kaldırımda üşüdüğünü düşündüğüm bir karamelâ kâğıdı bile olabilirdi. Bunlar zamanla o kadar çoğalırdı ki, annem benden habersiz çöpe atmak gereğim duyardı. Sokaktan topladığım "arkadaş" larımla seyahate çıkmak ise en büyük zevkimdi. Ayaza-ğa'ya gitmek üzere trene binince, bunları cebimden çıkarıp pencerenin kenarına dizer, dışarıyı "seyretmekrini* büyük bir zevkle izlerdim.

Sabahın erken saatlerinde, yatmakta ısrar ettiğim en üst ranzadan perdeyi aralayıp Sapanca Gölü'yle karşılaşınca bambaşka bir dünyada olduğumu algılardım. Sisler içindeki sazlıklarıyla büyülendiğim Sapanca Gölü'nü ilk gördüğümde, İstanbul'a ve denize kavuştuğumuzu sanmıştım.

O zamanlar, Ayazağa Süvari Okulu, Maslak Yolu üzerinde, dağ başında, ıssız bir yerdi. Gittiğimiz ilk yıl, derme çatma, kulübemsi bir evde kalmıştık. Hatırladığım, sadece sineklerin bolluğudur. Sinekler, yiyeceklerin üzerine kara bir bulut gibi üşüşüyordu. Sonraki yıllar, köşke benzer, daha güzel bir yerde kalmıştık. Bugün bile ahır kokusu burnuma çalındığında hemen Ayazaga'yı hatırlarım. Atların sidik ve dışkılarıyla samanın karışımından oluşan çok sevdiğim bir kokudur bu.

Her sabah, bando takımı ve tören kıtası, askeri marş eşliğinde yürüyüş yapıp, bayrağı göndere çekerdi. Ben de küçük bir “asker” olarak tören kıtasının peşine takılırdım. Bu törene kendimi o kadar kaptırırdım ki, genellikle altıma kaçırırdım. Bir gün de, Süvari Okulu’nun içindeki koruluğa dalmıştım kendi başıma. Orada askerlerle atlara rastlamış, askerlere burada ne yaptıklarını sormuştum. Onlar da benim gibi küçük bir yumurcakla dalga geçmek için, “burası ac okulu, biz de atların öğretmeniyiz" demişlerdi. Aylak aylak yoluma devam etmiş, sonra da kendiliğimden dönüp gelmiştim. Koruluktan çıkıp kaldığımız eve doğru yürürken, zaten meraklı bir kadın olan annemi çılgınlar gibi beni ararken bulmuştum. Bildik telaşıyla, “neredesin sen hınzır evlât” diye üstüme saldırınca, dayaktan kurtulmak için bir yandan kaçarken, bir yandan da, “at okulundaydım” diye bağırmış, onu güldürüp esaslı bir dayaktan kurtulmuştum. Bir de şu manzara var gözümün önünde: Nasıl olduysa, Maslak Yolu’nun ortasına koşup, fosforlu “kedi gözlerinden birini sökmeye çalışıyorum. Annem, yolun kenarında, “ezilecek” diye baygınlıklar geçiriyor. Babam, koşup kucağına ahyor beni.

Babam, ala binmemize izin vermezdi. Ben hayli küçüktüm. Ama ya Can? O pekâla binebilirdi. Onun, kapalı manejde, askerin dizginleri tutması koşuluyla küçük bir tur atmasına izin verilirdi. Bir gün kapalı manejde böyle bir tur atarken, Can, atı mahmuzlayıp hafifçe tınsa kaldırmış, dizginler askerin elinden kurtulmuştu. O sırada kapalı maneji yukarıdan gören üstteki camlı bölmede oturan babam bunu görünce, “dur, dur diyorum sana” diye bağırmış, yumruğunu indirdiği gibi koca camı tuzla buz etmişti.

Oysa, albay Eyüp Ûncü’nün, aşağı yukan Can yaşlardaki oğlu Kemal Öncü, babasının verdiği inisyatif ve destekle, daha o yaşta, bizlerin gıpta ile baktığı iyi bir binici olmuştu. Eyüp Öncü, 1938 yılında, İtalya’da yapılan

uluslararası konkurhipik yarışmalannda Mussolini Kupası'm almış ünlü bir biniciydi. Ufak tefek, ama çelik gibi sağlam yapılı, yakışıklı bir adamdı. Kemal Ûncû’den büyük iki kızı daha vardı. Bu kızların güzelliği o zamanlar dillere destandı. O küçük yaşıma rağmen benim de hayranlıkla seyrettiğim bu kızlardan biri, daha sonraki yıllarda, sinema oyuncusu Süleyman Turan la evlendi.

Kemal Ûncü’nün yanı sıra, o zamanın yeni zenginlerinden armatör Sadıkzadeler’in (Yarılma, s. 51) oğlu Asil Sadı-koğlu da, Haydi adındaki atıyla katıldığı konkurhipik yanş-larında başarılar elde eden bir “harika” çocuktu. Onu da uzaktan uzağa hayranlık, hattâ kıskançlıkla seyrederdim. Zenginliğinin ve o yaşta iyi bir binici olmasının verdiği kibirle bize hiç yüz vermez, konuşmaya bile tenezzül etmezdi. Bir seferinde antrenman yaparken, Haydi’nin ayağı maniaya takılınca, düşüp bayılmıştı Asil. Bu olay sırasında babamın bize, “gördünüz mü” diye nasıl baktığı bugün gibi gözümün Önündedir.

Gözümün önünden gitmeyen bir diğer manzara ise, çardak altında derin bir sohbete dalmış subaylann arasındaki halimdir. Büyük zevkle dinlediğim bu gizemli, ilgi çekici sohbetin, benim varlığımın farkına varırlarsa kesileceğini ya da oradan uzaklaştınlacağımı sezinlediğimden, dikkat çekmemek için neredeyse nefes almayan bir heykele dönüş-m üştüm. Babamın yakın arkadaşlarından olduğunu bildiğim, uknaz, hoş sohbet bir subay, uzun yıllar önce, yüzbaşıyken başından geçen çok ilginç bir olayı anlatıyordu çevresindekilere. Genç yüzbaşı» nasıl bir yer olduğunu bilmediğim bir odadadır, içeri bir kadın girer, öpüşmeye başlarlar. Kadını soymak ister, o, “sen dur, ben seni soyacağım evvela” deyip, yüzbaşının giysilerini çıkartmaya başlar Fakat yüzbaşı, elini vücudunda gezdiriş biçiminden, kadının kör olduğunu o anda anlayıverir. Ne yazık ki, “yüzbaşımız kör olmadığından, gözleri o anda böyle mahrem bir sohbette bulunmaması gereken birine, bana takıldı. “Sen ne arıyorsun oğlum burada, haydi şöyle biraz dolaş bakayım” deyince, oradan isteksizce uzaklaşmak zorunda kaldım, ömrümün geri kalan kısmında, o kör kadını hiç unutamadığım gibi, hikâyenin sonraki safahatını da hep merak etmişimdir.

Hepimizin hayran olduğu biniciler vardı. Bu biniciler, at üstündeki başarılarının yanı sıra, rütbeleriyle de önem kazanırlardı gözümüzde.

Teğmense o kadar önem vermezdik. Yüzbaşıysa, eh şöyle böyle. Ama binbaşı, hele yarbaysa, gözümüzde iyice büyürdü, insan, askeri ortamda bulununca ordu hiyararşisini neredeyse asker ve subaylardan bile daha fazla benimsiyordu. Hep anlatılır ya, general kanlannın, diğer subayların karılarından “general” muamelesi gördüğü.

Subay binicilerden hatırladığım isimler; yüzbaşı Nail Po-latkan, yüzbaşı Kemal Özçevik, yüzbaşı Fethi Gürcan, binbaşı Mennen Pasinli. Fethi Gürcan, 21 Mayıs 1963 darbe teşebbüsünden sonra Talat Aydemir’le birlikte idam edildi. Babamın çok sevdiği bir öğrencisiydi. Oğlunun, bizim Ar-navutköy’deki eve geldiğini hayal meyal hatırlıyorum. Ama bu ziyaret, babasının idamından önce miydi, sonra mıydı, bilemiyorum.

Her yaz, bir de manialı kır koşusu yapılırdı Ayazaga’da. Bu, konkurhipiklerden farklıydı. Manialann çoğu su engelliydi. Atın maniayı aşması yetmiyordu» aynı zamanda manianın hemen arkasında yer alan küçük bir Mhavuz”u da aşması gerekiyordu. Bunu aşamadığı zaman, suya düşüp ürkerek binicisini de sırtından alması tehlikesi vardı. Çok sayıda olmasa da, normal konkurhipiklerde de vardı bu tür manialar. Konkurhipik seyircisini ve doğal olarak atlarla binicilerini en çok korkutan» heyecanlandıran bu tür manialardı. Atların, bunlardan ürkünce atlamaktan vazgeçip, maniaya gövdesiyle çarparak, binicisini düşürdüğüne çok tanık olmuşumdur. Böylesi anlarda hepimizin yüreği ağzına gelirdi.

Bu manialı kır koşulanndan birinde, binbaşı Mennen Pa-si nli’n in atının havuzlu maniada düşüp ayağının kırıldığını haber almıştık. Koşa koşa olay yerine gittik. Mennen Pasin-li ortalıkta görünmüyordu. Belki de hastaneye kaldırılmıştı. Ama atı oradaydı. Yerde yanlamasına yatan zavallı hayvan o güzelim koca gözlerini açmış, “şimdi ben ne olacağım" der gibi, başında toplanan kalabalığa bakıyordu. Söylendiğine göre, atların kırılan bacağı kay namazmış. Bu yüzden» bacağı kınlan atları vurup oracıkta öldürürlermiş. Onun öldürüleceğini bilmek bana büyük acı verdi. Baş ucuna çömelip sulanmış kahverengi gözlerine baktım. Bir süre sonra bizle-ri oradan uzaklaştırdılar. Belli ki, onu vuracaklardı. Nitekim geri dönerken, uzaktan iki el silâh sesi duyduk.

III.

1952-1954

Kumrular

1952 yılının omlarında, anneannemlerin oturduğu Sümer Sokağı’nda bulunan Aziz Kalfa’nın evine taşındık, yanılmıyorsam bu evde dört beş ayımız geçti. Aziz Kalfa, bu dört katlı apartmanı yapan taşeronun adıydı. Apartmanın bu gayriresmî adı, yapıcısından geliyordu.

Ezelden beri yaşlı bir insan izlenimi veren, dolayısıyla yıllar geçtiği halde hiç değişmeyen, “yaşlanmayan”, apartmanın kapıcısı Eyüp efendinin, mahallenin muhtarı gibi bir konumu vardı. Uzun yıllardan beri bu sokaktaydı. Burada inşaat işçiliği, bakkallık vb. gibi çeşitli görevlerde bulunmuş, sonunda Aziz Kalfa’mn inşaat bekçiliğinin devamı olarak kapıcılık görevini kendiliğinden deruhte etmeye başlamıştı. Avuç içi kadar küçük, buruşuk suratlı, kafasından yağlı kasketi eksik olmayan, gömleğinin kolları daima iki kat kıvrılmış, iç yeleğini sırtından hiç çıkartmayan, ufak tefek, ama sırım gibi bir adamdı. Mahalleye ilişkin her şey ondan sorulurdu. Herkesin geçmişini, girdisini çıktısını bilirdi. Mahalle arşivi gibiydi. Aşağı yukarı yirmi yıl sonra, 1970’lerin ortalarında Sümer Sokağı’na gittiğimde, Eyüp efendi yine oradaydı. İnanır mısınız, hiç değişmemişti, dedim ya, eskiden de ihtiyardı. O ufak tefek, bilge haliyle sokaktaki bitmeyen görevini sürdürüyordu. Bu sefer, Aziz Kalfa’nm apartmanının yerine yapılmış daha iri kıyım bir apartmanın kapıcılığını yapıyordu. İktidarlar, bakanlar gelir geçer, Eyüp efendiyi kimse yerinden oynatamazdı.

Aziz Kalfa, galiba bu apartmanı yaparken oldukça iktisatlı davranmıştı. Odalar küçücüktü. Koridorlar öyle dardı ki, iki kişi yanyana geçemezdi. Sabah uyanılıp tuvalet trafiği başladığında koridorlarda büyük bir sıkışıklık baş gösterirdi. Turgay ağabeyim, trafiğin açılması için bazen korna sesi taklidi yapar, bazen de “trafik polisi” olup, koridor geçişlerini düzenlerdi.

Bu eve ilişkin çok fazla anım yok. Turgay, artık üniversitede okuyordu. Ben henüz ilkokula başlamamıştım. Can, ilkokul 3. sınıfa gidiyordu. Can’m değil ama Turgay ağabeyimin ders çalışmasını gıptayla seyrederdim. Onun san defter yaprakları bende tuhaf bir haz uyandırırdı. İzin ister, yanına oturup ders çalışmasını seyrederdim. Daha sonraki yıllar okuma yazma öğrenince, “ben okuyayım, sen yaz” demeye başladım. Bazen buna razı

olurdu. O zamanlar büyük bir mutluluk duyar, en ufak bir hata yapmamak için tüm dikkatimi toplardım.

Ağabeyim artık kocaman delikanlı olduğundan, zaman zaman babama karşı “güç gösterilerine” girişirdi. Kol güreşi yaparlardı Örneğin. Babam, ö zamanlar elli iki, elli üç yaşlarında, gücü kuvveti yerinde bir adamdı. Ağabeyimi her seferinde yenerdi kol güreşinde. Ondan sonra da gülerek, “daha bizden geçmedi oğlum” derdi. Bir seferinde de yarı şaka, yan ciddi güreşe tutuşmuşlar, babam onu tuttuğu gibi yatağa fırlatmıştı. Tuhaftır ki, ağabeyim de bu yenilgilerine sevinir gibiydi gizli gizli. Belki de babasının hâlâ formunda olduğunu gördüğüne seviniyordu.

1952 yılının sonlarına doğru, Kumrular Caddesi’ndeki, daha sonra ilk kısmına gideceğim Namık Kemal Ortaoku-lu’nun hemen karşısına düşen, altında bir berber dükkânı ile piramit pastasını çok sevdiğim Meram Pastanesi bulunan yeşil apartmanın en üstteki beşinci katına taşındık. O zamanlar yeni yapılan apartmanların boyu uzamaya başlamış, ancak, henüz asansör sistemi koymak, mühendis ve kalfaların gündemine girmemişti. Beş katı tırmanmak zorundaydık. işte buradayken, babamın kalp hastalığı evhamı iyice yoğunlaştı. Doktorlan ziyaret etti, onları da ikna edip, yanında ‘‘trinitrin” denilen hapı taşımaya başladı. Yeni taşındığımız ev ise, böyle bir evhamı iyice teşvik edecek, çık çık bilmeyen merdivenlere sahipti. Öyle sanıyorum ki, babam, malî zorunluklardan dolayı tutmak zorunda kaldı böyle yüksek bir katı, kendi durumunu ön plana çıkartmadı. O yüzden merdivenleri yavaş yavaş, neredeyse yarım saatte çıkardı.

Bizim oturduğumuz apartmanın bodrum katında bir havacı astsubayla karısı ve benim yaşlanma yakın iki küçük kızları otururdu. Havacı astsubayın karısı, uzun boylu, güzel vücutlu, Katrin Hepbum’a benzeyen, belki de hayatımda gördüğüm en seksi kadınlardan biriydi. O yaşımda bile ondan “erkek” olarak etkilenir, gözümü alamazdım. Kızları da, biraz daha açık kumral olmalarının dışında, kendisine benzeyecek gibi görünüyorlardı. 1970’li yıllarda, kızlardan büyük olanını, Ankara Sanat Tıyatrosu’nda (AST), tiyatro oyuncusu Rana Cabbar'ın yanında görmüştüm. Sanırım aralarında yakın bir ilişki vardı. Onun beni hatırlamasına imkân yoklu elbette. Bu yüzden, çaktırmadan uzun uzun inceledim, annesiyle kıyasladım onu. Güzel bir kız olmuştu, annesi ise kızından çok daha çekici bir kadındı.

Apartmanın altındaki berber dükkânında zaman zaman ben de traş olurdum. En nefret ettiğim şey, doğrudan berber koltuğuna değil de, koltuğun kolluklarına dayanan tahtaya oturmaktı, işte bu tahta, “sen daha büyümedin, diğer normal insanlardan farklısın” diye haykırıyordu yüzüme karşı. Berber koltuğuna doğrudan oturabilmek özlemdi içimde. Bu berber, küçük bir kıza cinsel tacizde bulunduğu iddiasıyla orayı terketmek zorunda kaldı, yerine yenisi geldi. Dükkânın önünde toplanan öfkeli kalabalığa inanacak olursak, berber, kendisine teslim edilen benim yaşlarımdaki kız çocuğunu tahtanın üstüne oturttuktan sonra, annesinin çarşıya kadar gitmesinden yararlanarak sıkıştırmıştı. Böyle bir şeyi nasıl saptamıştı bu kalabalık» belli değil. Belki de kız çocuğu rahatsız olup bağırmış ya da ağlamıştır. Bu tür “çılgın kalabalıklardın gürültülerine ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini, berberi yaya bırakacak azgın sübyancıların böyle isterik toplulukların en ön safında yer alabileceğini çok sonraları öğrenecektim.

Bizim apartmanın yanında, bir yanı Kumrular Cadde-si’ne» diğer yanı Menekşe Sokağı’na bakan bahçe içindeki evde Çağla abla otururdu ailesiyle birlikte. Çağla abla, o zamanlar on beş, on altı yaşlarındaydı. Yüzünün öyle duru, âdeta dinsel bir güzelliği vardı ki, bugün bile hiç bulutlanmamış* dağılmamış haliyle gözümün önündedir. Adıyla uyumlu, çağla rengi, ışıl ışıl gözleri vardı. Yüzünün güzelliğinde, bu ışıldayan, için için gülen gözlerin büyük payı olduğunu sanıyorum. Çağla abla hafifçe kilolu olduğundan yüzünün yuvarlaklığına da yansırdı bu, ama kiloları ona yakışırdı sanki. Çağla ablayı zayıf haliyle gözünüzün önüne getiremezdiniz, kiloları fiziğinin, hattâ kişiliğinin bir parça-sı gibiydi. Hep hafifçe gülümseyen, biraz da çapkınca bir yüz ifadesiyle hatırlıyorum onu. Galiba mahallede epeyce de âşığı vardı. Bu tür şeyler o zamanki gençler arasında açıkça konuşulmadığı, en azından biz ufaklıklara açılmadığı için bu âşıkların kimler olduğu konusunda sadece kuşkulan m vardı, sırf kuşkuya da dayansa onlan müthiş kıskanırdım, çünkü ben de Çağla ablanın âşıklanndan biriydim.

Bizim apartmanın Sümer Sokağı’yla birleşen öbür yanında, yakın arkadaşım Ümit'lerin oturduğu, apartmanımsı, üç katlı bir ev bulunuyordu. Ümit’lerin evinin arkasındaki, üç bir yanı duvarla çevrili kuytu bahçede oynayarak geçirirdik zamanımızın çoğunu. Ümit'in de kendisinden yaşça

epeyce büyük bir ağabeyi vardı, galiba o da üniversiteye gidiyordu. Ümitle ben okula o sonbahar başlayacaktık.

Namık Kemal Ortaokulu’nun arka bahçesine bitişik, arka bahçeden biraz daha yüksekte, duvarla ayrılmış, “orman” dediğimiz, küçük ağaç ve çalılarla kaplı parkımsı yer, bir diğer oyun alanımızdı. 2002 yazında, uzun yıllar sonra Ankara’ya gidip Sümer Sokağı’nı ve eski mahallemi bulmaya çalıştığımda, Namık Kemal Ortaokulu’nun önünden de geçtim. Diğer hiçbir binayı değil ama Namık Kemal Orta-okulu’nu bulabildim. Çevre ve atmosfer o kadar değişmişti ki, bu bina bende, kendine ait eski yerinden alınıp, yabancı bir başka muhite monte edilmiş gibi bir duygu uyandırdı. Aynı duyguya, Kızılay’ı sembolize eden yerlerden biri olan Güven Parkı’nı gördüğümde de kapılmıştım. Namık Kemal Ortaokuİu’nun arka bahçesinin kapısı açıktı. Oradan girip arka bahçeye bakmak istiyordum. Fakat, ardı ardına sıralanmış, öğrencileri taşıyan servis araçlarından buna fırsat bulamadım, önemli değişikliklerden biri de buydu. Bizim zamanımızda servis aracı diye bir şey yoktu henüz. O arka bahçenin, özellikle okulun tatil olduğu zamanlardaki ıssızlığına sığınarak eski günleri düşünmeyi ne çok istemiştim oysa.

Evet, o bahçe, teneffüse çıkmış çocuk seslerinden arındığında çok ıssız olurdu. Bir gün, o ıssızlıkta bir şeye tanık olmuştum. Mahallede, kalbi delik olduğu söylenen, gerçekten de kendinden küçük kardeşinin yanında ufak tefek kalan, dudaklarıyla kısa pantolonunun altından görünen bacakları mora çalan, bizden yaşça biraz daha büyük bir çocuk vardı. Söylendiğine göre, on dört, on beş yaşlarına gelince ölccekti. Eğer bu doğruysa, şurada ancak dört, beş yıl ömrü kalmıştı. Issız bahçenin okul duvarı tarafından ninni gibi bir ses duyup o tarafa yönelmiştim. Kalorifer dairesine açılan camlar yer seviyesinin akında olduğundan zeminin buraya rastlayan bölümlerinde, betondan, mezardan biraz daha büyükçe, çocuk boyunda, kutu gibi yerler yapılmıştı. Bahçeden bakınca o “kutu’Marı göremezdiniz. Ninniye benzeyen ses bunların birinden geliyordu. Yaklaştıkça heyecanım artıyordu, sürünerek ilerlemeye başladım. Çünkü şimdi bazı mırıltılar da duyuyordum. Gizemli bir şeye tanık olacağım duygusuyla kalbim şiddetle atmaya, çüküm sızlamaya başlamıştı. “Kutu"nun başına geldiğimde gördüğüm manzarayla büyülendim âdeta, sessizce aşağıyı seyretmeye koyuldum, ilkokulun 3. ya da 4. sınıfında olmaları gereken, benden büyük,

on ya da on bir yaşlarındaki iki kız öğrenci “kutu"nun zeminine oturmuş, önlüklerinin eteklerini yukarı kaldırmış, kalp hastası çocuğu çıplak bacaklarına yatırmışlardı. Başı kızlardan birinin, gövdesi de diğerinin bacak-larındaydı. Uyur gibi gözlerini kapatmıştı. Yan yattığından, dudaklan sanki kızlardan birinin bacaklanna değer gibiydi. Kızın donu da görünüyordu ve çocuğun başı, kızın bacaklarının arasındaki o gizemli noktaya çok yakındı. Kızlar bir yandan, “eee eeee eeee" diye ninni söylüyor, bir yandan da onu bacaklannda sallayıp seviyorlardı. Başının dayalı olduğu kız, **onun saçlarını okşuyor, arada** bir eğilip öpüyordu. Diğeri ise elini, kalp hastası çocuğun bacaklarında gezdiriyordu.

İşin tuhafı, sahneyi bu kadar canlı ve ayrıntılı hatırlayıp, sonrasını hatırlayamamam. Sonra ne oldu? Oradan sessizce uzaklaşmış da olabilirim, kızlar beni görüp ayağa kalkarak, üstlerini başlarını silkelemiş de olabilirler Bundan sonra film kopuyor ve lam bir karanlık. Ve ıslıklar tabiî....

Okulun arkasındaki» "orman” dediğimiz, öyle tahayyül etmekten hoşlandığımız parkımsı yerde kalabalık grup oyunları oynardık. O sıralar moda olmaya başlayan kov-boy-kızılderili oyunlarından esinlenen vahşi oyunlardı bunlar. Benim çukur evdeki "kum savaşı”nı buraya taşımamın sonucu, bazen gazete kâğıtlarına kum doldurup birbirimize atarak savaşlar yapardık, bazen bu düpedüz taş savaşlarına dönüşür, kafa göz yarılmasıyla sonuçlanırdı. Bir seferinde karşı “çete”nin mensuplan beni “esir” alıp ağaca bağlamışlardı. Oyundur diye, esir alınmamı da, ağaca bağlanmamı da sineye çekmiştim önce. Ne var ki, yetişkinlerin, masumiyetin simgesi olarak göstermekten pek büyük haz aldıkları çocukların sadistçe duygulan canlanmıştı bir kere. Benim ağaca bağlanmış olmamı fırsat bilip ellerindeki dallarla kırbaçlamaya başladılar. Oyundur diye başlangıçta katlanıyor, filmlerdeki gibi yalandan "ah” falan diyordum. Ancak, bir süre sonra darbelerinin dozunu arttırıp, ciddi ciddi kırbaçlamaya başladılar. Önce, “vurmayın, canım acıyor” diye bağırdım, ama bu haykırışım sanki onları daha da kışkırttı, artık acılara dayanamaz olmuştum. Bunun üzerine, “ormanlar hâkimi Tarzan” gibi bir nara atarak iplerimi kopartmaya giriştim ve koparttım da. Öyle bir haykırmış olmalıyım ki, iplerden kurtulup, çevremde saldıracak binlerini aradığımda, hepsi çoktan toz olmuştu.

Ümit’lerin arka bahçesinde, sadece ikimizin oynadığı **oyunlar** daha şiddetten **annmış,** daha **sofistike** şeylerdi. Birlikte fetişleştirdigimiz bir şeyler olurdu. Örneğin bir cam parçası. Bunu, bilinmeyen bir nedenle süreç içinde kutsal ilân eder, o andan itibaren üzerine titrerdik. Akşam evlerimize gideceğimizde sadece ikimizin bildiği bir yere gizler, sabah erkenden büyük bir heyecanla koşup, yerinde duru-

m

yor mu diye bakardık. Kendi kendimize anında senaryolar uydururduk. Örneğin ben, şimdi böyle böyle oluyor tamam mı, derdim. Ümit de, tamam ama şöyle şöyle de olsun diye eklerdi. Kabul ederdim. Birbirimizin önerilerini kesinlikle geri çevirmez, sadece uygun eklemeler yapardık, bu da senaryonun uzayıp gitmesini sağlardı. Zamanı, yemeyi, içmeyi tamamen unuturduk.

Sanırım, daha o zamandan kedi ve köpeklerle yakın bir ilişki içindeydim. Onlarla dostluk kurmak için hiçbir fırsatı kaçırmazdım. Bizim yeşil apartmanın önünden kırıta kınla geçen, çıtı pıtı, dişi bir köpek vardı. Onun o “dişi” hali beni fazlasıyla etkilemiş olacak ki, annemin, mor camdan, sallanan klips küpelerini ona “hediye etmiş”, yani küpeleri, onun hafifçe dik, ama uçlan aşağı doğru sallanan kulaklarına takmıştım. Annem küpelerini epeyce aradı, bana sordu, her seferinde bilmediğimi söyledim. Birkaç gün sonra, dişi köpekle yolda karşılaşıp da, kulağının birinde -öbürü düşmüş olmalıydı- küpesinin tekini görünce durumu anlamış tabii. Neyse kî, kızmadı, arkadaşlarına gülerek anlattı bu olayı.

Bazen babamın, Çan’la ikimizi ya da sadece beni alıp Kızılay’a, hattâ Ulus’a götürdüğü olurdu. Kızılay’da mevsimine göre dondurma yer ya da salep içerdik. Ulus’u değil, Kızılay’ı severdim. Kızılay daha parlak, oradaki insanlar daha iyi giyimliydi çünkü. Aynı duyguyu, İstanbul'da, annemle Karaköy’den Tünel’e çıktığımız zaman da yaşardım. Kara-köy’le Tünel sanki iki ayn dünyaydı. Tünerde, yolun yansında hızlanıp zangırdamaya başlamasından çok hoşlandığım, o zamanın tek “metro”sundan indiğimiz an her şey değişirdi. Burada Karaköy tarafındaki dükkânların sönüklüğünün tersine dükkânlar ışıl ışıldı, insanlar da daha bir değişik, daha şık giyimliydi. Anlayacağınız, Karaköy ile Ulus’ta yoksulluk, Kızılay ile Tünel’de de zenginlik vardı. Benim doğal eğilimim ise, belki çoğu insan

gibi yoksulluktan kaçıp zenginliğe yönelmekti. Gençlik yıllarımda tam zıddına dönüşecek bir eğilimdi bu.

Ulus'ta babamın nezaretinde çektirdiğim bir fotoğrafı kaybettiğime hâlâ yanarım. Türkiye'nin sınıfsal konumunu, hayatın basitliği ve ironisi içinde ortaya seri veriyordu bu fotoğraf. Ulus'taki büyük Atatürk heykelinin kaidesinin hemen dibinde çekilmişti. Sanırım, sokak fotoğrafçısının sağladığı siyah kadifeden bir yelek vardı üstümde, boynumda da, hayatım boyunca nefret edeceğim o papyon kravatlardan. Saçlar özel olarak taranmış. Yine fotoğrafçıya ait oyuncak bir arabaya oturmuşum, yüzümde zoraki bir gülümseme. Fotoğrafa esas özelliğini veren görüntü ise yanda. Başını, Atatürk heykelinin kaidesine koyduğu küfesine dayamış, "yalınayak, başı kabak" bir kûfeci çocuk kameraya öylece, mahzun bakıyor. Daha sonraki yıllarda bu fotoğrafa bakar bakar, kendimden çok babama kızardım, böyleşine acımasız bir sahneye göz yumduğu için.

Evet, arlık yok herhalde, o zamanlar küfeci çocuklar vardı. Sırtlarında, boylarından büyük küfeleri, pazarlarda koştururlardı, "teyze beni al, amca beni al" diye. Dedem de dahil olmak üzere, o zamanın "saygıdeğer" orta sınıf vatandaşları, daha omuzları yeterince gelişmemiş çocukların sırtındaki bu kocaman küfelere otuz-kırk kilo ağırlarındaki sebze ve meyveleri insafsızca yükler, yere eğilmiş başlarından süzülüp, burunlarının ucundan akan ter damlalarına aldırış bile etmeden peşleri sıra sürüklerlerdi. Verecekleri para da para olsa. Yine de cimrice pazarlık etmekten geri kalmazlardı. Bazen "insafa gelip" yer bezi yapacakları eski püskülerinden bir şeyler verdikleri de olurdu. Bu küfeci çocukların halini gördükten sonra, o zamanlar radyoda mandolin ve piyano eşliğinde sık sık çalınan, "cumhuriyet çocuklarına" seslenen, "Türk çocukları, Türk çocuklan, başlar yukarı, gözler ileri" marşı iyice ironik gelirdi insana.

Bir de, Ulus'ta feryat figan akşam, gazetelerini satan gazeteci çocuklar vardı. Gazetelerini satabilmeleri için heyecan ve sansasyon gerekliydi onlara. Bir seferinde babamla Ulus Meydam'ndan geçerken gazeteci çocukların, "Stalin geberdi... StaHn'in geberdiğini yazıyoorrrr..." diye bağırdıklarını duymuştum. Babamdan sormuş, Stalin'in Rusya'nın başkanı olduğunu öğrenmiştim, iyi ama, neden "geberdi" diyorlardı, bir insanın ölmesini böylesine çirkin bir sözcükle ilân etmenin anlamı neydi? Bir türlü

akıl erdirememiştim buna. Sonradan Stalin'in “henüz gebermediği” anlaşılmıştı. Meğer o zamanki akşam gazeteleri sırf satış olsun diye arada bir böyle manşetler atarlarmış.

O sonbahar okula başladım» yine o günlerde babamı, konkurhipik subay ekibinin başkanı olarak, birkaç aylığına Fransa’ya yolcu ettik. Fotoğraflar bölümünde, baba tarafının çoğunlukta olduğu uğurlayıcı topluluğunu göreceksiniz. Çok sevdiğim Ankara Gan’nda, bütün kardeşler, damatlar, gelinler, halalar, amcalar, teyzeler, dayılar, enişteler, yengeler, evlâtlar, evlâtlıklar, kuzenler bir araya gelmişti. Bu topluluğu bir daha böyle bir araya getirmek hiçbir zaman mümkün olmayacaktı. Ölen öldü, kalan sağlar ise bu dünya yüzünde bir daha birbirini görmemecesine bir yana savruldu.

Babamın orada neler yaptığını bilmem mümkün değil elbette. Yalnızca döndüğünde anlatuklanndan bölük pörçük bir şeyler kalmış aklımda. Bir de, arkadaşı Hakkı Paşa’yla Paris’le çektirdikleri küçük bir fotoğrafı anımsıyorum. İkisinin başlarında da geniş kenarlı fötr şapkalar, üzerlerinde kruvaze lakım elbiseler vardı. Herhalde Paris sokaklarında resmi elbise ile dolaşmanın tuhaf kaçacağını onlar da farket-miş olmalıydılar. Poz verilmeden çekilmiş bir fotoğraftı bu. ikisi de biraz şaşkın, biraz meraklı, çevrelerine bakınıyorlardı. Babamın anlattığına göre, Parisli kadınlara bakıyorlar-mış. Babam karşı kaldırımdan geçen güzel bir kadını görünce, "Hakkı, şu tarafa bak” diyormuş. Esmer, yakışıklı bir adam olarak hatırımda kalmış Hakkı Paşa da, "sen onu bırak da, esas bu tarafa bak” diye yamilıyormuş onu. Yani bu kadar etkilenmişler Parisli kadınlardan. Babamla Hakkı Paşa gerçekten çok yakın arkadaştılar. Ayazağa’da bulunduğumuz zamanlar, geceleri, birlikten izinsiz bir jip çıkarırlardı. Maaile doluşurduk, ver elini Beyoğlu. Jipte şarkılar söylenir, hattâ içki bile içilirdi. “Beyoğlu’na gidersin, rakı şarap içersin” şarkısı ile, Zeki Müren’in söylediği, ‘'telgrafın tellerine kuşlar mı konar/ herkes sevdiğine de yavrum böyle mi yanar” diye başlayıp, “yâr üstüne yâr seveni kurşunlamalı” diye devam eden şarkı, ta o zamandan belleğime yerleşmiştir. Ne zaman bu şarkılan dinlesem, kendimi, sarsıntılarla ilerleyen, içi benzin kokan, uzak farlan tenha yollan aydınlatan bir askerî jipte zannederim. Annem, jipin arka tekerleğinin üstüne rastlayan yere asker battaniyesi serer, uykum gelince beni oraya yatırırdı. Bir sûre sonra benzin kokusuna, sidiği emmiş **battaniye** kokusu karışırdı. Bir **seferinde, izinsiz** gece seferi yapan jipimiz

inzibatlar tarafından çevrildi. Babam da, Hakkı Paşa da sivil giyimliydiler, inzibatlar jipi “merkeze” çekmekte kararlı gözüküyorlardı. Neyse, sonunda Hakkı Paşa onları bir kenara çekti, bir şeyler söyledi, herhalde rütbesini hatırlatıp forsunu kullandı da, kurtulduk.

Babamın, daha sonraki yıllarda Nejat ağabeyime verdiğim bir başka fotoğrafı daha vardı. Konkurhipik alanında yapılan açılış töreninde, Türk binici ekibinin başında, atının sırtında ilerliyor. Son derece ciddi ve gergin. Heyet başkanı olarak orada at **sırtında** görünüyordu **ama,** bizzat katılmamıştı konkurhipik yanşlanna.

Döndüğünde yine karşılamaya gittik. Karşılama, uğurlama kadar görkemli olmadı. Küçük ailenin fertleri olarak bizler, dedem ve babamın birkaç arkadaşı vardı Ankara Ga-rı’ndaki karşılamada. Çan'la bana, içinde bir kovboyun her saniye tabancasını salladığı birer “kovboylu saat” getirmişti. Çok hoşlanmıştık bu hediyeden, bizim için büyük yenilikti. Annemle Turgay’a neler getirdi, hatırlayamıyorum. Eve, çok küçük bir buzdolabı getirmişti. Dünyalar annemin olmuştu. Yiyeceklerin telli dolaplarda korunduğu o dönemlerde, buzdolabı pek nadir bulunan, çok değerli bir ev eşyasıydı. İstanbul’a taşındıktan sonra bile yıllarca kullandık onu. **Kendisine de, neredeyse** avuç **içi** küçüklüğünde bir Belçika tabancası almıştı Fransa’dan. Öyle sanıyorum ki, bu tabancayı ruhsatsız olarak, gizlice sokmuştu ülkeye. Annem onu sarıp sarmalar, biz bulmayalım diye köşe bucak, en olmayacak yerlere saklardı. Oysa, “en olmayacak yerler”, gizlenen şeyin en kolay bulunabileceği yerlerdir. Canım istediği zaman bulurdum onu. Mermileri de vardı, ama şarjöre konmamıştı, küçük, kırmızı bir kadife kutunun içindeydiler. Şarjörü doldurmayı hiç denemedim. Oynamaya da kalkışmadım. Tehlikenin farkmdaydım. Babam silâha karşı çok çekingendi, biz çocukları da yeterince ürkütmüştü, ikide bir “şeytan doldurur” derdi. Daha sonraki yıllarda yaşayıp, tanık olduğum kimi olaylar bu sözün doğruluğunu kanıtlayacaktı. Tabancayı elime alır, şöyle bir tartar, saygıyla okşar, sonra yeniden sanp sarmalayıp, eski ye** rine koyardım.

Babamın Paris’ten dönüşünden kısa süre sonra başka yakınlarımız da geldi Paris’ten: Oradaki maliyecilik görevini tamamlayan Metin dayı ile Fransa’da tanışıp evlendiği Eni-se yenge. Yengem çok güzel bir kadındı. Yoksulluk içinde yetişmiş beş kız kardeşin, sanırım en büyüğüydü.

Fransa’ya nasıl, ne için gittiğini bilmiyorum. Döndüklerinde, anneannemlerin evinde birinci evlilik yıldönümlerini kutlamışlardı. O sırada, 1954 yılında doğacak kızlan Hayal’e (Kızlikaya) hamile Enise yenge bu kutlamaya gelinliğini giyerek katılmıştı.

Babam Fransa’dayken, ailemizde trajik bir olay yaşandı. Ağabeyim, annemin kuzeni Dildare (Çağlar) teyzenin kızı, dedemin ortanca kardeşi Ramis (Kızılkaya) amcanın torunu Tülay’a âşık oldu. Galiba her şey, o masum İngilizce dersleri sırasında başlamıştı. Turgay ağabeyim, lisede öğrendiği İngilizcesiyle Tülay’a İngilizce öğretmeye kalkışmış, Ahmet Rıfat Kemerdere’nin deyişiyle “ateşle barut bir araya gelince” olanlar olmuştu. Ağabeyimde böyle bir “medeni cesaret” vardı. Kendisi bilmediği halde, başkalarına İngilizce öğretmeye kalkışmak gibi. Kaymakamlığı sırasında da* hangi dersin öğretmeni yoksa onun yerine derse girer, böylece ek ödenek alırdı. Bilhassa İngilizce derslerine talipti, büyük bir anlatımcı olduğundan, tarih, coğrafya gibi dersler leblebi çekirdekti onun için. Matematikle kimyadan da anlardı az buçuk. Taşra liselerinden mezun gençlerin üniversite giriş sınavlarında neden başarılı olamadıkları şimdi daha iyi anlaşılıyor.

İngilizce derslerinde baş başa geçirilen saatler, iki gencin yüreğini tutuşturmaya yetmiş de artmıştı bile. Ağabeyimin söylediğine göre, ikisi de birbirlerini dehler gibi seviyorlardı, aşkları uğrunda ölümü bile göze almışlardı, onları bu dünyada hiçbir güç ayıramazdı vb. Turgay, bu deklarasyonu, sanırım biraz da babamın yokluğundan yararlanarak bu kadar açık seçik bir şekilde yapabilmişti. O, evde olsaydı, belki de mektupla falan yapardı aynı şeyi. Kumrular Caddesindeki yeşil apartmanın en üst katındaki oturma odasında, hepimizin huzurunda büyük bir sarahatle durumu açıkladı ve annemden, derhal giderek kızı ebeveynlerinden istemesini talep etti. Hemen nişanlanacaklar, Hukuk Fakültesinin 2. sınıfındaki Turgay’la lise 2. sınıftaki Tülay okullarını bitirir bitirmez evleneceklerdi.

Ancak, bu piânm önünde büyük engeller bulunmaktaydı. Bir kere, annemle babam, lâik ve Kemalist eğilimde de olsalar, sonuçta İslâm'ın Hanefî mezhebinden geliyorlardı, bu mezhep yakın akraba evliliğine hoş bakmıyordu. Dinin ya da mezhebin doğrudan etkisi kalkmış, ama yerleştirdiği gelenekler insanların içine yer etmişti. Kimse kalkıp, “dinimiz

böyle emretmez** demeyecekti elbette, ama iki kuzenin evlenmelerine yine de hoş gözle bakılmayacaktı. Bana kalırsa, bu o kadar da aşılmayacak bir engel değildi. Annemin ile. t sürdüğü diğer gerekçeler de öyle, örneğin, kızm yaşının daha çok “küçük** olduğu gerekçesi. Turgay yirmi yaşındaysa, Tülay da on altı yaşmda falan olmalıydı, yani o kadar büyük yaş farkı yoktu aralarında, üstelik nişanlılık devresi diye bir şey vardı. Okullar bitinceye kadar en az iki, üç yıl geçmiş olacaktı. Zaten o da, okullar bitmeden hemen evlenelim demiyordu. Peki babam bu işe ne derdi? Bu noktada tartışma iyice gergin bir hal aldı. Anladığım kadarıyla ağabeyim, babamın yokluğundan istifade, emrivaki yapmak istiyordu. Onunla belki yüz yüze bu kadar rahat konuşamayacaktı. Babam otoriter bir insan olduğundan değil, dönemin kendini dayatan gelenekleri yüzünden. Kız çocuğu bırakalım, erkek çocuk da, babadan kolay kolay böyle bir talepte bulunamazdı. Annem ise, “kolay lokma”ydı. Ama yanılıyordu. Yumuşaktı yumuşak olmasına ama, bir o kadar da kurnaz ve oyalayıcıydı. Babam olsa, böyle bin dereden su getirmez, oyalamaya baş vurmazdı. Ya ^{u}olmaz öyle şey^{n} diye kestirip atar ya da bir kolayına bakardı.

Ağabeyim, annemin gerekçelerinin de, oyalama taktiklerinin de ne amaca hizmet ettiğini anlamıştı, en azından babam dönünceye kadar oyalamak istiyordu kendisini. Oturma odasındaki tartışma, biz çocukları da etkileyecek kadar gerilmişti. Bu sırada annem, değişmez yüzeyselliğiyle, ağabeyimin gözünden düşürmek için bir de kalkıp Tülay’ın taklidini yapmasın mı? Tülay “aptalın biri”ymiş. Ağzını yaya yaya nasıl “teyzecim" dermiş kendisine. İşi gücü sakız çiğneyip, moda mecmualarının yapraklarını çevirmekmiş. O "kaz kafalı", liseyi bitirsin, kendini şu pencereden aşağı atarmış. Ya babası Ziya (Çağlar) beyin o “köylü dili”ne ne demeliymiş. Koskoca Ziraat Bankası müdürü olmuş ama, daha dilini düzeltememiş ayol! Geçenlerde, Nebahat’le onlara gittiklerinde, bir şeyler anlatırken, “içerde ganlar, gız-lar doluydu abula^{n} demişti de, dışarı çıktıklarında altlarına kaçınncaya kadar gülmüşlerdi. Zaten Ramis amca da, Orhan Gazi’de yaşaya yaşaya iyice köylüye benzemişti. Tü-lay’ın dayısı Kemal (Kızılkaya) kekemeydi. Kız kardeşi Gülay (Çağlar) fareye benziyordu vb. vb. Annemin, ayağa kalkarak yaptığı taklitlerle süslediği bu davranışı bardağı taşıran son damla oldu. Turgay, deliler gibi âşık olduğu kızın böylesine aşağılanmasına daha fazla dayanamadı, bağırıp ağlayarak odasına kapandı. Yanına mutfaktan koca bir bıçak almayı da ihmal etmedi.

Kapısını sıkı sıkı kilitleyip, arkasını eşyalarla tahkim etti. Söylediğine göre, bize önceden gösterdiği kalın ciltli, san yapraklı kocaman defterine sabaha kadar anılarını, Tülay’a aşkını yazacak, sabaha doğru da bıçağı kalbine saplayıp intihar edecekti. Haydi bakalım, ayıklayındı pirincin taşını şimdi!

Annem de dahil, ağabeyimin kapısının önünde yalvarmaya başladık. Olup bitenleri anlamakta güçlük çeken çocuklar bu tür trajik olaylardan her zaman daha fazla etkilenirler. Onun sabaha karşı kendini öldüreceğine gerçekten inanmıştım. Saatler ilerledikçe ölüme bir adım daha yaklaş-tığını düşünmek aklımı başımdan **alıyordu.** Annem de ağlıyordu, ama Canla benim feryatlarımız yeri göğü tutmuştu. Arada bir ağabeyimin, kapının öbür tarafından gelen sesini duyuyorduk. “Defolun gidin başımdan, hiçbirinizi görmek istemiyorum” diye haykırıyordu. Haydi annemi anlamıştık da, biz ne yapmıştık ki ona?

Bu arada annem, kapının önünde mızmızlanmanın pek sonuç vermediğini idrak edip, gerekli “inzibatî” tedbirlerin alınmasını sağlamak üzere Semin dayıyı aradı telefonla. Tabiî, onun hızla yetişmesini sağlamak için bire bin katmaktan da geri kalmadı: "Semin, derhal koş gel. Turgay kendini pencereden atmak üzere.” Canla ben kapının önünde nöbetteydik. Sanki bir an kapıdan ay nisam, ağabeyim kendini öldürecekmiş gibi bir duygu içindeydim. Sonunda Çan’la bir şey akıl ettik* Aslında kilitli kapıyı açabilirdik. Hem de Turgay ağabeyin daha önceden bize öğrettiği bir yöntemle. Hemen işe koyulduk. Kapının altından bir gazete soktuk, sonra bıçağın ucuyla itekleyerek anahtarı gazetenin üzerine düşürmeye çalıştık. Eğer başarılı olsaydık, üçüncü aşama, gazeteyi gerisin geri çekip üstündeki anahtarı almak olacaktı. Ama ne yazık ki, düşen anahtarı ağabeyim gelip aldı. Bak, bunu düşünememiştik işte!

Sonunda “kurtuluş kuvvetleri” yetişti. Neredeyse, hamaset filmlerinin sonunda yetişen Türk birliklerini alkışlayan seyirciler gibi, biz de Semin dayıyla dedemi alkışlayacaktık. Dayım, dedemi de getirmişti yanında. Belki de, o meraklı ihtiyar, kendisi gelmekte ısrar etmişti. Önce ikna çalışmala-n başladı. Bizimle konuşmayan ağabeyim, kapının öbür yanından Semin dayıyla görüşmeyi kabul etti. Dayım, isteklerini görüşmeden önce kapıyı açması ve karşılıklı konuşmaları şartını ileri sürüyordu. Ağabeyim buna yanaşmıyordu, çünkü böyle davranırsa elindeki önemli bir kozu harcamış

olacaktı. “Barış görüşmeleri” epeyce uzun sürdü. Taraflar, birkaç kere “barış masasını” terkedip, “silâha” bile sanldı-lar. Ağabeyim en az iki kere, “yeter artık, bıçağı kalbime saplıyorum” diye bağırarak pencere tarafına doğru koştu. Yüreğimiz ağzımıza geldi. Dayım da birkaç kere, kırmak üzere kapıya omuzuyla yüklendi, ama başanlı olamadı. Sonunda, nasıl olduysa anlaşmaya varıldı. Ağabeyim kapıyı açarak, bıçağıyla birlikte “teslim” oldu. İçeriki odada, ikisi arasında geçen mahrem bir görüşmeden sonra, gün ağarmaya yüz tutarken, herkes sessizce odasına çekildi. Bundan sonra evde ne Tûlay’ın adı anıldı, ne de ağabeyim böyle büyük bir aşk bunalımı geçirdi. Tam tersine, eskisinden daha büyük bir hırsla derslerine sarıldı. Perde arkasında neler döndü, ne gibi uzlaşmalara varıldı, bilemiyorum. Yıllar sonra, başka deneyimlerle de birleştirerek bu olay üzerinde düşünmüşümdür. Eğer bir ailenin kadınları, anaları, teyzeleri vb. bir aşkı ya da evliliği önlemek ister, bir kızı gelin olarak benimsememeye karar verirlerse, büyük ihtimalle bunu gerçekleştirirler. Yani onlann oluşturduğu engel aşılmadan, böyle bir birleşme pek mümkün değildir.

Bunun en iyi Örneğini, Semin dayıyla Beyhan ablanın evlenme girişimleri sırasında, annem, anneannem ve Nebahat teyzeden oluşan “üçlü çete” vermiştir. Beyhan abla, dayımın meslektaşı, genç bir avukat hanımdı. Dar alnını geren, arkaya doğru taranmış, hafif kıvırcık, kumral saçlan vardı. Aydınlık gözleri bugün gibi gözümün önündedir. Zarif bir kızdı, en önemlisi de İyi kalpliliği ve yumuşaklığıydı. Biz çocukları, özellikle beni içtenlikle severdi. Dayımla nişanlıyken bir süre anneannemlerde kalmıştı. Yanılmıyorsam, ikisi de ay m işyerinde çalışıyorlardı. Her sabah işe giderken peşine takılırdım. Demirtepe’den Kızılay'a kadar birlikte yürürdük. Bir gazele bayiinden bana çikolata alıp* geri yollardı. Onu gerçekten çok sevmiştim. Hayır, çikolata almasa da severdim.

Beyhan abla, bana kalırsa, henüz evlenmeden aile fertleriyle bu kadar burun buruna gelmesine yol açacak şekilde o evde kalmakla hata etmişti. Orada kalmaya başladıktan kısa sûre sonra aleyhindeki cadı kazanı kaynatılmaya başladı. Kazanı anneannem temin etti, suyunu teyzem doldurdu, annem de ateşi yaktı, hep birlikte ellerindeki koca kepçeleri kazanın içinde çevirmeye başladılar. Her insanda olabilecek günlük hayata ilişkin küçücük hataları ya da zaafları büyüterek büyük bir suç haline getirdiler, gerisini de bile bile kendileri imal ettiler. Bundan sonra sıra, bu

dedikoduların dayımın kulağına fısıldanmasına geldi. Vallahi anneannem bıkmışmış Beyhan’ın saga sola fırlattığı kirli donlarını toplamaktan, yıkamaktan, iyiymiş hoşmuş da, çok pasaklıymış canım! Semin, isterse NihaPe sorsunmuş, geçenlerde bir kilo küflenmiş fasülyeyi onun gözü önünde çöpe dökmüş, yine **Beyhan’ın** işiymiş, **fasulyeyi ıslatıp unutursan tabi! böyle** olurmuş vb. Buna benzer ıvır zıvır şeyler işte. Ama dahası var. Evde yokken, “üçlü çete”nin, tutup kızcağızın dolabını karıştırmalarına, elbiselerini tek tek gözden geçirip, “görgü-sûzlüğü” üzerine yorumlar yapmalarına, elbiselerin koltuk altlarını koklayıp, yüzlerini buruşturmalarına, ardından da bu “teftişin" sonuçlarını “uygun” bir dille dayıma yetiştirmelerine ne **demeli!** Demek Semin dayı da zayıfmış. Bu tür müzevirliklere karşı net tutum alsaydı, sonuç başka türlü olurdu. Sonunda, aleyhinde kaynatılan kazanın farkına varan Beyhan abla evden aynldı. Ama bu ayrılışın, nişanlısından da ayrılmak anlamına **geldiği belliydi.** Nitekim, kısa süre sonra bu da gerçekleşti. Onun, aradan yıllar geçtiği halde evlenmediğini, tanıyanlara hâlâ Semin dayıyı sorduğunu duymuştum.

Ziya Çağlar ailesine gelince. Ankara’daki son yılımız olan 1954 yılma, Ziya beylerin evinde girdiğimizi hatırlıyorum. Gerçi o gece Turgay ağabeyim yoktu, ama iki aile arasındaki buzlar erimiş görünüyordu. Gecenin büyük kısmında, kolektif bir seferberlikle, Ziya beyin müdürü olduğu Ziraat Bankası’mn 1954 takvimlerinin paketlenmesini yapmıştık. Bu öyle büyük bir seferberlikti ki, tombala oynamaya bile doğru dürüst fırsat bulamamıştık. O akşam Ziya bey, “Nihal abulası[M]na çok iltifatlarda bulunmuştu nedense. Tülay, daha sonraki yıllarda doktor Nedim beyle evlendi, çocuklan oldu. Zeki, hırslı bir kız olan kardeşi Gülay, arzuladığı gibi, akademik alanda yükseldi, yanılmıyorsam profesör oldu. Evlendiğine ilişkin bir şey duymadım. Bir düğünde kendisiyle dans etme gafletinde bulunmuştum. Dans sırasında beni bir oraya, bir buraya çekiştirip duruyordu, doğrusunu söyleyeyim, kendimi dansta değil de, askerî talimde zannetmiştim. En küçükleri Osman’ı (Çağlar), daha sonraları, 1970’lerin başlarında, 12 Mart öncesinin o heyheyli günlerinde, o sırada yeni yükselmekte olan Kıvılcımlıcı hareketin saflarında gördüğümde hayretler içinde kalmıştım. Fazla zekâ kıvılcımları saçmayan bu sönük mü sönük çocuk artık büyümüş, Kıvılcımlıcı Dev-Lis’lilerin saflarından biz PDA’cılara tehditkârca yumruk sallıyordu.

* * *

İlkokul 2. sınıftayken, 1953 kışında kızamık hastalığına yakalanıp, yaklaşık bir buçuk ay okula gidemedim. Bu hastalığı çok ağır geçirdim. Annemin sonradan anlattığına göre, mikrobun beyne yürümesi sonucu, bir hafta kadar komada kalmışım. Doktorum, sonradan 12 Eylül rejiminin YÖK Başkanı olarak ün salan İhsan Doğramacımmış. Durumum iyice ciddiyet kesp edince, Ihsan Doğramacı, Hacettepe Üniversitesindeki diğer doktorlarla bir konsültasyon yapmak zorunda kalmış. Son anda kurtulmuşum. Düşünüyorum da, Anadolu'nun ücra köylerinde kızamıktan ölen binlerce çocuğa göre ne kadar ayrıcalıklı ve şanslıymışım.

Ateşler içinde, baygın yatıyordum. Ne zaman gözümü açsam annemi görüyordum baş ucumda hayal meyal. Annem, gözümü açtığımda, "Gün, oğlum, bak sana kovboy tabancası aldık" diye sesleniyordu. Sonra bu ses benden gittikçe uzaklaşıyor, yeniden karanlıklara gömülüyordum. Kendime gelip, iyileşmeye başladıktan sonra da uzunca sûre yataktan çıkmama izin verilmedi. İyileştiğime seviniyordum. En çok sevindiğim ise, okula bir süre daha gitmeyeceğimi bilmekti. Özgürlüğün tadını çıkarıyordum yatakta yan gelip. 1001 Roman ciltlerini okuyarak zaman geçiriyordum. Macar romancı Ferenc Molnârtn *Pal Sokağı Çocukları* romanı ise baş ucu kitabım olmuştu. Bu eşsiz çocuk romanının kahramanı Ne-meçek'e çok acıyordum, Öbür mahallenin "Kırmızı Gömleklileri" ile savaşırken üşütüp, zatürre olan ve ölen Neme-çek'in hazin sonuyla kendi durumumu özdeşleştiriyordum galiba. **Romanın sonundaki»** Nemeçek'in **ölüm** sahnesini, gözlerimde biriken yaşlarla tekrar tekrar okuyordum.

1954 yılında, ben sekiz, Can on iki yaşındayken sünnet olduk. Çan'la sünnet yatağında yanyana çekilmiş bir resmimiz var. İkimiz de gülüyoruz. Ama bu, çûklerimizin birer parçasını kaybetmenin verdiği "mutluluğun" belirtisi olarak görülmemeli. Dışarıdan çağrılan fotoğrafçıyı görünce ikimizi de sinir tuttuğu için gülmeye başladık, adamcağız bu sinir krizinin geçmesi için epeyce oyalanmak zorunda kaldı. Sonunda, krizin hafiflediği bir anda fotoğraflarımızı çekebildi.

Uzun süre çükümde iltihaplı akıntılar oldu, tltihap kuruyup donuma yapışıyor, işerken ya da donumu çıkarırken büyük acı veriyordu. "Peygamber efendimiz"!n başıma sardığı bu belâya daha o zamanki aklımla

bile lânetler savur-muşumdur. Bütün “bilimsel” ve dinsel açıklamalara rağmen, sünnetin “yararlarına” hiçbir zaman inanmadım. Gövdenin bir parçasını durup dururken kesip biçmek, insanları genç yaşta sakatlamaktan başka bir anlama gelmiyordu. Üstelik, en lâik, hattâ en dinsiz ailelerin bile İslâm'ın hiçbir şartını yerini getirmezken, sünnet söz konusu olunca, erkek çocuklannı bıçağın altına teslim etmedeki ivecenlikleri beni her zaman hayretlere düşürmüştür.

1954 yılının yazında, babam tayinini İstanbul'a aldırdı. Dediğine göre, doktorlar kendisine bol iyotlu hava salık vermişlerdi. Kalp hastası olduğu vehmine kapılmanın ötesinde, meslekî iddialarından da vazgeçmişti. Bir albayın, Genelkurmayın uzağındaki bir yere tayin edilmesini istemesi, generallik iddialarından da vazgeçtiği anlamına geliyordu. Zaten çok iddialı bir insan değildi.

Çocukların, kaderlerini belirlemekten acîz kölelerden pek farkları yoktur aslında. Aile büyükleri nereye derse, oraya sürüklenmek zorundadırlar. Kimse onlann bağlarım, arkadaşlık ilişkilerini, çevre ile kurdukları iletişimi dikkate bile almaz. Denkler toplanır, çocuklar da bu denklerle birlikte, bir bilinmeyene doğru sürüklenirler.

Zaten hayatın kendisi de bir bilinmeyene doğru sürükleniş değil midir?

20 Ekim *2003* - 7 *Şubat 2004*

Bu uzun ***yolculuğun*** öyküsünü, İletişim Yayınları tarafından basılan, ***Yarılma (1954-1972), Havariler (1972-1983)*** ve ***Sapak (1983-1992)*** adlı kitaplarımda bulabilirsiniz.

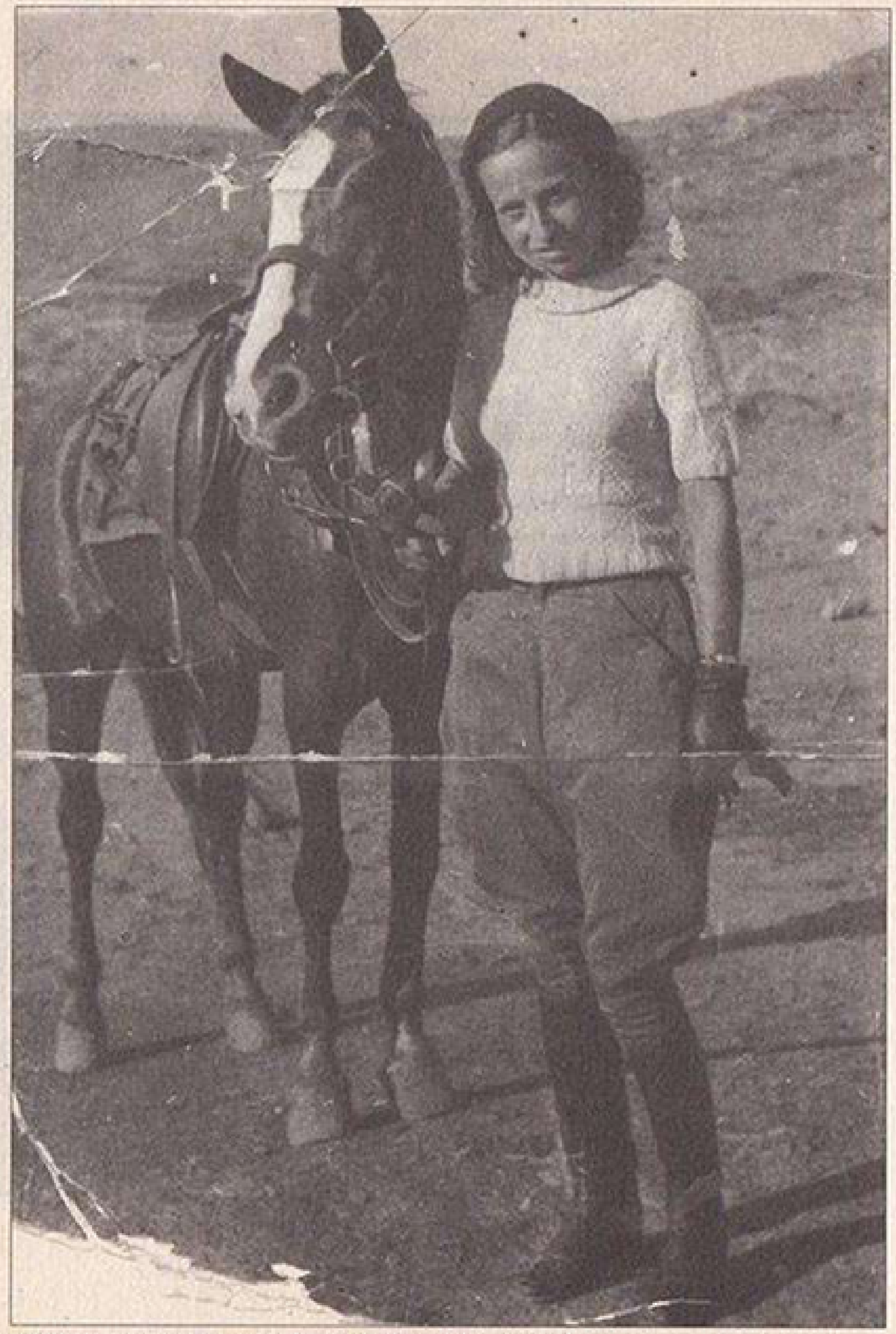
AD DIZINI*

(*) Kitapta adları geçen çok sayıda tanıdık ve akraba, ne yazık ki, soyadlarını hatırlayamadığımdan, ön adıyla tanınmış hafif Türk müziği sanatçısı Alpay'ın dışında, Ad Dizini'nde yer almamaktadır.

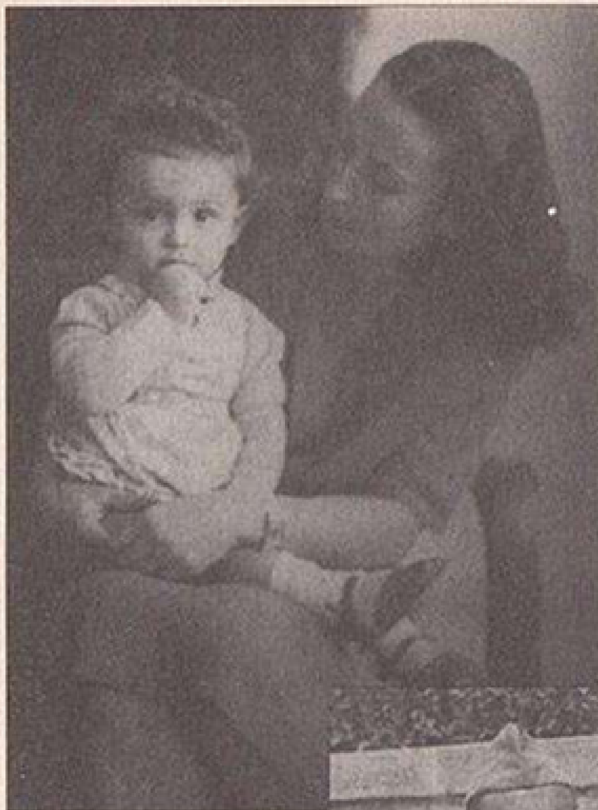

<//»

Yıl 1919. ***Babası*** *Necati Zileli (ayakta, sağda)* ***padişahın*** *Hassa Birliği nde.*

1930'ların başları. Annesi Nihal Zileli, bir at gezisinde.

Yıl 1949. Gün, annesinin kucağında.

Yıl 1949. Saraçoğlu Mahallesinde, emirber İsmet'le birlikte.

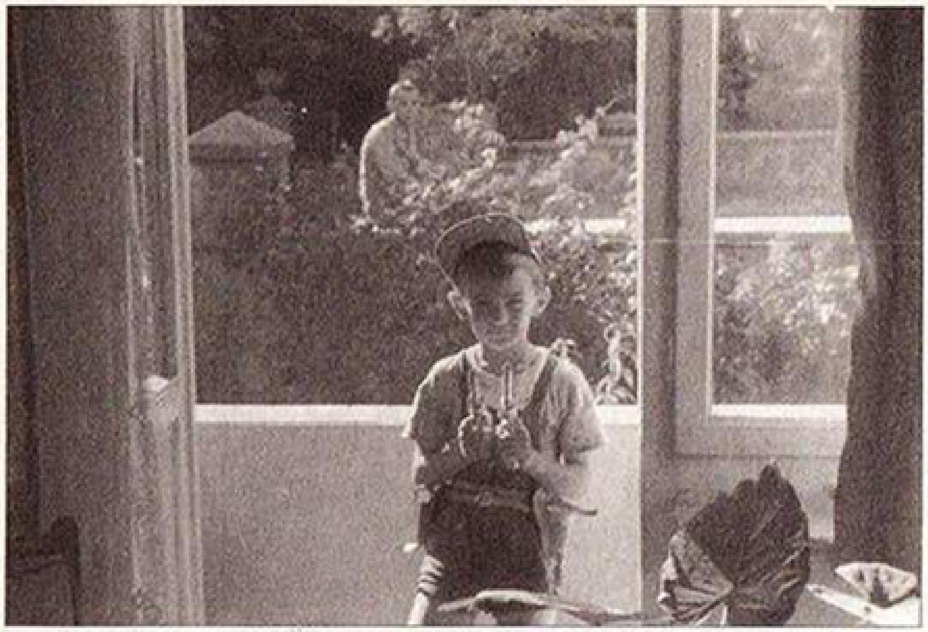
Yıl 1950. Ankara Hipodrumu'nun önünde, anneannesinin evlatlığı Muammer ve babası ile birlikte.

Yıl 1953. Ankara Garı. Akrabalar, babasını Paris'e uğurluyorlar. Soldan üçüncü kadın, Mesude halasının evlatlığı "Dağlı".

Yıl 1954. Üç kardeşin bir arada olduğu tek fotoğraf.

Yıl 1954. Doğduğu evin balkonunda. Arkadaki, emirber Şükrü.

Ve sünnet... Can'ın kolunda, babalarının Avrupa'dan hediye getirdiği "kovboylu" saat görünüyor.